

16 maj.

Debatter m. m.**Lördagen den 16 maj.**

sid.

Författningsfrågor	3
Ändrade bestämmelser om val till första kammaren	93
Interpellation av fröken Karlsson ang. behovet av lokaler för skol-sociala anordningar m. m.	95

Samtliga avgjorda ärenden.**Lördagen den 16 maj.**

<i>Konstitutionsutskottets</i> betänkande nr 17, ang. författningsfrågor	3
— utlåtande nr 18, rörande val till riksdagens första kammare	93
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 120, ang. beredskapsstat för försvarsväsendet	94
— nr 121, ang. dispositionen av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln m. m.	94
— nr 122, ang. kostnader för viss vattenskadad ammunition	94
— nr 123, ang. anslag till turistpropaganda i Amerikas förenta stater	94

Lördagen den 16 maj.

Kl. 10 fm.

§ 1.

Justerades protokollet för den 9 innevarande maj.

§ 2.

På förslag av herr talmannen, som förklarade sig hava om tiden för valen samrått med första kammarens talman, beslöt kammaren att vid plenum onsdagen den 20 innevarande maj företaga val av valmän och suppleanter för utseende av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret jämte suppleanter för dessa fullmäktige.

§ 3.

Författningsfrågor.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 17, med förslag till skrivelse i författningsfrågor.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft femton till utskottet hänvisade motioner, avseende vissa författningsfrågor.

I de likalydande motionerna I: 63 av herr *Åman* och fru *Lindström* och II: 89 av herr *Edberg m. fl.* hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att regeringen ville föranstalta om en samlad och förutsättningslös översyn av principerna och formerna för den parlamentariska demokratin och den författningsmässiga ramen för vårt parlamentariska liv, innefattande samtliga i motionerna berörda problem, och framkomma med de förslag till författningsrevisioner etc., vartill denna översyn kunde föranleda.

I de likalydande motionerna I: 100 av herr *Bergvall m. fl.* och II: 128 av herr *Ohlin m. fl.* hade hemställts, att riksdagen, under uttalande av angelägenheten att folkomröstningsinstitutet i

statliga angelägenheter utbyggdes på det sätt i motionerna angivits, måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om framläggande till nästa års riksdag av förslag om sådant utbyggande.

I de likalydande motionerna I: 198 av herr *Ewerlöf m. fl.* och II: 253 av herr *Hjalmarson m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till 1954 års riksdag till grundlagsbestämmelser avseende utbyggnad av det statliga referenduminstitutet i huvudsak enligt de förslag, som framlades av högerns och folkpartiets representanter i 1950 års folkomröstningskommitté.

I de likalydande motionerna I: 96 av herr *Bergvall m. fl.* och II: 125 av herr *von Friesen m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om en utredning om införande av enkammersystem och därmed sammanhängande författningsfrågor.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville begära förslag under innevarande mandatperiod för andra kammaren om utbyggande av institutet med rådgivande folkomröstning;

B) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag under innevarande mandatperiod för andra kammaren till definitiv reglering av valsystemet för val till riksdagens andra kammare;

C) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville, i anslutning till vad utskottet anfört, hemställa om utredning av frågan om partiella reformer inom tvåkammerssystemets ram berörande första kammarens sammansättning, ställning och funktioner; samt

D) att motionerna I: 63 och II: 89,

Författningsfrågor.

I: 100 och II: 128,
 I: 198 och II: 253,
 I: 99 och II: 129,
 I: 197 och II: 254,
 I: 5 och II: 11,
 I: 96 och II: 125 samt
 I: 97

mätte anses besvarade med vad utskottet i sitt betänkande anfört och hemställt.

Reservationer hade avgivits:

1) av herr *Sandberg*;

2) a) av herrar *Bergvall, von Friesen* och *Nordkvist* i Kalmar, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag till 1954 års riksdag om utvidgning av den rådgivande folkomröstningen och införande av beslutande folkomröstning i huvudsaklig anslutning till vad som föreslagits i motionerna I: 100 av herr *Bergvall* m. fl. och II: 128 av herr *Ohlin* m. fl. samt I: 198 av herr *Ewerlöf* m. fl. och II: 253 av herr *Hjalmarson* m. fl.;

B) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag under innevarande mandatperiod för andra kammaren till definitiv reglering av valsystemet för val till riksdagens andra kammare, varvid lösningen efter företagen utredning borde sökas i ett utjämningsförfarande genom rikslista eller tilläggsmandat med återgång till valkretsarna;

C) att riksdagen i anslutning till motionerna I: 96 av herr *Bergvall* m. fl. och II: 125 av herr *von Friesen* m. fl. i skrivelse till Kungl. Maj:t ville begära en utredning av såväl frågan om införande av enkammarssystem som frågan om partiella reformer inom tvåkammar-systemets ram; samt

D) att motionerna I: 63 och II: 89, I: 100 och II: 128, I: 198 och II: 253, I: 99 och II: 129, I: 197 och II: 254, I: 5 och II: 11, I: 96 och II: 125 samt I: 97 mätte anses besvarade med vad reservationerna anfört och hemställt;

2) b) av herrar *Hansson* och *Swedberg*;

3) av herrar *Herlitz* och *Håstad*, som ansett, att utskottet i punkterna A) och B) bort hemställa,

A) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag till 1954 års riksdag om utvidgning av den rådgivande folkomröstningen och införande av beslutande folkomröstning i huvudsaklig anslutning till vad som föreslagits i motionerna I: 100 av herr *Bergvall* m. fl. och II: 128 av herr *Ohlin* m. fl. samt I: 198 av herr *Ewerlöf* m. fl. och II: 253 av herr *Hjalmarson* m. fl.;

B) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om förslag under innevarande mandatperiod för andra kammaren till definitiv reglering av valsystemet för val till riksdagens andra kammare, varvid lösningen efter företagen utredning borde sökas i ett utjämningsförfarande genom rikslista eller tilläggsmandat med återgång till valkretsarna;

4) av herrar *Karl August Johanson* och *Sandberg*;

5) av herr *Karl August Johanson*.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HALLÉN** (s): Herr talman! Konstitutionsutskottet har under den gångna tiden ägnat ett grundligt övervägande åt frågan om man här i dag borde föreslå, att hela vår författning läggs i stöpsleven. Detta påyrkas ju av några motionärer vid årets riksdag. Utskottet har erkänt att deras resonemang att en hel rad av de aktuella författningsfrågorna har ett inbördes sammanhang är riktigt. Men då vi nu i alla fall avböjer att lägga allt detta i en stor utredningskvarn, beror det på att det skulle absolut fördröja lösningen av vissa reformkrav, som nu kan anses mogna för förverkligande. Det är nämligen inget tveivel om att en utredning, som skall omspänna så mycket, inte är gjord i en handvändning. Det skulle betyda en

Författningsfrågor.

tidsutdräkt på många år framåt, och då får som sagt även frågor, som i övrigt kan vara klara, bli vilande en lång tid. Det är det ena skälet.

Det andra är att utskottet har den uppfattningen, att det finns ingen klar opinionsbildning i dessa författningsfrågor. Emot det sista kan utvändas, att det tillkommer inte ett utskott, allra minst konstitutionsutskottet, att ha till rättesnöre att sitta och avlyssna folkmeningen, utan ett utskott kan ju med frejdigt mod komma med egna initiativ.

Det är alldeles riktigt, men om nu konstitutionsutskottet skall fullgöra grundlagens bud och föreslå sådana ändringar i grundlagen, som kan anses »nödiga» och nyttiga, måste man vara övertygad om att det som man föreslår på något sätt svarar mot behovet och är ett önskemål från folkets breda lager. Vi vågar emellertid påstå, att detta har man inte kunnat få någon övertygande bild av. Jag tillåter mig säga att det är dock en himmelsvid skillnad, herr talman, mellan å ena sidan de uttalanden, som några av framför allt folkpartiets ungdomsavdelningar gjort om t. ex. första kammarens avskaffande — och å andra sidan de väldiga meningsyttringar för demokratiens genomförande, som ägde rum för 30—40 år sedan, där en klar och otvetydig folkmening framträdde. Även om man i den sista valrörelsens diskussion mellan socialdemokrater och framför allt medlemmar av folkpartiet ofta kom in på de konstitutionella frågorna, kan vi näppeligen säga, att vi förmärker ett så pass levande intresse för dessa frågor hos den stora allmänheten. Det räcker inte med att en del av pressens män för fram detta från sina partier och speciellt då folkpartiet, utan man vill på något sätt märka att folket är med. Där brister det åtskilligt i bevisningen. Om det däremot skulle visa sig framträda en sådan klar och tydlig folkmening, finns det ingen anledning att motsätta sig en större och mera vittsyftan-

de utredning. Men då ifrågasätter jag, herr talman, om inte den utredningen måste gå mycket längre. Då får man ju ta upp alla konstitutionella spörsmål, som har inbördes sammanhang, då kan man ta upp t. ex. frågan om en ny gräns mellan riksdagens och Kungl. Maj:ts befogenheter, ja, jag går ännu längre och säger, att då finns ingen anledning att inte också pröva frågan om statskicket, om den monarkistiska eller republikanska statsformen. Det måste väl i högsta grad höra till de konstitutionella frågor, som har sammanhang med alla de andra!

Nu har man i alla fall på en del håll i brist på påvisbara olägenheter i vår nuvarande författning menat, att redan den omständigheten att vårt representationsskick är över hundra år är tillräckligt skäl att göra en större omstuvning. Jag kan inte dela den tankegången. Författningens ålder kan väl inte i och för sig anses diskriminerande, utan man måste, som jag försökt utveckla här, ha konkreta bevis för att den friska reformviljans flöden håller på att dämmas upp, ungefär som en del av oss kommer ihåg hur vi sjöng i röst-rättsstridernas år om det oresonliga motståndet. Då sjöng vi så här:

»Endast dårarna

bygga dammar av is om vårarna.»

Men detta mentala läge finns inte i dag. Vi kan inte säga att en stor folkmening reagerar inför vissa av våra konstitutionella former, som de anser vara ett hinder för framstegsviljan. Man kan ju fråga sig: beror denna svenska folkets frånvaro av aktivitet i konstitutionella frågor på likgiltighet för författningsfrågorna, eller kan den möjligtvis vara en illustration till ett gammalt ord, som säger: »Var plåga har sitt skri för sig, blott hälsan tiger still?»

Nu menar jag inte med dessa mina ord, att vi i utskottet förklarar, att det är bra som det är och att det inte behövs någon ändring. Vi vet mycket väl att det behövs, och vi har också för-

Författningsfrågor.

sökt presentera en hel del ändringar, som vi anser vara i trängande behov av att genomföras.

Om jag sedan får säga några ord om referendumfrågan, så har man där från borgerligt håll menat, att vi genom den hållning vi intar i denna fråga visar misstro mot och underskattning av den svenska demokratien. Vi inlägger en bestämd gensaga mot en sådan beskyllning. Utskottet har faktiskt ställt sig på samma linje som 1950 års folkomröstningskommitté, med det undantaget att vi har avböjt förslaget om beslutande referendum i grundlagsfrågor. Vi har verkligen den uppfattningen, att grundlagens gamla ord om att en grundlagsfråga skall föreläggas en nyvald riksdag, innan den genomföres, är ett bestående fundament i vår författning. Att släppa ut en sådan fråga till en folkomröstning under samma period anser vi alldeles fördömligt.

Då kan man invända och fråga, om vi skall behöva vänta så länge i kanske oväsentliga frågor. Detta är en mycket befogad invändning. Då kan man svara med en motfråga: Vad har man för garanti för att inte en tillfällig majoritet i riksdagen kan vilja driva igenom en sådan snabb folkomröstning, när det gäller en mycket central och viktig fråga? Detta gör, att vi på denna punkt inte har följt kommittémajoriteten, men i övrigt står vi i stort sett på samma linje som den. Vi önskar med andra ord denna reform genomförd snarast, och jag ser inget hinder för att ett förslag till lag om konsultativt referendum framläggas av Kungl. Maj:t, om möjligt redan nästa år.

Här vill jag göra en liten randanmärkning till vad utskottet har uttalat om att man i den utredning som behövs — och den behöver inte bli så vidlyftig — bör ta under omprövning huruvida den majoritet på en tredjedel i riksdagens kamrar, som kommittén ansåg erforderlig för att få folkomröstningen genomförd, är tillfyllest. Jag vill

gärna här inför kammaren påpeka, att jag visserligen inte har reserverat mig mot denna passus i motiveringen, men personligen tror jag, att man här är en smula överdrivet försiktig. Jag har nämligen den uppfattningen, att en folkomröstning alltid är en både omständlig och dyrbar procedur, och den meningsriktning eller det parti som framdriver och genomför ett yrkande om en konsultativ folkomröstning, som kanske ger ett svagt uttryck för folkmeningen, kommer nog att akta sig för att i oträngt mål begära folkets yttrande en gång till.

Jag menar, att man nog kan utgå från att ansvarskänslan hos minoriteten — det behöver för övrigt inte vara en minoritet, det kan också vara en majoritet som påyrkar ett sådant referendum — är så stark, att man inte i oträngt mål rusar åstad och yrkar på en konsultativ folkomröstning. Där ligger en begränsning i förhållandenas egen natur.

När man då från anhängarna av även den decisiva folkomröstningen kommer med kritik för att vi så att säga stannar på halva vägen, vill jag svara att vi gör denna begränsning till den konsultativa omröstningen därför att vi menar, att vi först vill se hur pass stort intresse det över huvud taget finns hos allmänheten för dessa opinionsyttringar, som är framlagda från de partipolitiska striderna. Jag tror för min del att man inte behöver befara, att intresset skulle försvagas genom att de röstande bara får säga sin mening och inte fatta verkliga beslut. Folket vet nog, att riksdagen näppeligen kommer att gå emot ett klart uttalat votum från valmännen, det såg vi vid 1922 års förbudsomröstning, och det vore för övrigt ingen mening med ett konsultativt referendum, om inte statsmakterna vid sitt ställningstagande skulle fästa stort avseende vid detsamma.

Vi avfärdar följaktligen sådana påstående som gjorts från en del håll,

Författningsfrågor.

när man sagt, att vi inte vågar höra folkets röst. Tvärtom, herr talman. Vi uttalar klart och tydligt att *det referendum*, som vi nu önskar införa, helt visst — jag citerar »*skall medföra ett mer aktivt deltagande från folkets sida i statsverksamheten, vilket är ägnat att ytterligare befästa vår demokratiska samhällsform*». Herr talman, de som skriver så och de som talar och tänker så måste sägas vara friade från beskyllningen att misstro eller underskatta den svenska demokratin. Och om — som man vill hoppas — folket visar ett livligt intresse för det konsultativa referendum och därvid ådagalägger ett klokt och upplyst omdöme, så är det ganska uppenbart att frågan om det decisiva referendum framdeles kan komma att aktualiseras liksom andra konstitutionella spörsmål, som då genom det konsultativa referendum kan underställas folkets bedömande, även om det finns en risk att — om man skulle få ett decisivt referendum — separata beslut av folket skulle kunna äventyra det parlamentariska styrelsesättet. Om denna vår betänksamhet uttalas det i den liberala pressen att det är fråga om »partiregementet, som skall skyddas för återkan». Högre tycks man på den kanten inte värdera den parlamentariska principen, som vi väl ändå vant oss att betrakta som demokratiens naturliga arbetsform.

Sedan vill jag säga ett kort ord om valsättet. Där vill jag avstå från att upprepa vad vi från vårt håll gång efter annan anfört om det diskutabla värdet av tilläggs- och riksmandat. Jag erkänner gärna att därigenom kan ernås den absoluta rättvisa, som vi här i riksdagen ofta kallar millimeterrättvisa. Men vi anser att det pris som måste betalas för detta är för högt. Det innebär nämligen att demokratin minskar i slagkraft genom uppkomsten av småpartier. Om man skall ge sitt erkännande åt principen att varje röst har sitt värde kan man ju inte göra någon speciell

regel som hindrar att smärre minoritetsgrupper får möjlighet att bli representerade. Då framträder risken för uppkomsten av småpartier. Dessutom, och det tycker jag att den svenska landsbygden bör beakta, minskar valkretsarna i betydelse och man räcker ett finger åt dem, för vilka hela landets förvandling till en enda valkrets är det hägrande slutmålet och där bygdernas intressen skulle pressas av partiledningarnas personpolitik.

Jag vill också här göra en deklARATION. Den är kanske personlig, men jag tror att jag har många i kammaren med mig på den punkten.

Vad man begär av ett demokratiskt val är att det ger ett starkt uttryck för den *tendens*, som präglar valet. Om ett parti, som seglar fram för förliga vindar, skulle råka göra ett par extravinsterna på två tre mandat eller om ett parti, som ser ut att sacka efter och har mist greppet om allmänheten och seglar i motvind, skulle förlora några mandat, som genom ett hopplockande av reströster eller röstrester här och där i skilda valkretsar skulle kunna räddas, är det ingen riksolycka. Det är ett offer, som vi alla får göra för att skapa en handlingskraftig demokrati, och det drabbar vilket parti som helst efter principen: i dag mig, i morgon dig.

I en punkt har hela utskottet varit enigt, och det är när det gäller valordningarna. Såväl majoriteten som minoriteten uttalar, att valordningar av provisorisk natur inte bör förekomma. Jag kommer ifrån yngre år ihåg hur det var här i Stockholm när man skulle välja stadsfullmäktige. Då satt, jag förmodar det var magistraten, och snickrade ihop valkretsar och slog ihop olika kvarter än si och än så. Det kallades i pressen för valgeometri. Man följde inga naturliga gränser, utan det var nog taxeringskalendern man gick efter för att säkerställa vissa mandat. Det var på den tiden man hade den graderade

Författningsfrågor.

röstskalan. Detta är ett system som väl ingen vill försvara. Men då får man också se till att man inte får valordningar av provisorisk natur, som kanske fyller en liknande uppgift i en viss, given situation. I andra länder, t. ex. Norge, Frankrike och Italien, kan man nästan mellan raderna i deras valordningar läsa ut en del partipolitiska spekulationer, vilka är som lik i lasten för demokratien. En *definitiv* reglering av valsättet är därför vad vi alla förväntar av regeringen under innevarande mandatperiod, och vi är säkra på att så kommer att ske.

Sedan kanske jag också får säga ett ord om vår ställning till första kammaren. Mot denna företar endast folkpartiet — och det är i alla fall ett i denna fråga splittrat folkparti — ett angrepp efter ett par linjer. Det ena är den rent partipolitiska, och om den står att läsa på sid. 56. Där säges: »En politisk meningsriktning, som vid flera valtillfällen blott kunnat mönstra en minoritet av rösterna och därför förlorat majoriteten i andra kammaren, kan ett antal år bevara majoriteten i första kammaren och försvåra att tillräcklig hänsyn tages till folkmajoritetens åsikter.»

Vi vet alla vilka det är som porträtteras i denna framställning. Där får socialdemokraterna alltså veta vad de går för. Detta är, kan man säga, ett partipolitiskt motiv, som man ju får erkänna från deras ståndpunkt är fullständigt naturligt. Men jag undrar ändå, herr talman, om inte det faktum, att det för närvarande sitter om jag minns rätt 78 socialdemokrater i första kammaren och bara 22 folkpartister, har spelat, jag vill inte säga en väsentlig men åtminstone en viss roll vid tillkomsten av den folkpartistiska motionen.

Jag frågar: Om läget hade varit omvänt — 22 socialdemokrater, respektive 78 folkpartister — är det då så säkert att detta krav på första kammarens försvinnande hade rests? Detta är inte avsett som eu impertinent fråga; vi är ju

alla människor, och det är högst mänskligt även i politiken, att man söker lägga beslag på alla åtkomliga resurser när det gäller att befrämja sina egna idéer. Naturligtvis kan det också gälla det parti, som här åsyftas och som alltså är första kammarens största. Men jag vill med glädje och tillfredsställelse konstatera, att dessa partitaktiska synpunkter ingalunda har präglat konstitutionsutskottets överväganden i denna fråga, utan rent sakliga synpunkter.

Jag erkänner gärna att visst kan man rikta kritik mot första kammaren, en kritik som på en del punkter är berättigad. Detta gäller t. ex. då man säger att första kammaren inte längre spelar samma roll som en den lugna besinningens broms gent emot oöverlagda och förhastade beslut av medkammaren. Detta framhåller folkpartiet i sin motivering, och jag kan inte neka till att det ligger åtskilligt i detta omdöme. Man kan nämligen svårligen erinra sig att andra kammaren under de gångna årtiondena har skenat i väg och fattat några ovederhäftiga eller ohållbara beslut, varvid första kammaren har behövt fungera som ett slags broms.

Det är riktigt, som det står i folkpartimotionen, att hela det mentala läget ur politisk synpunkt präglas av sådan balans i vår tid, att man svårligen behöver räkna med sådana nyckfulla kastningar, som det är nödvändigt att första kammaren reglerar och griper in emot. Nu vet jag att den replik som man kan vänta, när man gör detta erkännande, kommer att lyda: Men om inte första kammaren längre fungerar som en konservativ garanti, varför skall vi då behålla den? Om den mer och mer blir demokratiserad och radikal, får vi i bästa fall två andra kammare, och detta är dyrbart, onödigt och arbetshindrande, och det försvårar uppgiften för Kungl. Maj:t vid regeringsbildningar genom den s. k. eftersläpningen. Det kan finnas en meningsriktning i första kam-

Författningsfrågor.

maren som dominerar mer än den för tillfället kanske gör ute bland folket.

Gentemot denna invändning vill jag genmäla, utan att släppa till mitt hjärta helt och hållet när det gäller att försvara första kammaren: Det är klart att vi kan reda oss även utan den, om det skulle gälla i en framtid. Men jag anser ändå att en första kammare kan, på ett annat sätt än genom att endast vara en sådan där allmänt konserverande inrättning, fylla en uppgift i lagstiftningen. Vi menar nämligen i utskottet att genom det indirekta valsättet kan den begränsade valmanskåren göra ett urval av kandidater till första kammaren med speciella kvalifikationer. Det finns många medborgare som, utan att delta i det dagspolitiska, jag höll på att säga grovarbetet, samtidigt som de har sin bestämda politiska uppfattning ändå kan vara synnerligen värdefulla representanter på ledande platser inom folkrorelserna, inom administrationen, folkbildningen, rättsväsendet m. m. och vilka det vore en verklig vinst att kunna införliva med riksdagen.

Då kan man invända: Ja, men sådana krafter finns redan i andra kammaren. Det är mycket riktigt, men vi skall komma ihåg att vid ett andrakammarval gäller det alltid i främsta rummet att få med just de människor, som i det dagspolitiska arbetet är närmast engagerade. Och när listorna sätts upp för ett andrakammarval är det självfallet, att de olika ekonomiska och sociala intressegrupperna och yrkena söker se till, att de blir representerade — jordbrukare, industriarbetare, tjänstemän och andra. Dessa kan inte då ta hänsyn till alla övriga välkvalificerade krafter, som det vore en vinst att få med i folkrepresentationen.

I folkpartiets motion om första kammarens avskaffande nämnes det förslagsvis, att man kunde tänka sig en utökning av andra kammaren till 300 ledamöter, och då menar motionärerna att de speciella, kvalificerade krafter, som

eljest skulle fått plats i en första kammare, på detta sätt kunde placeras i andra. Ja, detta innebär till en början ett upphävande av bostadsbandet, och det skulle väl kunna gå för sig, även om jag misstänker att bygderna inte är förtjusta däröver. Dessutom är det mycket osäkert om dessa speciella krafter, som jag här sökt skissera, kan i någon nämnvärd omfattning placeras i en sådan utökad andra kammare.

För att ett ögonblick återgå till den spär mot förhastade beslut som första kammaren tjänstgör som, så menar man, att denna »broms» vid ett enkammarssystem kunde arrangeras så, att man hade upprepade s. k. läsningar, eller man kunde, som i Finland, kräva kvalificerad majoritet i kammaren, eller — som man också antyder — man kunde genom en folkomröstning få ett beslut av denna enda kammare bekräftat.

Jag vill, herr talman, framför allt om de första skälen, upprepade läsningar och kvalificerad majoritet, säga att de lider av det felet att de egentligen endast är rent mekaniska åtgärder. De personliga krafterna, det fria medverkandet bör väl väga mer just genom att det är de så att säga levande personligheterna, som i representationen kan berika överläggningarna med speciell sakkunskap.

Jag skall sluta med några allmänna synpunkter. Radikala riktningar, burna av en verklig framåtanda, brukar sätta in sin kritik mot de verkliga *hindren* för en framstegsvänlig politik. Jag erkänner gärna att ett sådant hinder har ju första kammaren varit en gång. Jag har ju varit med så pass länge, sedan 1912, att jag minns den tiden då första kammaren verkligen var ett tillhåll, inte bara för grevar och baroner — vilket i och för sig inte behöver vara något fel — men över huvud taget för representanter för vad man på den tiden kallade »de 10 000 övre». Då riktade vi våldsamma men berättigade angrepp mot första kammaren, men nu frågar

Författningsfrågor.

jag ivrarna för första kammarens avskaffande: Kan någon på fullt allvar säga, att den är en sådan reaktionens högborg i dag? Vad är det, ärade motionärer, för viktiga reformer under de senaste 30 å 40 åren, som har förhindrats av första kammaren, som alltså borde kunna utlösa något slags folkvrede eller missnöje hos allmänheten? Jag vill säga, att om det sutte en första kammare med en reaktionär majoritet vore attacken mera begriplig och befogad. Nu inträffar i stället det märkliga, att ett moderat liberalt parti, som i alla fall inte ens är enigt i denna fråga, gör en framstöt mot en första kammare, där en radikalare majoritet är tillfinnandes. Man dristar sig då att fråga: Var finns då den radikala framåtandan?

Nu har ju motionärerna också ondgjort sig över den opinionsmässiga eftersläpningen genom den åttaåriga mandat-tiden. Jag kan yppa här inför kammaren, att jag hörde till dem som först ville att även frågan om en viss begränsning av mandattiden borde tagas under omprövning. Att den i alla fall bör vara längre än för andra kammaren är ju uppenbart, om den över huvud taget skall fylla sin uppgift att ge någon nyanserad bild av de skiftande mening-ar som under åren rör sig hos ett folk.

Om de partiella reformer inom tvåkammerssystemets ram, varom utskottet enats, behöver jag ej orda. Vi menar visst inte, att allt »är bra som det är». Vi har pekat på flera olägenheter, och en utredning kanske finner ännu flera, som den bör kunna vara oförhindrad att ta under omprövning. Men det skall vi komma ihåg och hålla fast vid, att genom att vi i dag i princip genomför ett konsultativt referendum, vilket jag hoppas, ger vi därmed svenska folket ett nytt instrument för att säga sin mening även om vår författning. Det är möjligt att detta referendum kan ge utslag, som vi inte har räknat med. Men vi vågar säga att Sveriges sociala och kulturella standard visar, att vi för när-

varande äger en författning, som åt svensk lagstiftning har givit det typiska drag av både lugn besinning och kraftig reformvilja, som präglar dagens Sverige.

Dagens viktigaste beslut blir därför, menar jag, i folkomröstningsfrågan. Må vi då låta allas våra begränsade partisympunkter träda åt sidan och på den punkten i enighet fatta detta beslut i förtroende till folket och till demokratiens ytterligare befastande!

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SEHLSTEDT (s): Herr talman! Konstitutionsutskottet föredrar i regel — och jag tycker att dess ärade ordförande gav uttryck därför — att vara sist i trossen framför att vara först i kulgrönet.

Utskottet företar sig inte mer än vad nöden, jag höll på att säga den gröna nöden, bjuder. Dess utlåtande är ett nödtorftigt underbud och kan närmast tas som ett uttryck för en eftersläpande mognadsprocess. En del av vad utskottet redan tidigare skickat under bordet har det i dag plockat fram som rökoffer för att värja sig mot motionärer av skilda kategorier.

Utskottet har sålunda inte kommit överens med någon om något. Utskottet begär en folkomröstning av det slag, som ingen motionär har velat. För ett år sedan vid denna tidpunkt ville utskottet ingenting i den vägen. Utskottet begär nu förslag om definitivt valsystem, utan att i varje fall någon motionär har yrkat på det och under andra villkor än dem som framförts i högerns och folkpartiets motioner.

Utskottet begär vidare utredning om partiella reformer inom tvåkammerssystemets ram, berörande, som det heter, första kammarens sammansättning, ställning och funktion, medan denna problemställning egentligen bara är en del av det frågekomplex, som berör första kammarens status. Motionerna som

Författningsfrågor.

rör första kammaren har, som ni vet, skjutit in sig på enkammersystemet, som har förts fram i blickpunkten. Utskottet vill alltså ha beslut på sådant som ingen egentligen har begärt beslut om och avstyrker med något undantag vad samtliga motioner velat aktualisera.

Denna begränsade form av nytänd självverksamhet, som utskottet sålunda lagt i dagen, får väl förmodligen uppfattas som följderna av det tryck som årets författningsmotionerande kan misstänkas ha åstadkommit. Vissa meningar har — och det illustrerar bilden av utskottet på sista trossen — sakta och motsträvigt mognat hos utskottet. Nu är man villig att se över första kammarens status, till och med fördelningen av utskottsplatserna. När den frågan motionsvägen fördes fram för några år sedan, avstyrkte naturligtvis utskottet.

I år har ingen av motionärerna kommit på den befängda idén att särskilt utbedja sig en så charmerande välvilja, men då passar utskottet på, och man sträcker sig till och med så långt att man vill ha en översyn av sådant som närmast kan hänföras till området för modern rationalism och som såvitt jag förstår borde kunna ordnas utan att riksdagen skriver till Kungl. Maj:t och begär särskild utredning. Måste man verkligen, frågar jag, ha en utredning kring frågan, huruvida den ena kammaren kan påropa ett ärende medan den andra påropar ett annat ärende? Måste man verkligen studera den historiska effekten av att herr Sköld passar sina ärenden i den ena kammaren medan herr Sträng eller något annat statsråd passar sina ärenden i medkammaren för att undvika kollisioner? Det lustiga är faktiskt — och det har till och med skett i dag, av för mig outgrundlig anledning — att när båda kamrarna kommer i otakt därför att urvalet av presumtiva talare är mindre i första kammaren och när första kammaren drar ifrån andra, så uppstår den

rationella situation som riksdagen anbefalles skriva till Kungl. Maj:t om. Det är helt enkelt storartat i sin historiska framsynthet.

Detta var alltså en punkt på vilken utskottet nu sent omsider tänker djupsinnigt och radikalt. En annan punkt är, som jag nämnde, folkomröstningen, där förra årets enligt min mening befogade kallsinnighet nu efterträts av en mera frisk syn i utskottets uppfattning. Även om det är en god regel att antingen avstyrka motioner, neutralisera dem eller förkorta deras perspektiv till rena rumphuggningen, finner åtminstone jag att upplösningen den här gången representerar en sållsam brottnig mellan det som rör sig i den allmänna diskussionen och det som utskottet gissningsvis förmodar sysselsätter den allmänna opinionen.

Jag medger gärna att opinionen — och ~~det~~ var herr Hallén inne på — ingalunda kastat sig ut i reformkrav med den iver och den lidelse som karakteriserade dess medverkan vid det stora demokratiska genombrottet. Det föregicks av opinionens utomordentliga engagemang. Och det var naturligt. Då stod striden om medborgarinflytandet som princip. Men de praktiska arbetsformerna kan inte alla gånger intressera den bredare allmänheten eller väcka dess lidelse, och vad det nu gäller är ju närmast parlamentarismens praktiska arbetsformer. Även de kan engagera opinionen mer eller mindre — jag tänker bland annat på folkomröstningen — men lidelserna är inte så särskilt utvecklade, rösterna är inte så hårda och klangfulla som de var i författningsdebatten 1918—1921, och den breda opinionen engagerar sig inte med samma iver som förr. Jag tror inte att detta skall tolkas som om opinionen vore likgiltig.

Den är å andra sidan så medveten om de möjligheter demokratien erbjuder, att den kanske inte känner något behov att direkt engagera sig som

Författningsfrågor.

förr. Det är naturligt att politiker och statsvetare, som uppehåller sig i parlamentarismens atmosfär, känner starkare behov att driva på och att engagera sig för reformer som syftar till att hålla parlamentarismen i nivå med själva tidsutvecklingen. Författningen är väl ändå inte, herr Hallén, så grundligt bottenfrusen att den inte kan bogseras som ett följsamt redskap till gagn för den demokrati som den ju egentligen avser att tjäna!

Jag har för egen del det intrycket, att den nuvarande författningen representerar ett helhetsverk, som är bundet av en inre logik utifrån de föreställningar om parlamentarismens arbetsformer och demokratiens innehåll som karakteriserade tänkesätten i skarven mellan tio- och tjugutalen. Den representerar sin tids framsynthet, även om den föddes under mycket stor vanda. Olikheterna i författningen mellan då och nu är tecknet på hur man sökt nå en anpassning till den utveckling i demokratiens tänkesätt som har ägt rum. Jag erinrar här bara om rösträtts- och valbarhetsbestämmelsernas modernisering.

Författningsreformen har med andra ord reformerats inom den ram som fastställdes för omkring tre decennier sedan. De parlamentariska uttrycksformerna har inte nämnvärt förändrats under den tiden. Men det är väl ändå uppenbart att utvecklingen trots reformerna av reformen under hand tillskjuter nya och till och med ganska elementära begreppsbildningar kring frågan om demokratiens verkningsformer, och varför? Ja, jag skulle i koncentrat endast vilja formulera svaret — som ju samtidigt är en förklaring till vårt yrkande om en allmän författningsrevision — på så sätt, att parlamentarismens arbetsformer och verkningskraft måste få en helt annan innebörd och möjliggöra nya uttrycksformer i ett samhälle, som i sin expansiva kraft bryter allt djupare in på allt vidare områden, än i ett sam-

hälle, där man ännu brottas om medborgarinflytandet över huvud taget och om vidden av det ansvar samhället bör ha för sina medborgare.

I den mån medborgarinflytandet öppnar vägen till ett ständigt vidgat medborgaransvar och till en ständigt vidgad kommunikation mellan samhällets åtgärder på skilda områden å ena sidan och medborgarnas möjligheter att påverka detta skeende å andra sidan, så är det naturligt att kommunikationslederna — om jag nu skall använda det uttrycket — också måste värderas mot denna bakgrund. Och kommunikationslederna representeras strängt taget av den parlamentariska formen och det sätt, på vilket den förkortar avståndet mellan dem som träffar avgörandena och dem som utdelar fullmakterna.

Med den utgångspunkten är, herr Hallén, utskottets utlåtande löst i köttet, fritt från perspektiv, mättat av snåla spekulationer kring begränsade målsättningar. Dess avledningsmanöver skjuter för dagen undan problemen. Utskottet föredrar delreformer eller strängt taget kanske bara en delreform, nämligen den rådgivande folkomröstningen, liksom också reservanterna föredrar att skjuta in sig på en lösning i taget. Det senare är enligt min mening alldeles oförenligt med de önskemål folkpartireservanterna företräder, eftersom deras reservation också upptar kravet på en utredning av enkammarssystemet. Men den begär samtidigt beslutande folkomröstning, med förbiseende av det faktum att riksdagens kompetens är beroende av folkomröstningsinstitutets och därför rimligen inte kan särskiljas i diskussionen.

Utskottet tycks inte ha någon annan mening om behovet av en allmän författningsrevision, d. v. s. det gäller ju närmast en utredning, än att utskottet inte gärna vill mogna för handling förrän opinionen mognat för en liknande process — herr Hallén var inne på den saken i sitt anförande. Utskottet skju-

Författningsfrågor.

ter sålunda en förment likgiltighet utanför riksdagshuset framför sig. Det är en ursäktande omskrivning för att man inte vill se några initiativ tagna och en aktyningsfull begäran om att få vistas på släpvagnen. Något initiativ vill utskottet inte ta på grundval av motionen om en allmän revision. Utskottet ikläder sig frivilligt rollen av att gå omkring med förbundna ögon och vadduddar i öronen. Utskottet medger inte ens att det kan föreligga en viss korrespondens mellan å ena sidan den sociala utvecklingen, samhällets centrala position på de flesta av livets områden, och å andra sidan de parlamentariska former vilka tillskapar allt detta.

Jag är fullt medveten om allvaret i att förändra de konstitutionella formerna, men jag är ännu mer medveten om det allvarliga i att göra ett litet ingrepp här och ett litet ingrepp där utan att detta grundar sig på en helhetsöverblick, som avgör ingreppens verkan i förhållande till varandra.

Av det sagda framgår kanske, herr Hallén, att jag inte är särskilt förälskad i utskottets försiktiga undanmanövrer. Å andra sidan har jag inte heller någon överdriven känsla för reservationerna. De laborerar med ungefär samma metodik, även om förslagen här har en avsevärt längre gående verkan än vad utskottet avser. Folkpartireservationen i fråga om folkomröstningen bygger, liksom också högerns, på principen om ett slags parlamentarisk centralisation som fränkänner riksdagen beslutanderätten i en lång rad avgörande sammanhang. Den gör halvt om halvt riksdagen till ett musealt föremål, vågar jag säga — men reservanternas kanske själva tycker att riksdagen är värd att försättas i den situationen.

Det är ganska självklart att man söker efter grunden till en sådan förvandling av både högerns och folkpartiets parlamentariska motivkretsar. Är det verkligen intresset för det medborgerliga inflytandets vidgade verkningsom-

råde som står i förgrunden? Eller kan man inte möjligen få lov att misstänka — intill visshet — att den förändrade uppfattningen om parlamentarismens arbetsformer snarare är ett uttryck för viljan att på de nya vägarna söka kompensera det minskade politiska inflytandet? Själva urvalet av de frågor, som skulle underställas beslutande folkomröstningar, tyder på att man hoppas få större framgång den vägen än på den väg som går över riksdagshuset. Att få ut både lagfrågor, anslagsfrågor och frågor om utgiftsökningar till folkomröstning är, såvitt jag förstår, den rena och oförfalskade spekulativen i den stämmingsmättade folkopinionens gracer.

Tanken har för övrigt motiverats med lättheten för opinionen att ta ställning över partigränserna till för sig starkt avskilda frågor. Det skulle såvitt jag förstår göra drivandet av en sammanhängande politisk linje definitivt omöjligt för dem som i riksdagen erhållit sin majoritet just därför att de presenterat en helhetslinje som tilltalat folkopinionen i ett allmänt val.

Folkomröstningen skulle under sådana former bli ett behagligt hemvist för de politiska opportunisterna av speciella kvaliteter som kammardebatterna alltför ofta låter oss stifta bekantskap med. Det är ingen tröst att veta att anhängarna av den s. k. beslutande folkomröstningen bedyrar att endast de stora och verkligt viktiga frågorna skulle gå ut till omröstning. Ibland råder det starkt delade meningar just om vad som har denna utomordentliga betydelse.

Om man behandlar frågan om folkomröstningen för sig och frågan om valsättet för sig på det sätt utskottet gjort och skjuter undan frågan om enkammersystemet, får man partiella lösningar som måhända, med nöd och näppe, kan stå sig så länge parlamentarismens arbetsformer får förbli ett knäparbete utan sammanhang. Vi har

Författningsfrågor.

begärt en allmän översyn för att författningens hela inre logiska sammanhang skall kunna bearbetas som den helhet den är nu.

Jag vågar nästan tro, att frågan om första kammaren i längden inte kan inskränkas till projektet om det nuvarande arbetssättet. Dess verkliga uppgift i folkrepresentationen bör kunna ställas under omprövning, varvid man blir i tillfälle att noggrant begrunda denna uppgift. Praktiskt taget alla rationalitets- och effektivitetskrav talar för enkamarsystemet. Till de problem, som enligt min mening tarvar en särskild bedömning, hör i vilken mån de ursprungliga motiven för tvåkamarsystemet — hänsyn till kontinuiteten i hela vår demokratiska utveckling — fortfarande äger bestånd. Dit hör onekligen också frågan vilka av fördelarna med det nuvarande systemet som kan inarbetas i ett enkamarsystem. Även enkamarsystemet, såsom det tillämpas på skilda håll, har av ganska naturliga skäl inte kunnat frigöra sig från det skydd minoriteterna anses behöva mot en alltför godtycklig utveckling. I själva verket utgör eftersläpningen i första kammaren ett skydd för den förändring i folkrepresentationens politiska sammansättning som ett andrakammarval kan skapa. Skyddet är måhända i de olika fallen av enkamarsystem inte fullt jämförbart. Men det existerar som en kontroversiell företeelse, liksom också folkomröstningsinstitutet i grund och botten genom sina bestämmelser om förutsättningarna för att en folkomröstning skall kunna äga rum på samma punkt representerar vissa motsättningar.

Som motionärerna ser saken, intar enkamarsystemet en nyckelposition i de författningsmässiga sammanhang som nu diskuteras. En översyn av frågorna om enkamarsystem, en enkammarriksdags kompetens och de grunder, på vilka den skall sammansättas, tvingar till nytt bedömande av de öv-

riga författningsmässiga delproblemen. Med de många utbud, som nu finns på marknaden, vore det rimligt att låta en utredning arbeta med hela frågekomplexet, med andra ord att skicka alltsammans till vad som i vissa tidningar betecknats som den socialdemokratiska sumpen.

Att vi i detta sammanhang också har aktualiserat frågan om majoritetsval har på många håll avfärdats som ett ganska ovidkommande inslag i problemställningarna. Vi vet inte här i landet vad majoritetsvalen skulle innebära, eftersom vi aldrig har gjort oss besvär med att penetrera deras verkningar med utgångspunkt från geografiska, befolkningsmässiga eller andra synpunkter. Jag tror på goda grunder att en diskussion, som på detta sätt utvidgades till att omfatta valsystemet i dess helhet, skulle ge andra och nyttigare perspektiv än dem som nu fångats in inom ramen för diskussionen om proportionalismen.

Det statiska proportionalistiska tänkandet har ur diskussionen om valsättet mer och mer uteslutit alla andra motiv än dem, som hör samman med metodens rättvisegrad. Det har blivit både högerns och folkpartiets avgörande ambition att kräva lika rätt för varje röst — vilket i och för sig kanske är en omöjlighet. I år har de återkommit med sina förslag om tilläggs- eller riksmandat. Det är det proportionella kinesiets höjdpunkt. Men de fastnar ändå i den form av orättvisa, som de så gärna vill ha bestående för de nya småpartier som eventuellt skulle dyka upp. Så som förslagen presenterats i motionerna skulle vi här stå inför det enligt min mening utomordentligt säregna förhållandet att man i vallagen rent av skulle utfärda mandatförbud för partier, som inte har fått något mandat inom respektive krets.

Vid en penetration av problemen som sammanhänger med majoritetsvalen skulle den i regel ganska undanskymda

Författningsfrågor.

frågan om valets egentliga uppgift att ange politisk tendens och vindriktning få en annan betydelse än vad denna sällsamma rättvisefilosofi medger.

Det skulle ha varit en nåd att stilla bedja om att dessa frågor förutsättningslöst får gå till sakkunnig bedömning — jag upprepar förutsättningslös eftersom man på vissa håll tydligen uppfattar en positiv behandling i dag nästan som ett löfte om att motionärernas önskemål skall genomföras. Tidsutvecklingen motiverar enligt vår mening en allmän översyn av parlamentarismens arbetsformer, ju förr dess bättre, utan de snåla begränsningar som annars har gällt för den konstitutionella debatten. Detta är också motivet, herr talman, till att jag yrkar bifall till motion nr 89 i andra kammaren av herr Edberg m. fl.

Häri instämde fru *Eriksson* i Stockholm (s).

Herr von *FRIESEN* (fp): Herr talman! Det måste i och för sig betraktas som någonting mycket glädjande att riksdagen, liksom för kort tid sedan konstitutionsutskottet, har fått ett tillfälle att göra en översyn över vår konstitutionella rätt och ta ställning till några av de problem, som framför allt har aktualiserats genom de väckta motionerna. Det är ju ett aktstycke på över 60 sidor som här ligger till kammarens begrundande.

Ehuru en hel del av dessa frågor otvivelaktigt hänger ihop med varandra finns det i varje fall en, som med fördel skulle kunna behandlas särskilt. Det är frågan om en eventuell reform av valsättet. Jag skall därför, herr talman, i detta anförande avstå från att komma in på några särskilda synpunkter beträffande en mera definitiv valordning eller den reform av valsättet, som har föreslagits i reservationerna. Dessa frågor hör nämligen till de mera närliggande problemen, och de kan ut-

skiljas från de övriga. Jag tror att debatten skulle vinna i klarhet och koncentration om man i ett särskilt avsnitt senare under dagen toge upp dessa viktiga frågor till överläggning.

Jag skall gärna instämma med den föregående ärade talaren att resultatet av den allmänna överblick, som konstitutionsutskottet här företagit rörande olika författningsfrågor, inte är så överväldigande. Jag skall dock notera att det i vissa punkter ändå rör sig. I vissa avseenden har konstitutionsutskottet för första gången gjort ganska anmärkningsvärda medgivanden på grundval av — som det förefaller — den debatt som påbörjats av motionärerna. Jag skall tillåta mig att först beröra det spörsmål som den föregående ärade talaren var inne på och som han särskilt har aktualiserat genom sin motion här i kammaren. Det gäller frågan om en allmän författningsrevision.

Jag vill inte alls dölja att det finns mycket som talar för de allmänna synpunkter på en mera genomgripande revision av den konstitutionella rätten som uttalats av herrar Edberg och Sehlstedt samt deras medmotionärer. Det är nu ganska länge sedan vi här i riksdagen hade en mera vittsyftande debatt om de konstitutionella frågorna — jag bortser då alldeles ifrån diskussionen om tryckfriheten, där vi för några år sedan antog en helt ny grundlag. De övriga problemen har endast styckevis blivit diskuterade i riksdagen, och denna tanke med partiella reformer föresvävar fortfarande konstitutionsutskottet. Det ligger självfallet en viss kontinuitet i dess betraktelsesätt på hörande frågor, och även på vårt håll har vi i en mening anslutit oss till denna tankegång.

Om man nu skall vidtaga en allmän översyn av de författningsrättsliga spörsmålen så är det emellertid uppenbart, att man i olika punkter måste ha någon särskild mening om frågorna. Av herr Sehlstedts anförande tycker jag

Författningsfrågor.

mig finna att han i dag är betydligt klarare i en så väsentlig och central fråga som enkammersystemet. Hans ståndpunkt var inte så klar i motionen eller i den radiodebatt, som förevarit i denna fråga, och ändringen härvidlag är en sak som jag ber att få notera med tillfredsställelse. När man läste motionen hade man nog det intrycket, att motionärerna själva inte var riktigt på det klara med hur de ville ha det. Jag tycker att det vittnar om en övertro på det svenska utredningsväsendets förmåga att fixera den enskilda människans ståndpunkter om man säger, att i en sådan central fråga skall först utredningsresultatet ge vid handen vad man syftar till. Man måste nog från början ha en viss riktlinje för sitt tänkande, en viss hållpunkt för själva debatten. Man måste nog säga att man syftar till någonting bestämt. Om utredningen sedan mot förmodan skulle ge till resultat att det inte går att genomföra den eller den reformen, då kan man naturligtvis stanna inför någonting annat, då kan man gå försiktigare fram.

Det som antagligen var avgörande för utskottets ställningstagande här var nog att det från motionärernas sida denna gång saknades mera bestämda anvisningar om hur man skulle förfara. I detta fall är vi reservanter överens med utskottsmajoriteten.

Härtill kommer också en annan synpunkt som varit mera väsentlig när det gällt att taga ställning till motionärernas förslag: om man stoppar in alla tänkbara författningsfrågor i en enda säck, löper man därmed den risken att man inte får resultat på mycket lång tid i någon enda utav dessa frågor. Ätminstone ett slag föreföll det mig som om detta varit avsikten med herr Sehlstedts förslag. Skulle det ha kunnat accepteras, borde det ha formulerats på ett sådant sätt att man kunnat åstadkomma en tidtabell för de olika reformerna efter angelägenhetsgraden. Endast under de förutsättningarna kunde

man ha godkänt detta förslag, som i och för sig för mig inte framstår som någonting alldeles orimligt, i synnerhet som jag själv har varit inne på en tanke som visserligen är likartad denna men ändå ganska väsensskild, nämligen om vi inte i vårt land skulle inrätta en allmän grundlagskommission, som tid efter annan skulle taga upp delarna utav våra grundlagar till övervägande och framkomma med förslag. Denna kommission skulle överleva riksdagarna, vilket konstitutionsutskottet ju av formella skäl inte är i stånd att göra, och den skulle kunna ta ställning till de olika, onekligen rätt ålderdomliga delarna utav vår författning sådana den framträder i våra grundlagar. Jag tror, att den formen av kontinuerlig översyn som skulle resultera i fortlöpande framlagda förslag alltjämt är någonting att tänka på. Jag har för min personliga del inte heller släppt denna tanke, även om jag inte lyckats vinna någon sympati för den inom utskottet.

Efter vad jag nu anfört, kommer jag in på frågan om folkomröstningen. Konstitutionsutskottets ärade ordförande framhöll, att utskottet här hade enat sig om en framstöt till förmån för en rådgivande folkomröstning. Jag skulle ha varit mycket glad om jag kunde instämma i de slutord som herr Hallén här gjorde till sina i sitt anförande, nämligen att man på detta område verkligen kommer med ett bärande reformförslag, som har någon utsikt att medföra en förbättring av nuvarande förhållanden. Jag vill minnas, att utskottets ärade ordförande under överläggningarna inom utskottet var inne på en tanke som jag för min del livligt understödde, nämligen att man skulle kunna bryta ut frågan om den rådgivande folkomröstningen och verkligen åstadkomma en skrivning, som skulle kunna vara samlande. Jag tror nämligen, att när det gäller sådana här spörsmål liksom stora socialreformer är det mycket angeläget att få den bredast

Författningsfrågor.

möjliga förankring hos riksdagen och hos folket. Det är den enda säkra garantien för värdet av reformerna.

Jag har den uppfattningen att den rådgivande folkomröstningen skulle vara mogen för en revision. Det skulle kunna skapas möjligheter att på ett lättare sätt än som nu är fallet på grund av våra nuvarande författningar åstadkomma en konsultativ folkomröstning. Emellertid har konstitutionsutskottet omöjliggjort denna enighet i en enligt vår uppfattning så vital fråga genom att på sid. 17 i utlåtandet infoga följande mening: »Det bör emellertid särskilt prövas om det antal ledamöter i vardera kammaren ($\frac{1}{3}$) som enligt kommittéförslaget skall äga rätt att påkalla omröstning kan vara tillräckligt.» Vad innebär, herr talman, detta? Ja, det innebär i själva verket, att den reform, man på detta område planerar, blir en skenreform, ty skall man inte ha en bättre minoritetsgaranti än utskottsmajoriteten här uppenbarligen tycks förutsätta, kommer det att bli ganska svårt att få en folkomröstning till stånd. Frågan är om det innebär någon väsentlig förbättring av nu gällande rätt. Det är med anledning av dessa tankegångar, som återfinnes i utskottsmajoritetens skrivning, som vi omöjligt kunnat vara med om detta förslag. Här hade emellertid funnits en möjlighet till samlande lösning. Jag beklagar, att man har försuttit detta tillfälle.

Jag skall gärna medge, att jag tidigare från denna talarstol givit uttryck åt viss tveksamhet i en helt annan fråga, nämligen den som rör en avgörande, en decisiv folkomröstning. Jag skall ärligt tillstå, att det kan resas vissa betänkligheter mot en sådan anordning. Så till vida sammanhänger emellertid denna fråga med den som har aktualiserats i folkpartimotionerna: frågan om en revision av tvåkammerssystemet i riktning mot ett enkammersystem. Den avgörande folkomröstningen ansluter sig på ett naturligt sätt till införandet
2 — *Andra kammarens protokoll 1953. Nr 20.*

av en enda nationalförsamling. Den decisiva folkomröstningen blir ett naturligt komplement till de avgöranden som träffas i denna enda kammare. Jag tror emellertid ändå inte, att man behöver tveka inför de ganska blygsamma anspråk som har rests av reservanterna, om man verkligen tänker igenom frågan om den avgörande folkomröstningen. Det behövde väl knappast vara någon meningsskiljaktighet i frågor som berör grundlagarna. Skall man försöka exemplifiera vilka frågor som skulle kunna bli föremål för decisiv folkomröstning — ett förfarande som skulle betraktas mera såsom undantag — kan man t. ex. ange spörsmålet: »är ni villiga att genomföra en social reform, även om det skulle ske med betydande ekonomiska uppoffringar för er själva?» — för att nu ta ett aktuellt och närliggande exempel.

Jag har som sagt förståelse för att en större tveksamhet råder inför ett genomförande av ett sådant förslag inom ramen för nuvarande författning, men jag kan däremot omöjligen förstå att det skall finnas några betänkligheter mot den rådgivande folkomröstningen, vilken, såsom tidigare har påpekats i kammaren, i realiteten måste bli avgörande och som har skisserats av reservanterna i folkomröstningskommittén.

Jag kommer så, herr talman, till frågan om enkammersystemet. Jag är en av de icke alltför många som bekänner sig vara övertygade anhängare av ett enkammersystem. Det är en uppfattning som inte alls är ny hos mig, den har varit grundlagd länge, och jag har stärkts i denna min uppfattning under de år då jag har tillhört riksdagen. De skäl som har varit vägledande för mig är redovisade i motionen, och jag skall ingalunda upprepa dem alla.

När man studerar 1800-talets historia, särskilt i den del som berör författningsreformerna under århundradets tidigare del, frapperas man av hur många som redan då var anhängare av

Författningsfrågor.

denna tanke. Det förefaller som om det i mångt och mycket var tillfälligheter som spelade in när man kom till det resultat på 1860-talet som ledde till den nuvarande representationsformen med ett tvåkammersystem. Men de grundläggande förutsättningarna för ett tvåkammersystem, sådana de skisserades av Louis De Geer i några berömda formuleringar, existerar ju inte längre. Ingen av oss här närvarande är beredd att säga, att bördens eller rikedomens skall utgöra någon särskild förutsättning för bedömande av de politiska spörsmålen, men det var huvudförutsättningen för tillskapandet av en första kammare enligt De Geers förslag. När nu huvudmotiveringen har försvunnit liksom olikheten i karaktär mellan kamrarna så småningom genom av riksdagen vidtagna partiella reformer har försvunnit, vad återstår då av motiveringen för bibehållande av tvåkammersystemet? Ja, det finns fortfarande de som gör gällande att det existerar någon sorts karaktärsskillnad mellan kamrarna, så att man genom någon märkvärdig analys skulle kunna utreda, att det finns någon olikhet mellan en ledamot av andra kammaren och en ledamot av första kammaren. Jag trotsar någon här närvarande att kunna göra en sådan bestämning av en människas utseende eller själsegenskaper att han kan säga, att det är en specifik förstakammartyp. Likheterna är ju i stället påfallande. Många gånger är det rena tillfälligheter som avgör hurvida den för samhällsfrågor intresserade medborgare, som har förutsättningar och intresse att vara folkrepresentant, så småningom hamnar i första eller andra kammaren. Denna karaktärsskillnad är ju utplånad.

Åldern utgör inte längre någon väsentlig skillnad. Jag vill minnas att jag nyligen såg en statistisk uppgift, att medelåldern i första kammaren är fem år högre än i den andra. Jag vägrar att tro, att dessa femtioåttaåringar represe-

ntar ett högre mått av sakkunskap, erfarenhet och omdöme än femtiotvå- eller femtiotreåringarna. Det lär väl knappast finnas några biologiska skillnader.

När nu likheterna blir så stora som de i själva verket är, behöver vi då ha kvar detta system? Behöver vi, såsom det många gånger sagts och som vi säkerligen får höra här i debatten, ha kvar denna konservativa garanti, denna hämsko på besluten, som har tillkommit emedan man var rädd för att en enda kammare skulle vara så omogen och så förhastad i sina avgöranden, att den behövde denna särskilda broms? Jag noterade med tillfredsställelse, att utskottets ärade ordförande inte heller tycktes tillmäta dessa synpunkter något avgörande inflytande, men jag skulle vilja fråga honom vad det blir kvar. Finns det i själva verket kvar så mycket som motiverar bibehållandet av ett system som med åren blivit alltmera tungrott, otympligt och opraktiskt?

Herr ordföranden angav en synpunkt som har ett visst värde och som jag har tillåtit mig framföra i debatten, nämligen att man genom det indirekta valsystemet slipper den offentliga kandidaturen. Det finns människor, som skulle kunna tillföras folkrepresentationen utan att besväras av detta som ordföranden så riktigt karakteriserade som grovarbete och som över huvud taget inte passar för detta. Dessa kanske man inte skulle få med om man inte hade möjligheten till indirekta val. Jag medger gärna att det finns en hel del av värde i denna synpunkt, men jag måste tillägga att jag tror att det skulle vara mycket lätt att införa ett enkammersystem, där man just tillvaratog dessa i och för sig värdefulla och riktiga synpunkter. I debatten har från vårt håll framförts den tanken. Valsättet kommer här faktiskt in som ett komplement till dessa mera allmänna författningsfrågor. Det kan också kopplas in på förstakammarfrågan. Här ansluter sig vår redan

Författningsfrågor.

nu formulerade tanke om tilläggsmandat med rikslistor. Det valsystemet skulle ju kunna tillgodose just de synpunkter som både jag och herr Hallén otvivelaktigt anser vara värdefulla. Man skulle på det sättet kunna få med dessa medborgare, som inte gärna vill delta i valrörelsen, ge hugg och ta hugg, som man ju får vara med om så många gånger i det politiska livet, vilket kanske inte passar alla människor. Jag menar alltså att det finns en möjlighet — och jag är övertygad om att utredningen, om den skulle ha kommit till stånd, skulle ha givit belägg för det — att bevara det värdefulla, som till äventyrs kan finnas i tvåkammerssystemet.

Herr talman! Beträffande de förhas-tade besluten skulle jag snarast vilja säga, att det med vår eftertänksamma folkrepresentation väl inte finns någon som helst risk för att det fattas beslut, som behöver denna särskilda spärregel. Jag skulle snarare vilja utandas en liten suck i motsatt riktning. Jag tycker nog att vi är alldeles för eftertänksamma, alldeles för konservativa. Detta är för övrigt någonting som präglar även det största av våra politiska partier, vilket i dag, som jag ser det, står som kanske den främsta och mest effektiva värnaren av de konservativa tänkesätten. Jag tror ingalunda att ett enkammersystem skulle medföra denna uppspeltning hos svenska folkets representanter, att de skulle fatta oöverlagda beslut. Och skulle den risken finnas, har man ju, som jag tidigare nämnade, ett korrektiv i form av en avgörande folkomröstning, där alltså folket ännu en gång skulle få ge sin mening till känna.

Vad beträffar denna tanke att man skulle ha en eftersläpande opinion i första kammaren, måste jag beteckna ett sådant resonemang som den rena metafysiken. Vad skall det över huvud taget tjäna till att ha någon sorts buteljerad och lätt lagrad opinion — låt mig säga, för att ta dagens exempel, från år-

gång 1940, 1941 eller 1942 — som garanti för att en mera allsidig folkmening skulle komma till uttryck? Jag kan inte förstå att det finns någonting av värde i ett sådant tänkesätt. Jag är övertygad om att denna tankegång med stor kraft och talang kommer att utvecklas även i fortsättningen av denna debatt, men jag tror att man här rör sig med spekulationer utan något egentligt värde. Man vet vad man har, och man tycker att det är bra; det är den verkliga konservatismens argumentering för bibehållandet av första kammaren.

Herr talman! Jag ser kanske inte i främsta rummet frågan om ett införande av enkammersystemet såsom en principiell fråga, även om jag inte tror att vi alldeles kan göra oss urarva efter 1789 års idéer, där denna fråga spelade en avgörande roll och där man finner den bekante abbé de Sieyès' formulering om första kammaren. Han uttrycker sig så, att om dess mening går emot den direkt folkvalda kammarens är den skadlig, om den har samma uppfattning gör den inte någon nytta.

Någonting av princip kanske fortfarande ligger kvar i varje fall i min inställning, men den väsentliga motivering är i alla fall den praktiska. Vi kommer här in på ett område, som berör det mest svärbemästrade av allt det som riksdagen har att stå för, nämligen dess egna arbetsformer. Jag är övertygad om att en enda nationalförsamling skulle innebära en förenkling av riksdagsarbetet, samtidigt som den skulle medföra en koncentration av arbetet, och jag dristar mig också att uttrycka den förmodan, att det skulle vara möjligt att på det sättet åt vår folkrepresentation återge något av den stadga och det inflytande, som den rätteligen förtjänar. Mer och mer klagas vi ju både i och utanför riksdagen över hur litet denna församling i själva verket betyder. Jag tror, att mot bakgrunden av det aktuella läget blir en koncentration till ett enkammersystem ett

Författningsfrågor.

försök att mera lägga riksdagen i tyngdpunkten och åt riksdagen skänka den behörighet och det avgörande inflytande, som enligt allmän demokratisk uppfattning bör tillkomma densamma.

Till slut, herr talman, skall jag bara vända mig mot en synpunkt som konstitutionsutskottets ärade ordförande gav uttryck åt. Han förmodade, att bakom det resonemang, som herr Bergvall och jag har framfört i vår motion, skulle ligga några taktiska eller partipolitiska spekulationer. Jag är visserligen fullt medveten om att ingen av oss blir riktigt trodd, när vi säger, att detta betraktelsesätt är oss främmande. Jag kan emellertid med hela den uppriktighet, som jag har förmåga att ge uttryck åt, säga, att för min del har det ingalunda varit avgörande för att nu på lång sikt kräva ett införande av ett enkamarsystem, att första kammaren för närvarande har en socialdemokratisk majoritet. Den meningsriktning jag tillhör befinner sig nu — det lär väl inte kunna bestridas — på framryckning; den kommer under den närmaste tiden, såsom vi torde kunna konstatera redan i höst, ganska snabbt att vinna ett ökat inflytande i första kammaren. Det skulle måhända snarast kunna vara ett skäl för att vi på vårt håll skulle vilja bibehålla första kammaren. Jag kan emellertid försäkra herr Hallén, att sådana synpunkter ingalunda varit bestämmande. Jag utgår nämligen från att om vi mot förmodan ganska snart skulle införa ett enkamarsystem, så skulle väl inte maktfördelningen och maktbalansen förändras så radikalt. Det parti, som herr Hallén tillhör, kommer nog ännu så länge under lång tid att vara tillförsäkrat ett mycket avgörande inflytande.

Jag ber, herr talman, att efter en som jag hoppas frivillig överenskommelse med andra talare få återkomma till den mera isolerade och näraliggande

frågan om valsystemet. Med stöd av vad jag här yttrat skall jag tillåta mig att i de berörda punkterna yrka bifall till den reservation som under beteckningen 2) a) är fogad till utskottets utlåtande.

Herr ERICSSON i Näs (bf): Herr talman! När man har fått en motion tillstyrkt av konstitutionsutskottet kanske man egentligen inte skulle begära ordet för att säga någonting. Utom för att uttrycka min tacksamhet och tillfredsställelse över att motionen tillstyrkts vill jag emellertid i detta sammanhang gärna säga någonting i sak om det som min motion innehåller. Den gäller en utredning angående möjligheterna till personval inom det proportionella valsystemets ram. Jag har tidigare här i riksdagen aktualiserat frågan, men det har då inte visat sig finnas något intresse för den från konstitutionsutskottets sida.

När vi skall gå till val, upprättas ju valsedlar av partiinstanserna. Den som kommer först på valsedeln, blir vald som nummer 1 och den som står som nummer 2 blir vald närmast därefter o. s. v. I realiteten är det alltså partiinstanserna, som bestämmer vilka personer som skall väljas. Det är i och för sig kanske intet fel, men jag tycker för min del att det vore riktigare ur demokratisk synpunkt, om också folket i val på något sätt finge ge uttryck för vilka människor det anser bäst ägnade att inom partiets ram representera väljarna.

Jag tror inte att man bör resonera på det sättet att man, om man gått igenom partiinstansernas skärseld och lyckats få en säker placering, behöver vara rädd för att utsätta sig för ett bedömande direkt av folket i val. För att åstadkomma personval får vi ju här i landet arbeta med flera valsedlar, med flera olika första eller andra namn o. s. v., vilket ger anledning till en del icke önskvärda manipulationer när sed-

Författningsfrågor.

larna skall konstrueras. Detta månglist-system kan också användas för att kringgå folkets önskan, när partiledningarna vill placera en eller annan som de anser bättre skickad än vad folket självt tycker. Vi har ju möjligheter att av erfarenheterna i Finland och Danmark, där olika metoder prövats, se vilket av dessa system som skulle kunna vara lämpligt för vår del och kunna appliceras i vårt ordinarie valsystem. Det kommer väl också att undersökas i den föreslagna utredningen.

Det finns naturligtvis de, som säger, att en av orsakerna till att man vill ha majoritetsval i enmansvalkretsar är, att man på det sättet får fram personval på ett helt annat sätt än om man använder proportionell valmetod. Det ligger naturligtvis någonting i det, men jag tror, att de som har förälskat sig i eller beundrar det engelska systemet — det kan man nog göra med all rätt — tar fel, om de menar, att man enbart genom att ändra om valsystemet till majoritetsval i enmansvalkretsar skulle få fram något av den särskilda mentalitet, som kommer till uttryck i Englands politiska liv. Jag tror inte man kan uppnå detta genom lagstiftning. Man har i en del andra länder försökt kopiera det engelska systemet. Den grekiska regeringen vistades ju under kriget i London och när den kom hem införde man det engelska systemet med majoritetsval i enmansvalkretsar. Ändå har man där en massa småpartier, och kommunisterna liksom högerextremisterna är överrepresenterade. Det gick att införa det engelska valsystemet men inte den engelska mentaliteten.

I Irland och Australien har man proportionella val men liksom i England två huvudpartier. Det fungerar väl i stort sett som ett tvåpartisystem, vilket naturligtvis beror på att man fått sina politiska traditioner från England. Det har inte något att göra med

de lagar, efter vilka representanterna skall väljas.

Detta är ju bara ett avsnitt av den stora debatten här, men jag vill ha det sagt till protokollet. I övrigt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till vad utskottet hemställt.

Herr EDBERG (s): Herr talman! Om jag får börja med en tillspetsning kanske jag kan säga, att när man studerar det utskottsutlåtande i författningsfrågan, som nu i riksdagens slutspurt ligger på kammarens bord, är det inte utan att man tycker sig se ett prov på konsten att efter längsta möjliga betänketid och med största möjliga uppbåd av ord säga det minsta möjliga. Kammaren har säkerligen lagt märke till att fylligheten i ord, som gör utlåtandet om inte till ett kompendium så dock till ett kalendarium i statskunskap, helt hänför sig till historiken. Utskottets egna aktuella motiveringar utmärker sig för låt mig säga en ordknapphet, som rätt väl harmonierar med innehållet i klämmarna.

Och likväl rör det sig. Ingen hade väl väntat att det utskott, som särskilt känner sig kallat att slå vakt om kontinuiteten i vårt statsliv, skulle komma med några mer revolutionerande förslag. Jag tror också att brådstörtade ändringar inte skulle vara lyckliga — demokratien är inte betjänt av tvära kast. Den lugna, för att inte säga svala atmosfär, som omgivit vår författningsdiskussion sedan det demokratiska genombrottet och det i stort sett effektiva sätt, på vilket de konstitutionella formerna verkat, har gjort det naturligt att i varje fall mera genomgripande förändringar föregås av noggranna överväganden.

Men lika väl som brådstörtade och kanske svagt underbyggda förändringar skulle kunna äventyra en sund demokratisk utveckling, lika väl förefaller det mig vara en fara om man stelnar i former, som till följd av yttre betingelser kanske överlevt sig själva. Jag

Författningsfrågor.

tror att vår demokrati mera än vad som skett och sker bör aktge på sina arbetsformer och ständigt hålla den frågan levande, om dessa är riktigt anpassade efter den faktiska och i oavslutlig förändring stadda samhällsutvecklingen. Ingen kan ändå blunda för att framför allt partiväsandets utveckling brutit igenom den maktfördelningslära, på vilken vår författning grundar sig. Den tid är säkerligen oåterkalleligen förbi — vilka som än innehar makten — då ett regeringsuppbyggande parti inte följde sina män längre än till konseljens dörr. Rågängen mellan riksdagshus och kanslihus är genombruten.

Och på samma sätt har den utjämning som skett mellan kamrarna urholkat den maktfördelningsteori, på vilket tvåkammerssystemet en gång byggdes upp. Utanför plenisalarna och utanför författningen har organisationsväsandets starka utveckling tillfört samhället nya maktelement. Samtidigt har samhällsmekanismen och därmed också problemen komplicerats på ett sätt, som måste beröra folkstyrelsens funktioner och i vart fall motiverar ett vaksamt aktgivande på att inte avstånd uppstår mellan å ena sidan väljarna och dem som enligt den representativa demokratiens principer har att på väljarnas uppdrag träffa de politiska besluten, och å andra sidan mellan folkvalda förtroendemän och förvisso skickliga, men i regel anonymt verkande tjänste- och ämbetsmän. Där träder frågan om nya former för folkets direktengagemang in i bilden men också frågan om eventuella nya funktioner för den parlamentariska representationen.

Mot den här tecknade bakgrunden kan man inte frigöra sig från intrycket, att vårt grundlagsvårdande utskott ofta visar en väl stark benägenhet att i sin vård av grundlagen sätta sig i efterhand när det gäller att medverka till förändringar och översyner, som utvecklingen själv kan sägas aktualisera. Om man när man studerar det nu fram-

lagda utskottsutlåtandet säger, att likväl rör det sig, så bör man kanske tillägga att det mestadels är fråga om en eftersläpande rörelse.

Låt mig illustrera detta med ett exempel! Det är ett exempel som mera hänför sig till riksdagens interna arbetsformer än till demokratiens funktioner i stort, men jag väljer det därför att det är en rätt konturskarp illustration. För två år sedan aktualiserade motionärer ur båda kamrarna frågan om den paritetiska sammansättningen av utskotten. De menade, att en sammansättning proportionell mot kamrarnas numerär borde kunna skapa en bättre arbetsfördelning, och de önskade förtydliga en utredning av frågan. Detta var ett i de större konstitutionella sammanhangen blygsamt problem. Konstitutionsutskottet avstyrkte detta förslag med motiveringen att — jag citerar ordagrant — »ett upphävande av kamrarnas paritetiska representation i utskotten skulle innebära en så genomgripande förändring, att den näppeligen bör genomföras isolerat utan bör upptagas till prövning i samband med en av motionärerna ingalunda påyrkad omprövning av hela vårt kammerssystem».

Detta var ju nästan en inbjudan från konstitutionsutskottet att taga upp kammarsproblemet för vidare behandling. I år har i stort sett samma motionärer återkommit med bland annat ett yrkande om en förutsättningslös omprövning av hela kammerssystemet. Då svarar konstitutionsutskottet, att det i nuvarande läge inte finns tillräckliga skäl för en sådan utredning, men däremot kan vissa partiella reformer inom tvåkammerssystemets ram övervägas, och i första hand föreslås ett övervägande av möjligheterna att bereda de olika kamrarna en utskottsrepresentation, som tar hänsyn till antalet ledamöter i kamrarna.

Jag skall avstå ifrån att göra några reflexioner om kontinuiteten i ståndpunkter och motiveringar. Mitt ärende

Författningsfrågor.

är inte att beslå utskottet med några motsägelser. Jag har endast velat illustrera att det trots allt rör sig, men att det rör sig med eftersläpning. Ingen kan ju rimligen påstå, att vad som i år är aktuellt, möjligt och tillrådligt, för två år sedan var omöjligt och olämpligt.

Exemplet är inte alldeles unikt. Att utskottet i år förordar en utvidgning av den rådgivande folkomröstningen men i fjol inte kunde taga ståndpunkt till den frågan, är kanske inte helt användbart som exempel, därför att man i utskottet då med skäl kunde åberopa, att man haft väl knapp tid på sig att sätta sig in i 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings omfångsrika förslag. Däremot kan det erinras om, som den föregående talaren gjorde, att utskottet så sent som 1949 avvisade tanken på att inom det proportionella valsystemets ram bereda ökat utrymme för personval — i år förordar man en sådan utredning.

Vad jag med dessa exempel har velat säga är, att jag har en mycket stark känsla av att utskottet, då det i år gör vissa remarkabla avbetalningar men avvisar en allmän författningsutredning, åter sätter sig i efterhand. Jag skall medge att det ligger något i vad utskottet skriver, att det vore till fördel om problemställningar och ståndpunkter i den allmänna politiska diskussionen hunne klarna, innan man ger sig i kast med en allmän författningsrevision. Jag erkänner att det ligger något i den ståndpunkten. Men om man i likhet med mig är övertygad om att kravet på en allmän författningsöversyn, som sätter författningen och dess funktioner i relation till den ändrade samhällsbilden, inte i längden kan avvisas, då kan man fråga sig, om inte utskottet lika gärna nu som senare hade kunnat lyssna på signalerna — detta så mycket mera som man väl ändå kan förvänta, att en sådan utredning också skall kunna klara upp problemställningar som dock ligger latent.

När konstitutionsutskottet avböjer en förutsättningslös översyn av principen och formerna för den parlamentariska demokratien och den författningsmässiga ramen för vårt politiska liv, så sker det med den huvudsakliga motiveringen att övervägande skäl talar mot detta. Vilka dessa övervägande skäl är har icke redovisats i utskottsutlåtandet. Jag skvallrar väl inte från utskottet, om jag säger, att det knappast heller redovisats i utskottet, och jag kan svårligen av utskottsordförandens inledningsanförande i denna debatt finna att de redovisades av honom.

Utöver dessa »övervägande» men oredovisade och osynliga skäl redovisar utskottsutlåtandet ett synligt skäl. Man säger att under de senaste 25 åren har utskottet avstyrkt sju motioner om allmän författningsrevision. Det rör sig därvidlag om fem Lindhagenmotioner och två motioner från representanter för politiska ytterlighetsriktningar, av vilka den ena inte längre är representerad i riksdagen. Om den motivering- en är endast att säga: För det första, kan ju den omständigheten att utskottet tidigare avvisat ett visst antal motioner om en allmän författningsgranskning i och för sig väl näppeligen nödga utskottet att visa stopptecken ad calendae graecas, hur än de yttre betingelserna ändras. För det andra bör observeras att uppläggning, motivering och syfte i de tidigare avvisade motionerna har varit radikalt annorlunda än i de motioner, som föreligger i år, och någon saklig jämförelse är därför icke möjlig.

Utskottets ärade ordförande gav förvisso också en annan motivering i sitt inledningsanförande här. Jag vill i varje fall uppfatta det som en motivering, när han säger att det för närvarande inte förefinns någon klar opinion i dessa frågor, att de inte bäres upp av någon stark folklig stämning. Detta är obestriddligen riktigt. Men jag tror, att man aldrig kan räkna med sådana starka folkliga krav i författningsfrågorna som

Författningsfrågor.

dem som en gång drevs fram, när det gällde det primära och elementära att skaffa folket allmän och lika rösträtt, att göra det till herre i eget hus. Vi kan inte räkna med att författningsfrågorna kommer att röra upp sådana stämningar en gång till. I det fallet kan man hänvisa till erfarenheterna i andra länder, exempelvis i Danmark, där man förra gången inte lyckades nå upp till de 45 procent röstande som behövdes för en grundlagsrevision, och där man i de olika partierna visat påtaglig nervositet också över att kanske icke kunna nå den siffran heller den 28 i denna månad.

Kanske det ändå bör sägas, att om det i dag inte finns något *stort* folkligt intresse så motsäger det inte antagandet, att det intresse som ändå finns kommer att öka, även om det aldrig kommer att ta sig så revolutionerande uttryck som i detta sekels andra årtionde. Om man då finner att praktiska och rationella skäl talar för vissa förändringar, kan jag inte inse varför inte riksdagen skulle kunna underkasta sådana frågor en förutsättningslös prövning.

Nu erkänner emellertid utskottet — och jag vill ta fasta på detta — att det i likhet med de socialdemokratiska motionärerna finner, att det mellan olika delar av författningskomplexet finns ett samband, som kan tala för ett ställningstagande för att genomgripande reformer borde ske efter en samlad prövning. Man vill bara inte ha en sådan prövning i nuvarande läge utan söka sig fram med partiella reformer. Folkpartireservanterna erkänner att det finns ett otvivelaktigt samband mellan folkomröstningsinstitutets utformning och frågan om en- eller tvåkammersystem men vill ändå inte ha en allmän översyn utan vill också söka sig fram på de partiella reformernas väg. Man menar då med partiella reformer olika saker. För herr von Friesen framstod övergången från tvåkam-

mar- till enkamarsystem som en partiell reform, och införandet av en beslutande folkomröstning framstår för honom likaså som en partiell reform, vilket kanske är ett något äventyrligt språkbruk. Låt mig bekänna, och nu kommer jag in på folkpartireservanternas argumentering, att jag inte tror på metoden att gå fram med hackelsemaskin i författningen, att rycka loss vissa delar och behandla dem isolerade, valsystemet för sig, folkomröstningen för sig och kammersystemet för sig, om man vill ha mer eller mindre genomgripande förändringar på detta område, vilket väl ändå reservanterna velat.

Jag tror för min del inte, att man kommer ifrån en prövning av kammersystemet. För mig kan därvid den motivering inte vara avgörande som utskottets ärade ordförande trodde var herr von Friesens, nämligen att det numera sitter 78 socialdemokrater och 20 folkpartister i första kammaren. I själva verket får man nog resonera så här. För det första har tiden ridit förbi de gamla motiven för ett kammersystem, uppbyggt som det svenska. När De Geer ville motivera en indirekt vald första kammare vid sidan av den folkvalda så skedde det bl. a. med orden, att »en lagstiftande församling liksom varje annan mänsklig makt behöver vid sin sida en jämlike för att inte förr eller senare urarta till envælde, som sedan sätter sin egen maktfullkomlighet framför sanningen och rättvisan. De erfarenheter vi har från andra länder med enkamarsystem och de erfarenheter vi har från denna kammars funktions-sätt säger, att den motiveringen inte längre håller för tvåkammersystemet.

De Geer motiverade också tvåkammersystemet med att man genom ekonomiska valbarhetsvillkor ville skapa »ett välgörande och nödvändigt inflytande för den politiska eliten», och att man genom att inte ge förstakammarledamöterna arvoden ville skapa »ett i

Författningsfrågor.

sanning aristokratiskt element». Det är också motiv som tiden ridit förbi.

Och därmed är jag redan inne på det andra skälet. Genom borttagandet av valbarhetscensuren och sänkningen av valbarhetsåldern och med de alltmera ökade tendenserna att föredra lokala kandidater framför rikskandidater har specialkaraktären i första kammaren försvunnit. I samma riktning kan man väl säga, att de gemensamma voteringarna i anslagsfrågor verkar. Om man då undantar opinionens eftersläpning, den faktor varom diskussionen framför allt står, och om man undantar vad som tillspetsat kan kallas det absoluta vetot i lagstiftningsfrågor, en institution vars lämplighet i och för sig är att betrakta som högst tvivelaktig, kan man säga att utvecklingen lett till att vi fått ett formellt tvåkammerssystem men ett camouflerat enkammersystem. Veterligen finns det intet annat parlament i världen där parlamentsledamöter, tagna ur samma rekryteringsunderlag, delar upp sig på två olika rum för samtidig behandling av samma frågor och med samma befogenheter. Om vi i dag skulle konstruera ett representationsystem här i Sverige (och eventuellt bygga upp det med två kamrar) skulle säkerligen ingen komma på idén att bygga upp ett system som det nuvarande svenska. Jag bortser nu inte från att det kan finnas motiv för att dela upp folkrepresentationen på två hus; det har anförts tidigare i debatten och kommer säkerligen att anföras i fortsättningen också. Jag skall inte ingå på dem. Men det egenartade svenska systemet medför onekligen åtskilliga praktiska olägenheter, som i varje fall kan göra det motiverat att man underkastar hela frågan en förutsättningslös prövning. Utskottet medger självt att den samtidiga behandlingen av ärendena är irrationell och vill med utgångspunkt därifrån undersöka möjligheterna för en successiv behandling. Men denna utredning skulle inte få gälla kammar-

systemet i stort och inte heller frågan om kamrarnas inbördes kompetens. Jag har svårt att förstå varför man skall resa några hinder för en sådan utredning att gå vidare, därest denna till äventyrs skulle finna det önskvärdt och påkallat. Den successiva behandling, som utskottet nu gör sig till talesman för, kan ju inte ändå bara betyda, att man som i dag skett här i huset placerar ärendena på olika platser på samma dags föredragningslistor i kamrarna. Det kan inte vara fråga bara om en statsrådets bekvämlighet, hur varmt denna än må ligga oss om hjärtat. Den successiva behandlingen — det säger också utskottet — bör rimligen ha sitt största värde däri, att den ena kammaren inte skall gå miste om den andras argument och upplysningar. Men om exempelvis första kammaren skall kunna få del av de argument och upplysningar, som lämnas i denna kammar, bör man i första hand avvakta snabbprotokollen. Rimligen bör man också låta den offentliga debatten något syssla med beslut som först träffats i den kammar, som tidigast behandlat frågan. En veckas intervall borde då vara minimum, om man skall kunna tänka sig en successiv behandling.

Det är möjligt att ett sådant arrangemang kan genomföras utan att man behöver tangera andra frågeställningar. Men om man genomför ett dylikt arrangemang, som sätter den ena kammaren i tillfälle att ta del av den andra kammarens argument och upplysningar, kommer det säkerligen för många att framstå som om vitsen med arrangemanget borde vara, att den kammar som senare behandlade frågan skulle ha möjligheter att i ljuset av den offentliga debatten och efter moget övervägande av de argument och upplysningar, som lämnats i den kammar som först behandlat frågan, i viss mån korrigera den första instansens beslut. Det är så det går till i Norge, där man

Författningsfrågor.

tillämpar successiv behandling i lands-tinget och odelstinget. Där har man dragit den konsekvensen av systemet, att man vid oenighet övergår till gemensam behandling i stortinget.

Jag vill inte yttra mig om huruvida det norska systemet är smidigare och effektivare än det svenska, enligt vilket olika kammarbeslut kan leda till i vissa fall sammanjämkning, i vissa fall till att en fråga faller. Men nog vore det rimligt att en utredning om successiv behandling skulle ha frihet att dra de eventuella konsekvenser, mot vilka ett successivt arrangemang till äventyrs kan peka.

För övrigt, om man så fullt och fast tror på tvåkammerssystemets styrka och fördelar, är det svårt att förstå varför man skulle ängslas för att få frågan belyst i hela dess vidd, sedan man väl dragit upp vissa detaljproblem, som man finner vara irrationella. Känslan för tradition är dock så stark i detta hus, att man säkerligen inte behöver frukta några överilade steg.

De socialdemokratiska motionärerna har ansett, att man förutsättningslöst bort pröva representationens uppbyggnad i kammersystem. I motsats till folkpartiets reservanter har vi emellertid ansett, att en sådan utredning nödvändigtvis också måste aktualisera andra konstitutionella spörsmål, i första hand frågan om valsättet. Utskottet säger bl. a. rörande behandlingen av första-kammarfrågan, att valsättet när det gäller första kammaren gör det möjligt att tillföra riksdagen krafter som kompletterar dem, vilka framgår ur de direkta valen till andra kammaren. Utskottets ärade ordförande var också inne på samma tema i sitt öppningsanförande i denna debatt. Något kanske ligger i konstaterandet. Men om första kammaren kan tillföras speciella krafter, sammanhänger detta dock inte med den indirekta valmetoden. Tror någon — för att ta ett par exempel — att inte herrarna Undén, Möller, Elon Andersson,

Wehtje och Strand skulle ha kunnat göra sig gällande i ett system med direkta val? Däremot är det uppenbart att frånvaron av bostadsband ger större urvalsmöjlighet, låt vara att dessa möjligheter numera rätt sällan utnyttjas.

Men om man nu satte sig att överväga ett enkammersystem, skulle man då kunna behålla bostadsbandet i den direktvalda kammaren? Jag är inte säker på det. Slopar man dessa direkta val, vilka perspektiv öppnar sig då för personlighetsmomentet vid val?

Det bör här noteras att oavsett vilka konsekvenser man drar av en utredning rörande kammersystemet, framstår för många ett större personligt moment i valhandlingen såsom något i och för sig eftersträfvansvärt. Utskottet har också funnit tiden inne att undersöka möjligheterna att bereda ökat utrymme för personval inom det proportionella valsystemets ram. Det personliga momentet i valet har av många ansetts främst komma till sin rätt i ett system med majoritetsval i enmansvalkretsar. Här är det intressant att notera att utskottet nu medger, att i samband med en samlad översyn av valsättet ett skärskådande av de förutsättningar ett system med majoritetsval i enmansvalkretsar kan ha i ett land som Sverige med dess geografiska, sociala och ekonomiska struktur ingalunda skulle sakna intresse.

Uttalandet är intressant därför att det, såvitt jag kan förstå, är första gången efter det proportionella valsyst- emets införande som ett sådant medgivande har gjorts. Det betyder att utskottet i varje fall inte vill resa ett absolut veto mot att åt en kommande utredning ges möjlighet att skärskåda även detta problem. Visserligen anser utskottet att frågan om majoritetsval för närvarande torde sakna aktualitet och betvivlar det praktiska resultatet av en undersökning. Den iakttagelsen kanske inte helt kan jävas. Någon bred folklig opinion står inte heller bakom

Författningsfrågor.

detta krav. Därtill medverkar väl att inga försök har gjorts att kartlägga, hur en uppdelning av landet i låt mig säga 230 valkretsar skulle te sig och hur den skulle komma att verka.

Jag tror dock inte jag gör mig skyldig till någon felsyn om jag säger, att det finns en opinion i tillväxt på detta område. Ju hårdare man har drivit den strikt matematiska rättviselinjen, ju mer man har lappat på det proportionella valsystemet, desto mer har man berett mark för dem som frågar sig, om ett valsystem nödvändigtvis skall ge en trogen spegelbild av opinionen i alla dessa skiftningar eller om den skall ange tendensen, vindriktningen, och på basis härav skapa en parlamentarisk uppsättning, stark nog att arbeta i tendensens anda. Jag observerade att utskottets ärade ordförande i sitt öppningsanförande yttrade, att vad man begär av ett demokratiskt val är att det skall ge ett starkt uttryck för den tendens som präglar valet. Det är den motivering som majoritetsvalanhängarna framför allt brukar driva. Drives den matematiska synen vidare, får proportionalismen löpa linan ut, får herrar von Friesen och Håstad genom tilläggsmandat eller utjämningsmandat driva oss in i något som bra mycket liknar riksvalkretsar, då tror jag också att skaran av majoritetsvalanhängare kommer att öka. De senaste årens diskussion på denna punkt motiverar enligt mitt sätt att se att frågan redan nu göres till föremål för en förutsättningslös utredning, när man ändå är på det klara med att valsystemet tarvar en översyn.

Herr talman! Jag har velat visa att frågan om kammarsystemet drar med sig frågan om valsättet. I viss mån gäller också det omvända. Så länge man nöjer sig med förändringar inom det proportionella valsystemets ram behöver kammarsystemet inte heller beröras. Däremot är det väl sannolikt att i ett majoritetsvals system skulle ett första-

kammarsystem av nuvarande karaktär komma att te sig rätt egendomligt. På samma sätt ställes frågan om folkomröstning in i olika perspektiv, beroende på hur man vill gå fram inom andra delar av författningskomplexet. Här vill nu utskottet förorda en utvidgning av den rådgivande folkomröstningen. Jag ansluter mig i det fallet till utskottets ståndpunkt. Den frågan kan självfallet lös brytas ur sammanhanget. En utvidgning av den rådgivande folkomröstningen bör också kunna ge värdefulla erfarenheter av det folkliga intresset och de praktiska och politiska verkningarna. Frågan om folkets direkta engagemang i stort kan dock näppeligen betraktas som isolerad från andra delar av författningskomplexet.

Jag har med detta velat visa att de olika frågor, som föras fram i en rad olika motioner, folkomröstningen, valsättet och kammarsystemet, har ett intimt samband med varandra i varje fall om man är beredd att överväga mera genomgripande författningssspörsmål.

Herr von Friesen ansåg att en utredning på dessa punkter borde arbeta efter vissa bestämda riktlinjer för att nå ett visst bestämt mål. Jag observerar att herr von Friesen dock i sin reservation stannar vid att föreslå en förutsättningslös utredning. För min del framstår det såsom rätt djärvt att sätta sig och skriva färdiga recept för hur man vill ha författningen i detalj. För mig är det stora önskemålet att få en samlad översyn, som sätter hela författningen i närmare relation till en ändrad samhällsverklighet. Vår författning byggdes en gång upp som ett harmoniskt helt på basis av tidens makt-delningsteorier. Finner man att en modernisering är nödvändig i olika avseenden, kan man inte gärna förse de bärande pelarna med olika kapitäl, den ena med en jonisk, den andra med en dorisk och den tredje med en korintisk kapitäl. Formerna måste vara

Författningsfrågor.

sådana, att verket alltjämt äger harmoni i arkitekturen. Det måste finnas en genomgående syn på de olika författningselementen. Erkänner man inte detta, skjuter man bort väsentliga perspektiv. En annan sak är om man, som konstitutionsutskottet gör, vill gå fram på de små partiella reformernas väg. Det är förvisso ingen dålig väg för den demokratiska vardagsrutinen. Men man kan inte i varje situation avvisa mera vittgående översynskrav med hänvisning till den traditionella vardagsleden.

Utskottet är nu berett att ge sin välsignelse åt vissa detaljförslag, som man tidigare avvisat. Det är tacknämligt. Jag har dock svårt att förstå varför man inte skulle kunna visa grönt ljus för en *förutsättningslös*, jag understryker förutsättningslös, utredning av hela problemkomplexet.

Med den motiveringen, herr talman, ber jag att få yrka bifall till motionen nr 89 i denna kammare.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr HALLEN (s) kort genmäle: Herr talman! När herr Sehlstedt och andra talare säger att man naturligtvis inte rimligtvis kan begära ett så starkt intresse hos allmänheten för dessa rent praktiska arbetsformer som det intresse, som visades under författnings- och rösträttsstridens dagar, vill jag genmäla att man skall inte kalla första kammarens avskaffande och införandet av decisivt referendum för praktiska arbetsformer. Det är mycket revolutionerande saker som man kan hysa delade meningar om. Ledamöterna kan ju själva konstatera det ganska minimala intresset. Var har kammarledamöterna tagit vägen? Det är bara en bråkdel som är här. Var är den stora allmänheten, som skulle ha intresse av de viktiga spörsmål som vi nu sysslar med? Det är en levande belysning av hur det verkligen står till. Det finns inte ett sådant kri-

tiskt och jäsande missnöje, som skulle vara en naturlig förutsättning för intresset för dessa ting. Detta om den saken.

Till herr von Friesen vill jag säga att vi var ense på några punkter, vi var överens angående värdet av den s. k. kvalitativa förstärkning, som första kammaren innebär. Han använde emellertid ett ord som var litet svårfattligt på tal om en modernisering och demokratisering av första kammaren. Det är nu inte någon större skillnad på kamrarna. Titta på ledamöterna av första och andra kammaren! Det är svårt att se i vilken kammare en riksdagsman hör hemma. Nej, det är ju inte på det fysiska planet vi skall röra oss utan det gäller, som herr von Friesen själv erkände, värdet av att man kan tillföra första kammaren kvalificerat folk som har svårt att bli placerade i andra kammaren av skäl, varom vi var fullständigt ense.

Jag måste med tillfredsställelse konstatera att det slutliga fel på första kammaren, som folkpartiet hittills har funnit, alltså är att dess existens betecknar någonting klumpigt och tungrott och obehövligt ur arbetssynpunkt. Därmed tycker jag att kritiken har krympt ganska mycket.

När herr Edberg — med samma argument som herr Sehlstedt — sade att det är svårt att mobilisera ett så stort intresse, erkände han ju själv att det till och med i Danmark gick galet första gången man skulle försöka få folkets intresse manifesterat, i en omröstning om författningen och som han sade, nu är partierna oroliga, både till höger och till vänster, för att man inte ens vid detta val skall kunna mobilisera så stort intresse. Då får man inte heller göra så stor affär av den författningsreform som danskarna eventuellt kan genomföra.

Herr von FRIESEN (fp) kort genmäle: Herr talman! Jag har begärt ordet för

Författningsfrågor.

replik till herr Edberg, för ovanlighetens skull inte för att polemisera mot honom, utan för att i allt väsentligt ge honom en komplimang för de synpunkter beträffande förstakammarproblemet som han nyss så värtaligt uttryckte när han stod i talarstolen.

Det är bara i ett avseende som jag är en smula förvånad. Det rör herr Edbergs slutsatser. Jag kan nämligen inte förstå annat än att det, om man har herr Edbergs allmänna förutsättningar att bedöma detta problem, vore ganska naturligt för honom att också förena sig med reservanternas i en begäran om en utredning, sådan denna begäran har formulerats då reservanternas hemställt om »en utredning av såväl frågan om införande av enkammersystem som frågan om partiella reformer inom tvåkammerssystemets ram». Jag kan inte förstå annat än att detta ganska väl täcker de synpunkter som både herr Edberg och herr Sehlstedt har i den här frågan, och om de inte precis kan få alltsammans, får de dock det mesta.

Det är nämligen oundgängligt att man, om man företar en sådan här utredning, kommer in på andra frågor, frågor rörande folkomröstning och frågor rörande valsättet. Herr Edberg skall inte hänga upp sig på uttrycket »partiell». Med partiell förstår man ju allting som inte är en helhet. Även om man sålunda med gängse språkbruk kan betrakta detta som en partiell reform, vill jag dock säga att den rör någonting mycket väsentligt i vårt statskick.

Vad jag emellertid vill säga är, att det i huvudsak förefaller som om herr Edberg och jag vore överens i denna fråga, och det skulle då icke vara omöjligt att vi också kunde förena oss om slutsatserna.

Herr EDBERG (s) kort genmäle: Herr talman! För ovanlighetens skull skall jag inte polemisera mot herr von Friesen, men jag skall heller icke instämma med honom. Jag skall medge att jag

kommer fram till samma slutsatser som herr von Friesen när det gäller önskvärdheten av en *förutsättningslös* utredning av hela förstakammarproblemet, däri inbegripet även partiella reformer inom det nuvarande tvåkammerssystemets ram. Men i motsats till herr von Friesen menar jag att den frågan sammanhänger så intimt med andra frågor om valsättet och om formerna för folkets direktengagemang, att man inte kan bryta loss den delen ur författningskomplexet och behandla den separat. Det medgav också herr von Friesen nu i sitt senaste anförande, men det innebär inte att han har gjort det i reservationen. Där sägs det nämligen: »Från erkännandet att viss samhörighet föreligger mellan olika författningsfrågor är därför steget långt till att kräva en utredning om en allmän författningsrevision.»

Egentligen hade jag begärt ordet för en liten replik till utskottets ärade ordförande. Jag tyckte det var en något äventyrlig motivering han hade när han sade, att det inte finns något jäsannde missnöje som krävde en utredning av de här frågorna och att det därför inte heller borde ske någon sådan utredning. Ja, herr talman, skall man kräva ett jäsannde missnöje för att utreda författningsfrågorna, då kommer de aldrig att bli utredda, ty i och med att första kammaren alltmör har fått samma karaktär som andra kammaren och upphört att utgöra en broms på utvecklingen, som den gjorde i seklets början, finns inte längre förutsättningarna för ett sådant jäsannde missnöje, och det kommer säkerligen inte heller att finnas när det gäller andra delar av författningskomplexet. Inte finns det något jäsannde missnöje i Danmark, som har pressat fram den författningsrevision som man nu står inför och där man i själva verket känner nervositet för att man inte skall få tillräcklig uppslutning i folkomröstningen den 28 dennes!

Författningsfrågor.

Men även när det inte finns ett sådant jäsannde missnöje kan ju praktiska skäl tala både för förändringar och för en allmän översyn, där man ställer sig frågan, om författningen på bästa sätt står i sammanhang med den förändrade samhällsbilden, och, om så inte är fallet, vilka reformer som kan vara aktuella och påkallade.

Herr SENANDER (k): Herr talman! Motionärerna i författningsfrågor är vid årets riksdag talrikare än vad de varit under lång tid tillbaka. I den mån motionerna inte tillkommit på grundval av partipolitiska spekulationer — och detta är tydligen inte uteslutet i något eller ett par fall — tror jag att man kan tyda det flitiga motionerandet i dessa frågor vid årets riksdag som ett uttryck för en mer eller mindre stark känsla av att hela vår författning är otidsenlig och i behov av reformering.

De framställda förslagen tar emellertid inte alls sikte på att, såsom här också har framhållits, få till stånd en genomgripande modernisering av författningen. I stället sysslar såväl flertalet motionärer som konstitutionsutskottet med reformförslag som i och för sig är acceptabla och behövligen men som endast berör författningens utanverk. Själva kärnfrågan, nämligen att åstadkomma en författning som står i överensstämmelse med vår tids tekniska, ekonomiska och politiska utveckling, beröres över huvud taget inte i någon av motionerna eller i utskottets utlåtande. Detta förvånar oss icke på något sätt. En sådan författningsrevision skulle nämligen komma att ställa frågan om en verklig folkakt på sin spets, och det är uppenbart att varken herr Hjalmarson eller herr Ohlin skulle vilja utsträcka sin hastigt påkomna omtanke om ökat folkligt inflytande till att innesluta så vittgående perspektiv. Därför inskränker sig deras motioner till spörsmålen om utvidgning av folkomröstningsinstitutet, inrättande av en-

kammarsystem och större proportionell rättvisa vid mandatfördelningen. Herrar Rolf Edberg, Ossian Sehlstedt och Gösta Netzen demonstrerar å sin sida i en motion sina tvivel på det berättigade i de gamla arbetarkraven på införande av folkomröstning och enkammarsystem genom att påyrka en *förutsättningslös* utredning av dessa frågor. Av herr Edbergs resonemang framgår emellertid, att han egentligen är klar med dessa frågor, men då är det också ganska anmärkningsvärt, att han påyrkar en *förutsättningslös* utredning även om denna skall ske i samband med hela problemkomplexet.

Däremot låter dessa motionärer ganska tydligt framskynta — det framgick också av herr Edbergs anförande — att de önskar majoritetsval i enmansvalkretsar. Detta reaktionära valsysteem som exempelvis i Frankrike utvecklats därhän, att landets största parti fått avsevärt mindre antal mandat än väsentligt mindre partier, är tydligen för dessa socialdemokratiska motionärer en tillfredsställande demokratisk ordning.

Såsom framgår av konstitutionsutskottets utlåtande aktualiserade den kommunistiska riksdagsgruppen redan år 1948 genom en motion i riksdagen frågan om en genomgripande författningsrevision. Motionen avsågs av riksdagen på förslag av konstitutionsutskottet. Då frågan nu på nytt aktualiserats genom en rad motioner från andra partier, vill vi förklara, att även om vi kommer att stödja en del av de krav som framförts, betyder inte detta att vi avstått från vårt gamla krav på en helt ny, tidsenlig och demokratisk författning.

Sveriges grundlag, regeringsformen av år 1809, riksdagsordningen av år 1866, successionsordningen av år 1810 och tryckfrihetsförordningen av år 1812 är, som också antytts tidigare, i hög grad föråldrade. De tillkom under tider, då industrialiseringen inte nämnvärt hade förändrat vårt land i ekono-

Författningsfrågor.

miskt, socialt, politiskt och kulturellt avseende.

Sedan år 1809 har emellertid väldiga omdaningar skett i samhällslivet. Det är sant att förändringar också har skett i grundlagarna under trycket av denna utveckling, exempelvis avskaffandet av ständsriksdagen år 1866 och införandet av allmän rösträtt år 1921. Men hur betydande dessa grundlagsändringar än har varit, har de inte på långt när bringat författningen i överensstämmelse med den väldiga tekniska, ekonomiska och politiska utveckling som förekommit fram till vår tid. Kostymen av modell 1809 är för trång och för omodern för samhällskroppen.

År 1809 fanns det ingen monopolkapitalism och ingen socialistiskt inriktad arbetarrörelse. Dessa företeelser sätter emellertid sin prägel på vår tid och skapar helt nya problem. Åtskilliga föreskrifter i grundlagarna, som ursprungligen avsåg att skydda borgerskapet mot övergrepp och frihetsinskränkningar från konungen, är så konstruerade att de nu i vår tid kan utnyttjas till stöd för reaktionen och för att hindra arbetarklassens och demokratiens frammarsch.

Vår tid kräver en författning, som skyddar folket mot arbetslöshetens gissel, som garanterar rätten till utbildning, likställighet mellan könen o. s. v. 1809 års grundlagar, som vid sin tillkomst i åtskilliga stycken var föredömliga, är i dag inte bara otidsenliga och omoderna utan i stor utsträckning hinder samma för vårt moderna samhälls utveckling och demokratiens utbyggnad till en verklig demokrati.

Kärnfrågan i en tidsenlig författningsrevision är frågan om folkrepresentationens ställning. Om man över huvud taget skall kunna tala om demokrati i detta ords betydelse av folkmakt, måste hela bestämmelserätten ligga i folkrepresentationens, i riksdagens händer. Någon delning av makten med andra organ kan icke ifrågakom-

ma, därest man förutsätter att makten skall ha sitt ursprung i demokratien. En sådan delning är emellertid vad som nu förekommer enligt våra grundlagar. Vi har att göra med en maktfördelning, som syftar till att åstadkomma maktbalans mellan den utövande eller verkställande makten, d. v. s. konungen eller regeringen, domarmakten och den lagstiftande makten eller riksdagen.

Riksdagen är följaktligen långt ifrån suverän i alla frågor. De tre makterna är likvärdiga med varandra och kan inte upphöja sig över varandra. Riksdagen kan inte ingripa i domarnas eller domstolarnas verksamhet. Det finns t. o. m. mycket snäva gränser för riksdagens kritikrätt i fråga om den dömande maktens verksamhet.

Regeringsformen ger konungen utomordentliga fullmakter. Utan riksdagens hörande kan konungen avsluta fördrag med främmande makter och t. o. m. ensam besluta i den för land och folk livsviktiga frågan om krig eller fred. Jag citerar regeringsformens § 13: »Vill Konungen börja krig eller sluta fred, kalle då till ett utomordentligt statsråd statsrådets samtliga ledamöter, framställa för dem de skäl och omständigheter, som härvid till övervägande förekomma, samt äske däröver deras yttranden, vilka de skola var för sig, med den ansvarighet 107 § bestämmer, till protokollet avgiva. Konungen äge därefter makt att fatta och utföra det beslut, som Han för riket nyttigast finner.»

Statsöverhuvudet kan alltså enväldigt avgöra frågan om krig. Riksdagen och dess folkvalda representanter ställes helt utanför när det gäller avgörandet av den ödesdigra frågan om krig. Detta är reaktionärt och innebär de största risker för land och folk.

Med stöd av de fullmakter grundlagen genom maktfördelningsprincipens genomförande givit har regeringen kunnat, utan att inhämta riksdagens medgivande, ansluta Sverige till Marshall-

Författningsfrågor.

blocket, som utgör grundvalen för en militär sammanslutning av stater under USA:s ledning. Den har också anslutit landet till Europarådet och Europaför-samlingen utan att i förväg rådgöra med riksdagen, och den har givit direktiv om stöd åt Achesonplanen, som berövar medlemsstaterna i FN möjligheten till neutralitet i en stormaktskonflikt.

Dessa åtgärder, som vidtagits med stöd av de konstitutionella befogenheter en föräldrad författning tilldelar monarken, hör intimt samman med frågan om krig och fred. Det är ingenting mer och ingenting mindre än en konstitutionell abnormitet, att riksdagen icke har avgörandet i dessa oerhörd viktiga frågor.

Det är sant att vi i dag inte har så mycket kvar av maktfördelningen mellan konung och riksdag. Även härvidlag har utvecklingen ridit förbi 1809 års författning. Statsråden har sedan relativt lång tid övergått från att vara rådgivande till att bli beslutande, med riksdagen och icke konungen som uppdragsgivare. Den stränga maktfördelning mellan konung och riksdag, som avsågs i 1809 års grundlag, har sålunda inte kunnat upprätthållas. Icke desto mindre kvarstår så mycket av garantier för kungamaktens oavhängighet gentemot riksdagen, att konungen i vissa därför gynnsamma situationer kan föra en personligt färgad politik. Exempel härpå saknas inte, och de är så väl kända att jag inte behöver anföra dem.

Dessutom är ju riksdagen inte en suverän att ensam stifta lag. Detta skall ske av konung och riksdag gemensamt. Den lagstiftande församlingen, såsom den officiellt betecknas, är följaktligen i sin lagstiftande gärning beroende av konungens vilja.

Ett av de mest anmärkningsvärda utslagen av maktfördelningen är att kungen och inte riksdagen utnämner statsråden. Kungen har den formella rätten

att avskeda en regering och tillkalla en ny. Grundlagen ställer riksdagen utan inflytande på frågan om vilka som skall utöva den verkställande makten.

Medan, såsom tidigare nämnts, maktfördelningen mellan konung och riksdag undergått vissa förändringar under trycket av utvecklingen, så kan man knappast fälla samma omdöme — åtminstone inte i lika vidsträckt bemärkelse — om den dömande makten eller domstolsväsendet. Den dömande makten erhöll genom 1809 års grundlag så starka garantier för sin självständiga maktutövning, att denna inte nämnvärt rubbats under utvecklingens gång.

En av de för rättssäkerheten farligaste punkterna därvidlag är de dömande ämbetsmännens oavsättlighet. Detta är och har varit ett hinder för rättsväsendets demokratisering. De reformer som genomförts på detta område har icke avgörande förmått inverka i demokratiserande riktning. Gårdagens debatt om tillståndet på rättsvårdens område gav skäl för talet om rättsröta. Ingen kan värja sig för tanken att de upprörande fall som förekommit icke skulle ha varit möjliga, om domarna varit avsättliga och det folkliga inflytandet i fråga om rättsskipningen varit mera utvecklat.

Det är strängt taget ett orimligt tillstånd, att den svenska riksdagen så länge accepterat maktfördelningsprincipen. För var och en borde det ändå vara uppenbart att denna princip kunnat accepteras endast under vissa speciella betingelser och förutsättningar i ett särskilt läge. Sådana betingelser fanns också då 1809 års grundlagsstiftare började sitt värv. Frihetstiden med dess regerande riksdag hade tidigare blivit avlöst av den absolutistiska kungamakten under Gustaf III. Klart är emellertid, att även sedan enväldet hade störtats kvarstod konflikterna mellan de olika intressegrupperna. 1809 års författning återspeglar detta förhål-

Författningsfrågor.

lande. Den bär kompromissens alla kännetecken.

Maktfördelningen är det mest framträdande. Frihetstidens förhållanden fick stå som direkt förebild i det hänseendet, att riksdagen blev den institution inför vilken statsråden var ansvariga. Enväldet fick sin andel i kompromissen därigenom, att besluten fattades av konungen och att statsråden endast var hans rådgivare och följaktligen inte hade någon rätt att hindra de kungliga besluten.

Grundlagarnas uppdelning av makten är alltså en kompromissprodukt, som i ett givet historiskt skede och under särskilda betingelser kanske inte saknade berättigande. I våra dagar är den emellertid en uppenbar oformlighet som lägger hinder i vägen för utvecklingen mot verklig folkmakt. En författningsrevision, som skall kunna kallas genomgripande, måste därför helt likvidera maktfördelningsprincipen.

Riksdagen bör förvandlas till ett demokratiskt instrument för viljan hos folkmajoriteten. Detta förutsätter, att all makt lägges i riksdagens händer, medan alla andra organ, regeringen, domstolarna o. s. v., helt måste vara underordnade riksdagen. Regeringen skall utses av riksdagen, som därmed också kan återkalla en regering eller ett enskilt statsråd. Regeln bör vara den gamla kända: Ingen över, ingen vid sidan av folkrepresentationen. Riksdagen ensam skall bestämma.

Därmed aktualiseras också frågan om monarkien. I regeringsformens första paragraf förklaras: »Sveriges rike skall styras av en konung och vara ett arvrike med den arvsföljd, som i fastställd successionsordning stadgad är.» Det fastställs alltså här att konungen är den som styr riket eller med andra ord utövar regeringen. Redan detta verkar parodiskt under nuvarande förhållanden. Till yttermera visso får undersåtarna veta, att konungens majestät skall

3 — *Andra kammarens protokoll 1953. Nr 20.*

hållas i helgd, att han är för åtal fredad o. s. v.

Vi för vår del anser inte att frågan om kungamakten vara eller icke vara har någon avgörande betydelse. Kungadömet kan emellertid inte förenas med en demokratisk författning. Det är en utlevad institution som av flertalet människor betraktas som en lysande ehuru meningslös topprydnad på samhället. Både principiella och praktiska skäl talar för införande av republik. Dessutom kan kungadömet inte försvaras ur kulturell synpunkt på grund av det ofta löjeväckande intresse som uppammas kring de kungliga personerna. Man kan få ett strålande exempel därpå genom att läsa reportagen från Norge i dagens tidningar om det bröllop som där ägt rum.

Att kungamakten är ärftlig bidrar ytterligare till att den måste vara främmande för sunt tänkande människor. För den allra lägsta befattning i statens tjänst krävs som bekant vissa kvalifikationer. Men då det gäller rikets enligt grundlagen högsta post får slumpen avgöra valet. Det kan naturligtvis bli en klok och begåvad person, men det kan också bli motsatsen.

Folken i de flesta stater har befriat sig från monarkien. Av Europas 25 stater är numera 17 republiker. I andra världsdelar är proportionerna ännu ogynnsammare för den monarkiska styrelseformen. Kina, världens största rike, vars folk av en del människor betraktas som efterblivet, blev republik redan 1911.

Införandet av republikansk statsförfattning har sedan länge stått på arbetarrörelsens dagordning. Kravet återfinnes alltjämt i det socialdemokratiska partiets program. Varje författningsrevision, som siktar till att åstadkomma en mera tidsenlig och demokratisk författning, kan inte undgå att tillfredsställa detta gamla folkkrav.

Av vad jag tidigare har sagt om riksdagens ställning är det inte svårt att

Författningsfrågor.

utläsa, att vi är anhängare av det nu aktualiserade kravet på första kammarens avskaffande. Tvåkammarssystemet har sin rot i maktfördelningsprincipen. Det motiverades efter ståndsrepresentationens avskaffande 1866 med nödvändigheten av att åstadkomma ett slags jämvikt i riksdagen. Första kammaren avsågs bli en tröghetsfaktor, en broms, som skulle hindra den folkvalda andra kammaren att fatta »oöverlagda» beslut. Motiveringen var, att man ville »fördela representationen i två kamrar på ett sätt, som på samma gång förekommer förhastade beslut och tryggar det beståendes rätt». Det utsades sålunda klart, att första kammaren skulle tjänstgöra som garanti för »det beståendes rätt», d. v. s. den härskande klassens privilegier. Även härvidlag har emellertid utvecklingen tvingat fram reformer, framför allt beträffande valbarhetsreglerna. Men trots detta är första kammaren alltså en tröghetsfaktor. Den kan inte bara, oavsett sin minoritetsställning, kullkasta viktiga beslut, som antagits av den folkvalda kammaren, den åstadkommer också att riksdagens handläggning av frågorna byråkratiseras och försvaras genom ett meningslöst dubbel-förfarande.

Någon verkligt rationell arbetsordning kan, enligt min mening, knappast komma till stånd så länge första kammaren består. Läger man till detta att valsystemet är indirekt och att mandattiden är åtta år, vilket medför att det kan gå tolv år innan folkets i val manifesterade vilja kommer till uttryck i första kammaren, då är det ofattbart att det i dag finns någon förnuftig människa som vill bryta en lans för det efterblivna tvåkammarssystemet.

Herr talman! Sammanfattningsvis vill jag framhålla följande. 1809 års grundlag är föråldrade och i stor utsträckning otjänliga för vår tids behov. De konserverar sådana företeelser som hindrar en utveckling mot smidigare former för statslivet, ökad demokrati

och rättssäkerhet samt nya medborgerliga rättigheter. Den maktkoncentration i samhället som uppkomsten av monopolkapitalismen innebär utgör ett sådant hot mot medborgarnas välfärd, som grundlagstiftarna på sin tid endast kunde räkna med från konungens sida. Den nuvarande författningen är icke ett vapen i händerna på folket utan kan tvärtom utnyttjas av monopolkapitalet mot folkets intressen.

Vår författning är icke anpassad till arbetarrörelsens målsättning om samhällets övertagande av de viktigaste produktionsmedlen eller för behoven hos en stat, som numera äger och driver produktiva företag och i övrigt aktivt medverkar i det ekonomiska livet. Då det samhälleliga inflytandet över produktion och ekonomi ständigt ökas, är det av största betydelse att samhällsorganen inte stelnar i byråkratiska arbetsformer, som är den borgerliga arbetsstatens kännetecken och som komprometterar eljest berättigade och nödvändiga statsingripanden.

Maktfördelningsprincipen i författningen medför att riksdagen icke kan bestämma över viktiga områden. Avgörandet om avtal med främmande makter och den livsviktiga frågan om krig eller fred tillkommer konungen och icke riksdagen. Den dömande makten, domstolarna, är ävenledes undandragna riksdagens inflytande. De dömande ämbetsmännen är oavsättliga och deras domslut är tabu. Domkval straffas ju ännu enligt lag. En ny författning, anpassad till vår tids tekniska, ekonomiska och politiska utveckling och med folkrepresentationen — riksdagen — som ensam bestämmande och med alla andra organ underordnade, måste därför träda i stället för 1809 års grundlag.

Varken motionärerna eller utskottet har velat sträcka sig längre än till partiella reformer. Utskottet tycks t. o. m. tro att man på den vägen skall kunna nå en tillfredsställande omstöpning av våra grundlagar. Man får ha små an-

Författningsfrågor.

språk om man tror att detta skall lyckas. Även våra grundlagar är »skyddade» mot brådstörtade förändringar. På de partiella reformernas väg kan man enligt vår mening aldrig nå fram till en tidsenlig och mera demokratisk författning.

Herr talman! Vårt ställningstagande till de förslag som nu föreligger blir under punkt A bifall till utskottets hemställan, under punkt B bifall till reservationen nr 2 a) av herrar Bergvall, von Friesen och Nordkvist i Kalmar i vad denna rör en definitiv reglering av valsystemet för val till riksdagens andra kammare, samt slutligen under punkt C bifall till samma reservation i vad denna avser införande av enkammarssystem.

Herr HALL (s): Herr talman! Utskottets ordförande och herr Edberg har nyligen haft en replikväxling om det intresse denna debatt möter inom och utom riksdagen. Båda var väl tämligen överens om att intresset var svagt. Det är inte bara här i kammaren och på åhörarläktaren som intresset är så gott som obefintligt. Ute bland folket torde det för närvarande inte alls finnas något starkare intresse för förändringar i den svenska författningen. Anledningen är ju helt enkelt den, att sedan den allmänna rösträtten infördes i vårt land för mer än 30 år tillbaka, har den författning vi har i stort sett visat sig motsvara folkets förväntningar, vilka fel man sedan än kan finna på den.

Den siste ärade talaren har bl. a. anmärkt på en mängd föråldrade detaljer i författningen. I stort sett är dessa anmärkningar riktiga, men vilka fel man än kan finna på den, så har den dock icke varit till något hinder för framstegsarbetet. I en del länder har man experimenterat med en starkare utbyggd proportionalism än den vi har, man har experimenterat med folkomröstningsinstitut och en hel del andra mer eller mindre krångliga påhäng på författningen. Om nu detta varit till någon fördel

så skulle det väl ha tagit sig uttryck däri, att dessa länders ekonomiska, sociala och kulturella framåtskridande gått i så mycket raskare takt än framåtskridandet här i Sverige. Vidare skulle dessa länders politiska liv ha varit effektivare i vad det gällt att befrämja framstegsarbetet. Som bekant är det inte på det sättet. Vi kan inte i någon annan del av världen hitta belägg för att en annan och mera moderniserad — om jag nu får använda det uttrycket — författning bättre skulle ha kunnat befrämja framstegsarbetet än vad den svenska gjort. Om sålunda den nu gällande författningen har många företräden, så är ju det i och för sig inte något avgörande skäl för att man inte inom den kan göra vissa förändringar.

Jag skall här inte taga upp hela det program som motionärerna och utskottet behandlat, utan endast peka på några av de punkter som man måste anse väsentliga, därest man skall gå till en förändring av de nuvarande formerna.

I den diskussion om första kammaren som uppstått, uppkommer utan vidare frågan om antalet av de personer som i riksdagen skall representera svenska folket. Det är enligt min mening en av de väsentliga punkterna. Den befolkningsförflyttning, som vi har iakttagit under de sista hundra åren från landsbygden till städerna, som blommat ut i en koncentration av befolkningen till vissa stadsområden i landet, har också medfört, att antalet riksdagsrepresentanter ute i landskapen har minskat och antalet representanter från storstadsområdena ökat i motsvarande grad. Det börjar bli gles mellan riksdagsmännen i vissa delar av landet — självfallet gäller detta särskilt Norrland. Det är en av bristerna i vår författning som i dag framträder. Riksdagsrepresentationen i Sverige — jag skall beröra den saken närmare när jag kommer in på frågan om valsättet — är i första hand en representation för bygden, för orten och för landskapet.

Författningsfrågor.

Partierna är dagsländor i vårt politiska liv. Det äldsta av de nu verk samma politiska partierna, det socialdemokratiska, hade för femtio år sedan blott fyra representanter i denna kammar. Det är endast under en mycket kort tid, under knappa fyrtio år, som detta äldsta parti haft något egentligt inflytande i vårt politiska liv. Men ortens och bygdens intresse av att ha kontakt med riksstyrelsen, befolkningens behov av att komma i kontakt med riksdagsmännen och få sina ärenden framförda, sina meningar uttryckta, är ett evigt intresse i en folkrepresentation. Man måste i tid vara vaksam, så att man inte berövar befolkningen i stora delar av landet denna förmån och på väsentliga punkter bryter kontakten mellan befolkningen och den riksdag som skall representera folket och besluta å dess vägnar. Om den under de sista årtiondena aktuella folkförflyttningen, som uppenbarligen fortsätter, kommer att försiggå i lika rask takt under ytterligare ett par tre årtionden, måste det på denna punkt göras någon förändring i vår författning, så att vi inte får alla riksdagsrepresentanter boende i två eller tre stora befolkningsområden i landet, medan övriga delar av landet är helt — eller praktiskt taget helt — orepresenterade i riksdagen, ty även den glesare befolkning, som bor i dessa trakter, har livsviktiga intressen att bevaka, vilka folkrepresentationen inte kan förbise.

Om jag därefter övergår till frågan om valmetoden, så har härom utskottsordföranden redan uttalat, att anledningen till att denna fråga på en gång blivit så aktuell förmodligen är den nu rådande maktfördelningen i riksdagen. På den punkten har utskottsordföranden utan tvivel rätt. Det är tillfälliga omständigheter som gjort, att vårt valsystem utsättes för kritik, en kritik, som närmast syftar till att införa vad man brukar kalla millimeterrättvisa i mandatfördelningen. Det enklaste sättet att

åstadkomma sådan rättvisa är ju att göra landet till en valkrets. Detta strider emellertid alldeles bestämt emot den svenska riksdagens traditioner som en Ortsrepresentation. Det strider även alldeles bestämt emot viljan hos Ortsbefolkningen i de olika delarna av landet att ha inflytande över vilka människor som skall väljas till riksdagsmän, emedan en sådan riksvalkrets skulle med nödvändighet betyda, att partiernas centrala styrelser, i regel förlagda till Stockholm, skulle få ett mycket starkt inflytande över personvalet.

Valsystemet rymmer ju med den form, vari det framträder i denna diskussion, också en hel del andra gamla bekanta påståenden, som kanske här inte bör lämnas alldeles obeaktade. Ett utav de mål som anges för reformering av valsystemet är ju bl. a., att personligheten skulle bättre komma till sin rätt än den för närvarande gör, då man anser sig ha en bild av att det är det centralt styrda partiväldet som bestämmer vilka människor som skall bli representanter för folket, varvid den enskilda individens duglighet spelar en underordnad roll.

Ja, man tror så gärna det som man anser sig ha taktiska fördelar av att tro. I verkligheten går det ju inte till på det sättet när man väljer riksdagsmän. Den svenska riksdagsmannens väg till riksdagen gå ju i regel över ett aktivt deltagande i det politiska föreningslivet via de kommunala uppdragen, och först sedan vederbörande blivit bekant för en större allmänhet och denna allmänhet kommit underfund med att han duger till att sköta offentliga värv sätter man honom på riksdagslistan. Att säga att denna metod inte tar hänsyn till den personliga dugligheten är att göra våld på sanningen. Var och en vet hur svårt det är att komma till riksdagen utan att på förhand ha ådagalagt skicklighet i att sköta offentliga värv.

När majoritetsvalets anhängare och

Författningsfrågor.

även vissa av proportionalismens anhängare vill bereda större rum för personligheten, tror jag de överskattar de möjligheter man har att genom lagändringar åstadkomma någonting på den punkten. Särskilt gäller det naturligtvis majoritetsvalets anhängare, som är säkra på att majoritetsval i enmansvalkretsar innebär något slags garanti för att det bara är de dugligaste människorna som har någon utsikt att ta sig fram till kandidatur och eventuellt bli valda. Är det på det sättet? Knappast.

Erfarenheten visar i stället, att om det gäller ett rent personval och man har två duktiga människor att välja på, väljer man ofta en tredje som är en nolla därför att de där två duktiga människorna alltid har förargat så många att de inte har utsikt att få majoritet. I de länder där man har ett ensidigt majoritetsval är det i allmänhet minst lika svårt att få de verkliga toppmänniskorna valda som det är i ett land med proportionalism. Tvärtom är det ju så att den något starkare ställning, som man inte skall förneka att partiorganisationen har vid ett proportionellt valsystem, i viss mån är en garanti för att dugliga människor skjuts fram, även om de skulle ha råkat stöta sig med en och annan valman. Partiet måste nämligen i alla händelser i sina centrala instanser känna ett visst ansvar för att det blir representerat av framstående och dugliga personer.

Mot majoritetsvalet kan man alltså göra bl. a. den invändningen, att det saknar en av de förtjänster som det ger sig ut för att ha, nämligen att befrämja valet av dugliga personer. Det gör det faktiskt inte i verkligheten.

Innan jag kommer till slutet vill jag gärna redovisa, att det finns en annan verkligt allvarlig invändning mot ett majoritetsval i Sverige, nämligen att vårt land har kommit att få en mycket egendomlig politisk geografi. Det är ju rimligt att anta, att ett parti som i irtionden har hållit mer än 40, ofta mer

än 45 och 50 procent av väljarkåren i vissa landskap vid ett majoritetsval skulle komma att få praktiskt taget alla mandat. Man skulle sålunda i vårt land för närvarande få en ensidig arbetarrepresentation i riksdagen från hela Svealand och Norrland med undantag för Stockholms stad och vissa delar av Västerbottens län, där borgerliga kandidater skulle ha någon utsikt att ta sig in. Men affärslivet och bondeklassen skulle i denna del, som geografiskt sett utgör två tredjedelar av landet, i stort sett vara orepresenterade i riksdagen. I västkustlänen och smålandslänen bleve det oerhört svårt för någon arbetarrepresentant att ta sig in i riksdagen, och där bleve sålunda arbetarklassen inte alls eller i bästa fall mycket sparsamt representerad. Med en politisk geografi av den sorten skulle uppenbarligen riksdagen mista mycket av de värdefulla erfarenheter den nu representerar. Det är inte lätt att säga hur partifördelningen i stort sett skulle bli, om man skulle få en arbetarmajoritet eller en borgerlig majoritet i riksdagen — det vågar i varje fall inte jag med hänsyn till svårigheten att bedöma storstädernas ställning — men vad man bestämt kan säga är att en sådan uppdelning av platserna i riksdagen mycket snart skulle ge anledning till ett så starkt missnöje i landet, att den valmetoden vore omöjlig, såvida man inte räknade med vissa modifikationer i majoritetsvalet eller med en helt annan partiuppdelning.

Mot majoritetsvalet kan man sålunda göra mycket vägande invändningar — det skall vi vara medvetna om. Men det är ingenting som hindrar att lika allvarliga invändningar kan göras mot vissa former av proportionalism. När riksdagen i fjol olyckligt nog bestämde sig för att göra ett experiment med en annan sammanräkningsmetod, valde den en kombination av proportionalism och uteslutningsregler, som i sig själv bär fröet till sin upplösning. Det är inte

Författningsfrågor.

lätt att säga vad det skall bli av denna metod, därest riksdagen skulle stadfästa den och man skulle förrätta ytterligare ett antal val efter den metoden. Svagheterna i den ligger ju i öppen dag. Man skulle göra experimentet för att åstadkomma, som man sade, en rättvisare mandatfördelning än den gamla, och när valet var förrättat befanns det att det givit alldeles samma resultat som ett val enligt den gamla valmetoden skulle ha givit.

I det avseendet var sålunda experimentet ett fiasko. Och ändå hade man i denna haltande metod skjutit in en spärregel, som skulle garantera att den verkade annorlunda än den d'Hondtska regeln. Denna spärregel blev nu satt till 1,4. Spärregeln betyder att det alltid är det minsta partiet i valkretsen som kommer i stryckklass, och det parti som nu är på väg att sjunka ned till det minsta partiet får sålunda räkna med att så länge som spärregeln står är det dess mandat i valkretsen, som alltid står på spel. Att vara det minsta partiet i valkretsarna i gemen och det minsta partiet i landet är sålunda fullkomligt livsfarligt med den metod, som man nu har. Om man avser att skydda det minsta partiet, är den valmetod vi experimenterat med sist så misslyckad som en valmetod över huvud taget kan vara.

I denna spärrmetod ligger naturligtvis också fröet till valmetodens egen upplösning, ty man kommer rätt snart att upptäcka att fyra eller fem riksdagsmandat har ramlat på spärregeln. Man är nära på uppe i det röstetal som man behöver för att få mandat i valkrets efter valkrets, men spärregeln slår ut dessa mandat. Varje gång man gör den upptäckten kommer höga rop att höjas på att spärregeln skall förändras eller helt tas bort. Man skall inte tro att man på den punkten får något lugn i diskussionen förrän man tagit bort hela spärregeln. Och vad händer då? Jo, smågrupper på ett par, tre tusen röster

kan få mandat i valkrets efter valkrets, medan andra partier får prestera 20 000—25 000 röster för vart och ett av sina riksdagsmandat, och då är vi tillbaka till att missnöjet på nytt kommer att slå in i riksdagen som en våg och ropa på en annan sammanräkningsmetod.

När man i den svenska grundlagen för mer än 40 år sedan skrev in att vi skulle ha en proportionell valmetod, var det ingen som resonerade om någonting annat än den d'Hondtska sammanräkningsregeln. Det är den enda proportionella valmetod som förtjänar namnet. Den moderna partimatematiken har ansett sig kunna finna andra metoder, och dessa andra metoder är alla samma slags karikatyr på proportionalism som den så kallade uddatalsmetoden med spärr. Om man nu ser detta som ett rent rättviseproblem, måste man nog trots att man tillhör det största partiet säga, att det ligger en orimlighet i en valmetod, som måste halta sig fram med olika slag av spärrmetoder, och den valmetoden bär ju inom sig fröet till sin egen upplösning. Det som är så uppenbart orättvist kan ingen ändå i längden försvara.

Herr talman! Jag har med denna kritik velat säga, att när det gäller valmetoden bör riksdagen gå tillbaka till den d'Hondtska regeln medan det ännu är tid och innan detta vildsinta experimenterande fått fördärva större värden än det redan har fördärvat. Förtroendet för folkrepresentationen stärks inte precis av den småknepighet, som vissa matematiker funderat ut kring sammanräkningsmetoden. Den är litet för listig för att vara förtroendeingivande.

Vilka andra medel man kan behöva för att folket i högre grad skall känna att det deltar i riksstyrelsen har man ju tid att fundera på. Trots det bristande intresset är det väl ändå bäst att en utredning kommer till stånd. Den övertro på folkomröstningsinstitutet, som

Författningsfrågor.

från sina håll yppas, kan åtminstone inte en gammal valmakare dela i någon nämnvärd utsträckning. Föreställer man sig verkligen, att svenska folket ett par tre gånger om året, då stora och betydelsefulla ärenden skall avgöras, skall i samlad trupp springa fram till valurnorna och avge ett votum? Det kommer svenska folket inte att göra. Endast ungefär en fjärdedel eller något sådant av svenska folket kommer kanske att votera, och sedan står riksdagen där precis lika rådvill i alla fall. Att man skulle få anordna detta spektakel och därtill på grundval av att en minoritet i riksdagen skall få kräva det, ställer i varje fall jag mig ytterst tveksam till. Svenska folket har ju redan nu möjlighet att en gång vartannat år ge till känna sin mening om de stora ekonomiska och politiska linjer, som de önskar att riksstyrelsen skall följa. Jag försäkrar, att det är en omöjlighet att dessutom uppbringa ett intresse för de flesta betydelsefulla detaljfrågorna och att få något meningsfyllt uttryck om dessa av folket i gemen. Det kommer alla experimentmakarna att gå bet på. Man kommer, om man försöker att driva fram ett sådant upprepat folkomröstande, att ideligen möta bara besvikelser.

Om man skall bygga ut folkomröstningsinstitutet trots de mycket täta val vi har, så tror jag nog, att man skall förknippa det med ett ovillkorligt krav på att det finns en riksdagsmajoritet, som anser det önskvärt att fråga folket. Det finns utan tvivel några sådana angelägenheter, där man kan fråga folket och där folket över huvud taget inte har möjlighet att ge uttryck åt en särmening vid ett val, därför att man då känner sig förpliktad att följa partilinjerna. Det har pekats på ett par sådana angelägenheter under den sista tiden, nämligen nykterhetslagstiftningen och högertrafiken. Jag tror att båda dessa frågor är exempel

på vad som möjligen kan anses lämpligt i detta hänseende, men det är väl inte omöjligt, att sådana angelägenheter kan göras till föremål för folkomröstning genom beslut av den nuvarande riksdagsmajoriteten. Det behövs över huvud taget inga lagändringar för att fråga svenska folket om det. Det kan man göra redan med nuvarande lag. Om man skulle begagna det folkomröstningsinstitut vi redan har för att se, om det går att uppdriva ett intresse för folkomröstningar, så vore det säkert en bättre väg än att ge sig in på en lagstiftning, beträffande vilken man knappast vet, om den över huvud taget är motiverad på något sätt.

Med dessa ord har jag, herr talman, velat anmäla en kanske hög grad av skepsis mot alla de utredningsförslag som här föreligger men ändå i huvudsak ge min anslutning till att man bör låta denna angelägenhet gå till en utredning ungefär i överensstämmelse med de riktlinjer utskottet förordar. Man bör emellertid, när utredningens resultat föreligger, ha måttliga förhoppningar på att det skall ha tillfört vårt politiska liv några värden, som inte redan den nuvarande författningen har.

Herr HÅSTAD (h): Herr talman! Jag skall först be att få följa den av herr von Friesen här angivna ordningen, att debatten nu koncentreras till problemen om allmän författningsrevision, om referendum och om första kammaren och att något senare problemet om valsystemet och dess teknik tas upp. Jag vill vidare framhålla att det ligger i sakens natur, att om man inte skall bli alltför långgrandig endast några få synpunkter kan tas upp av oss alla, som suttit och rådråkat dessa frågor i konstitutionsutskottet i månadtal.

Först några ord med anledning av herr Edbergs och hans fyra kamraters framstöt till förman för en allmän författningsrevision. Jag skulle bara vilja ställa den frågan: Hur skulle svenska

Författningsfrågor.

folket ha reagerat, om det plötsligt hade fått läsa i tidningarna, att konstitutionsutskottet föreslagit riksdagen, att den nuvarande regeringsformen skall ersättas med en ny? Jag undrar om inte svenska folket skulle känna sig ganska nymornat och funderat över vad som stod på. Det är ju ändå inte så i vårt land, och praktiskt taget inte heller i några andra länder, att man ömsar författning liksom man ömsar kläder. I vårt land har vi ju egentligen blott haft fem verkliga författningar: landslagen, 1719 års regeringsform, 1720 års regeringsform, 1772 års regeringsform och 1809 års regeringsform. De ändringar som gjorts då och då, lät oss säga den så kallade 1634 års regeringsform, som egentligen bara rörde förmyndarstyrelsen, eller 1660 års additament, som också avsåg förmyndarstyrelsen för Karl XI, har inte varit några totalreformer utan endast utbyggnader av något redan bestående. Den metod vi använt här i Sverige har varit att så långt som möjligt omsorgsfullt bevara författningen och alltefter utvecklingens behov bygga vidare på den, något som också numera är ganska lätt genom att partiella grundlagsändringar åtminstone under nuvarande partipolitiska förhållanden kan genomföras ganska fort och utan större vedermödor — fortare för övrigt kan det sägas än i nästan varje annat land just nu.

Även om vi skulle se på förhållandena utomlands finner man samma tradition där. Amerikas förenta stater har haft en enda författning sedan 1700-talet. England har ju i själva verket ingen författning men har i alla fall inte infört någon sådan utan levt på hundraåriga sedvänjor. Nya författningar brukar blott införas i samband med stora, genomgripande, omstörtande händelser i nationernas liv, t. ex. vid alla de många revolutionerna i Frankrike, i Tyskland 1919 i samband med kejsardömets störtande och 1949 samt i Italien efter konungadömets stör-

tande och i samband med republikens införande.

Jag skall inte ytterligare gå in på denna sak. Jag vill allenast framhålla att »författningskonservatism» inte endast är en svensk erfarenhet utan en erfarenhet som man gjort också utomlands. Vi kan bara hänvisa till Norge. Finns det något land egentligen som jämte Amerika, trots att landet i övrigt varit så politiskt radikalt, har en sådan författningskonservatism som Norge? Där fanns en gång i tiden »grundlovsföreningar», som spelade en utomordentligt stor roll för den politiska utvecklingen och som just hade till syfte att skydda grundloven och dess idéer.

Det danska exemplet, som herr Edberg och andra åberopar, är anmärkningsvärt. Att så är fallet hänför sig till abderitiska bestämmelser i den danska författningen rörande författningsändringar. Är det något lyckligt sätt att göra som man nu kommer att göra i Danmark om några veckor, när det gäller att helt omstöpa den danska författningen? Där lägger man fram ett totalförslag, och i detta måste man ta ställning till en mängd frågor på en gång utan möjlighet till nyansering av meningarna. Den som vill ha kvinnlig arvsrätt till tronen måste också acceptera »första kammarens» — landstingets — avskaffande och införandet av referendum. Det finns ingen möjlighet för den danska medborgaren att i denna totala författningsrevision göra ett val mellan olika ändringar, utan man måste antingen godta det hela eller också låta allt förfalla.

Så skulle det naturligtvis gå även här, om vi skulle genomföra en total författningsrevision. Vi hade vår frihet kvar, så länge frågan befann sig i utskottet, men i fortsättningen och framför allt vid det sista definitiva beslutet efter nyval, då som vi vet grundlagsändringar, om de har ett inbördes sammanhang, antas in toto. Därav hade vi erfarenhet senast från 1949.

Författningsfrågor.

Det finns inte den författningskonservatism i Sverige som skulle innebära ett motstånd mot partiella reformer. Vad har inte riksdagen begärt under senare år — utredning av arbetsformerna, utredning om en ny tryckfrihetsförordning, utredning rörande budgeten (den utredningen pågår), utredning rörande kyrkomötets ställning (även den utredningen pågår), och utredning om § 106 och 107 och andra därmed sammanhängande stadganden rörande den konstitutionella ansvarigheten. Regeringen har visserligen ännu inte efterkommit den av riksdagen beslutade begäran om revision av stadgandena angående riksdagens kontrollmakt, men man har ingen anledning att i vårt land befara, att en parlamentarisk regering skulle motsätta sig ett uttalande om skrivelse från riksdagen i denna fråga. Vi har ytterligare också hela det stora komplexet om förvaltningskontrollen genom förvaltningsbesvär, varom också en utredning pågår. Jag kan inte se annat än att just dessa separata utredningar, dirigerade och ledda av speciellt sakkunniga män, anvisar den för oss naturliga och lämpliga vägen för författningsgenomföring och anpassning efter utvecklingens krav. För övrigt har, herr talman, denna tanke att man när som helst skall skriva en ny grundlag funnits i några, jag vill säga ganska besynnerligt funtade hjärnor under 1800-talet. Det fanns en fiskeriintendent från västkusten — jag betonar än en gång att han var från västkusten, eftersom västkustens representanter deltagit så livligt i författningsdebatten här i dag — som hette Ljungman, som på 1890-talet uppvaktade riksdagen under nästan varje legislaturperiod med utarbetade förslag till ny grundlag. Går vi längre tillbaka i tiden fanns det en mycket framstående bonderepresentant för Norrbotten, Rutberg, som av några högre ståndrepresentanter fått ett papper i sin hand om en ny grundlag. Dessa ex-

empel manar inte direkt till efterföljd. Jag tror att riksdagen gör klokt i att låta varje fråga bedömas för sig. Därmed har jag dock inte velat bestrida att det kan finnas ett sammanhang mellan referendum och förstakammarproblemet. Otvivelaktigt kan man kombinera dessa frågor, men jag kan inte se att denna kombination på något sätt skulle vara ofrånkomlig. Den betraktades ju i varje fall inte såsom oundgänglig av den representant i folkomröstningskommittén, som företrädde folkpartiet, nämligen herr Bergvall, vilken framställt sina förslag beträffande referendum på det statliga planet utan att beröra förstakammarproblemet.

Sedan några ord om referendum. Jag beklagar nu, liksom jag beklagade det för ett år sedan när vi diskuterade denna fråga, att det tycks vara omöjligt att få en enda isolerad, verkligt grundlig debatt om referendum. Vi alla, både anhängare och motståndare, borde ha intresse av en sådan djupgående debatt. Men i dag har frågan mängt in i ett flertal andra problem, och den kommer bara att få ett sekundärt intresse och kan inte komma att skarpare belysas.

Man står nu därför i allra högsta grad ovetande om och frågande inför alla de motiv som har föresvävat majoriteten när den vänt sig mot tanken på ett decisivt referendum. Såvitt jag har förstätt, har ingen av majoriteten bestritt, att inte individen i den moderna demokratin har fått träda tillbaka till förmån för mera kollektiva intressen — något som måste stå i strid med demokratiens ursprungliga idé. Man har inte heller från majoritetens sida kunnat bestrida, att det finns ett otal frågor, där partierna inte är representativa, utan där det kunde vara önskligt att träda i närmare kontakt med folket och pejla dess mening. Man kan inte heller från majoritetens sida bestrida, att inte själva riksdagsarbetet för närvarande är på väg att deklinera,

Författningsfrågor.

genom att utskotten inte längre ägnar frågorna det stora intresse och den grundliga prövning som skett förut. Jag säger detta i samband med diskussionen om referendum, därför att jag har den bestämda meningen — grundad på erfarenheter från andra länder — att förefintligheten av ett referenduminstitut och möjligheten av en folkomröstning i en fråga tvingar utskotten att gå djupare in i problemen, än som för närvarande i allmänhet sker vid våra utskotts beredningar av ärendena. Det har inte heller kunnat bestridas av majoriteten, att referendum skulle öka det politiska intresset och därmed göra demokratin mera levande. Det skulle vidga den politiska bildningen och naturligtvis också medföra en skärpning av den individuella medborgarens politiska ansvar, när han som suverän har att med sin röst avgöra en föreliggande fråga.

Sedan har man framhållit, att referendum möjligen skulle komma att bli mycket kostsamt, helst som vi ju redan vet att valen är dyrbara. Det är möjligt att ett referendumsystem skulle kunna medföra en oerhörd penningrullning, men erfarenheterna från Schweiz — det land som har verkliga erfarenheter härvidlag — pekar inte alls i den riktningen. Jag håller fortfarande före, att den svenska radion erbjuder möjligheter till en debatt till och för folket, som i hög grad skulle onödiggöra annan debatt än den rent skriftliga upplysningen om förslagets utformning, som alltid måste förefinnas. Jag menar sålunda, att talet om penningrullning bygger på ett löst antagande, som inte styrkts av erfarenheter utomlands och sannolikt icke skulle bli besannat i vårt land.

Slutligen har man gjort gällande — i synnerhet gjorde herr Edenman det i sitt anförande i fjol — att det referendumsystem som är på tal i Sverige, alltså ett begränsat referendum, skulle vara oförenligt med ett parlamentariskt styrelsesätt. Såvitt inte anledning gives

senare, skall jag inte ta upp detta påstående till nytt skärskådande i denna debatt. Jag vill bara till herr Edenman ställa den frågan: Hur kan det då komma sig, att de danska socialdemokraterna nu inte bara har accepterat ett decisivt referendum utan också föreslagit att det parlamentariska systemet inskrives i författningen — för första gången i Danmarks historia? Där har man alltså på en gång ställts inför båda dessa system, men ej ens socialdemokraterna har ansett att det är omöjligt att förena dem. Jag vill också här än en gång framhålla, att man i Australien har haft många folkomröstningar, men också ett parlamentariskt system lika klassiskt som det engelska.

Sedan kom herr Hall med synpunkter på frågan om referendum, vilka med hänsyn till att han själv betecknade sig som valmakare var synnerligen intressanta. Jag tror emellertid inte att han träffat det väsentliga i diskussionen. För det första utgick herr Hall ifrån att det skulle komma att bli åtminstone två—tre referenda varje år. Det skulle sålunda bli ett antal folkomröstningsdagar, som till och med skulle överskrida antalet referendudagar i Schweiz. Så långt som Schweiz' direkta demokrati har emellertid ingen i Sverige velat gå. Sedan sade herr Hall, att all sannolikhet talar för att det skulle bli ett mycket lågt deltagande i dessa omröstningar. Varpå grundar herr Hall detta påstående? Han kan inte ha någon erfarenhet från Sverige annat än från det referendum vi hade 1922. Och erfarenheterna från Schweiz, med dess omfattande utbyggda referendumsystem, visar att sådana referenda som är vad man kallar fakultativa — d. v. s. sådana som rör omstridda frågor men som inte obligatoriskt skall gå till folkomröstning — samlar ett mycket högt antal röstande. Ibland kan frågorna vara så beniga, att man bara når upp till 50 procents deltagande, men man har också exempel på 80—90 procent,

Författningsfrågor.

vilket är rekord i Schweiz även när det gäller val. Ett fakultativt system löper inte alls den risk för brist på folkligt intresse, som herr Hall här sagt. I Sverige skall ju en fjärdedel eller en tredjedel av kamrarna, eller vad det nu kan bli, utlösa referendum. Om det finns så stort intresse för frågan i riksdagen, att det måste till åtminstone två partier för att utlösa referendum — är det då någon som tror att omröstningen skulle samla så litet deltagande som herr Hall befarade? Dessa uppgifter från herr Hall är fullständigt gripna ur luften och äger ingenting av sannolikhet.

Vidare sade herr Hall, att det bästa vore om majoriteten fick avgöra när en fråga skulle gå till referendum. Ja, här har vi erfarenheter från det nuvarande systemet med konsultativt referendum. Vi ser hur litet inbjudande detta varit, just med hänsyn till bestämmelsen att det skall föreligga majoritet i båda kamrarna plus regeringens bifall för att referendum skall komma till stånd. Erfarenheten visar ju, att majoriteten aldrig vill släppa ansvaret i andra fall än när den inte vill ta ansvaret — alltså endast i sådana frågor, där majoriteten av någon anledning är knäsvag och fruktar folkets reaktioner. Då föredrar majoriteten att låta frågan gå till folket för avgörande såsom skedde 1922; eljest föredrar den att handla själv. Jag tror därför att det ligger i hela referendumsystemets natur — det är ju en erfarenhet som gjorts överallt i alla länder — att själva utlösningsprocessen måste ske av en minoritet, stor eller liten, som har uppgiften att utöva kontroll över majoriteten såsom opposition. Detta hindrar å andra sidan inte att man kan tänka sig speciella frågor, där själva principen att regeringsmajoritet och opposition inte behöver tillämpas. Så var det 1922 när folkomröstningen beslöts och då en anslutning från skilda partier fanns bakom den av herr Sävström m. fl. väckta motionen om förbudsomröstning.

Sedan till sist ett ord i denna fråga till herr Hallén. Han ville göra gällande att det var ett betydande steg i referendal riktning, som utskottsmajoriteten ändå tog. Majoriteten hade ju, menade han, accepterat kommittémajoritetens förslag så när som på det konstitutionella referendumet. Men, vad föreslog majoriteten i kommittén? Jo, den nappade på ett förslag från minoriteten om att man, samtidigt med att man införde ett decisivt referendum, skulle kunna uppmjuka bestämmelsen om konsultativt referendum. Men går man till själva grundtexten i utskottsutlåtandet framträder majoriteten mycket tvekan i fråga om hur stor den minoriteten skall vara som äger begära referendum. Utlåtandet är uttryckligen formulerat så, att man vill särskilt pröva, om inte kravet en tredjedel är för litet; man bör alltså hålla sig till mellan 50 procent, som i den nu gällande lagen, och 33,3 procent. Vad blir det då för skillnad mellan det nuvarande och det nya? Antag att man sätter 40 eller 50 procent, blir det praktiskt taget ingen skillnad alls. Det blir blott ett litet ornament på de nuvarande reglerna, minus detta att konungen inte får meddelaktighet i beslutet. Detta är allt. Därför skall man inte kunna göra gällande, att det är någon egentlig ny rättighet som införes, när man går att realisera utskottets tanke på en utbyggnad av ett konsultativt referendum. Det är helt enkelt blott en relativt betydelselös detaljförändring rörande ett i grundlagen redan inskrivet system, som skulle bli följden, och ingenting annat. Men kvar står ju övriga skillnader. Jag bortser då från diskussionen om hur stor minoriteten skall vara: jag vill blott upplysa att i Danmark har man stannat för 30 procent, alltså mitt emellan den borgerliga reservationen och majoriteten i den svenska kommittén. Den stora skillnaden gäller emellertid frågan om decisivt referendum. Det är det som är den stora tvistepunkten här, och i

Författningsfrågor.

den frågan har jag all anledning tro, att diskussionen kommer att återkomma och återkomma, även om vi i dag inte skulle ha någon längre tid att fördjupa den.

Sedan ges det anledning, herr talman, att fästa uppmärksamheten på herr Edbergs tal om att något hänt i och med detta utlåtande. Det har verkligen hänt något i denna referendumsfråga. Jag läser här ur en motion I: 215 år 1948:

»I och med samlingsregeringens upplösning 1945 och regeringsmaktens övergång till det socialdemokratiska partiet med dess majoritetsställning i riksdagen tog den politiska borgfreden under kriget ett tvärt slut. Under den tid som förflutit sedan sommaren 1945 ha de politiska motsättningarna undan för undan skärpts. Frågan om införande av ett folkomröstningsinstitut, där omröstningens resultat blir direkt avgörande för en frågas lösning, s. k. decisiv folkomröstning, bör därför enligt vår mening nu upptagas till prövning. Även om i framtiden intet parti skulle er hålla majoritet i riksdagen motiverar dock den statliga verksamhetens ingripande på alltfler områden av samhällslivet, att medborgarna genom omröstning få besluta i viktiga frågor, som direkt beröra deras egen livsföring.» Och så är det en utomordentligt välskriven och utförlig motivering till förmån för det decisiva referendum — just det referendum som riksdagen 1948 skrev om; och jag kanske får understryka för herr Hallén att det inte var om konsultativt referendum som riksdagen 1948 skrev utan om ett decisivt.

Den motion som jag här citerat var bondeförbundets 1948. Den väcktes av nuvarande ledaren för förstakammargruppen, herr Näsgård, och av nuvarande ecklesiastikministern, herr Ivar Persson. Det fanns en liknande motion väckt i andra kammaren av herr Johansson i Mysinge m. fl. och undertecknad bl. a. av ledaren eller biledaren —

vad jag nu skall kalla honom eftersom det är två — för bondeförbundet i kammaren, herr Pettersson i Dahl. Härtill kommer att bakom denna tanke ställde sig alla bondeförbundarna i utskottet 1948, och likaså förenade sig professor Wahlund i folkomröstningskommittén med herr Bergvall och mig om decisivt referendum, utom med avseende å utformningen av själva minoritetens storlek. Jag vill konstatera att något tydligen har hänt, som förändrat bondeförbundets konstitutionella grundsyn, och det vore av intresse att här under debatten få tillkännagivet, om bondeförbundets ändrade uppfattning beror på ändrade politiska förhållanden eller därpå att man har känt sig föranledd att ändra ställningstagande därför att man trots herr Wahlunds förord blivit övertygad om att ett decisivt referendum skulle vara något felaktigt eller äventyrligt.

Några ord också om förstakammarfrågan. Jag vill först vända mig mot den historieskrivning, som till en början spelat en så stor roll och som gått ut på att första kammaren vore ställd på avskrivning och att Sverige så att säga höll på att bli — om man skall använda Värner Rydén's tillspetsade uttryck en gång i världen — Europas yttersta svanskota i konstitutionellt hänseende. De stora demokratierna i världen har alla tvåkammarssystem: Frankrike och England. Beträffande England hör det kanske påpekas att det nuvarande överhuset på sitt område spelar en utomordentligt stor roll, nämligen som tekniskt organ i lagstiftningsfrågor. Första kammaren här i Sverige fyller inte tillnärmelsevis den funktion i lagstiftningshänseende som överhuset med alla parter's begivande gör trots ärftligheten. Vi har vidare Amerika, Schweiz, det nya Italien, Västyskland, Holland, Belgien, för att nu nämna några av de ledande demokratierna. Och går vi vidare till de nya staterna i Asien, så har Indien, Japan och Indonesien infört tvåkam-

Författningsfrågor.

marsystem. Det kan tilläggas att Turkiet, där demokrati införts efter Kemal Atatürk, under ledning av det nuvarande turkiska folkpartiet beslutat införa tvåkammersystem i stället för det enkammersystem man nu har.

Kvar står då våra nordiska förhållanden. Det finns dock ett tvåkammersystem i Norge, även om vi inte skall överdriva dess reella betydelse. Det finns ett inbyggt tvåkammersystem i Finland, som ger minoriteten rättigheter, som är oändligt mycket större än dem minoriteten har exempelvis i Sverige. En tredjedel av ledamöterna kan där förhindra att en ny lag kommer upp under riksdagsperioden, en tredjedel kan också förhindra att en grundlagsändring över huvud taget kommer till stånd. Sådana minoritetsrättigheter har ingen i vårt land ifrågasatt. Återstår endast detta med Danmark. Vi kanske bör vänta med en diskussion om Danmark tills vi sett utgången av det referendum, vars besynnerliga karaktär jag redan förut konstaterat.

Jag skall inte nu uppehålla mig vid den mission — jag har berört den saken så många gånger — som första kammaren har att fylla, trots allt vad man säger, som ett instrument emot förhastade beslut eller som ett visst bålverk mot alltför hektiskt tillkomna strömningar vid andrakammarvalen. Ändå mer avgörande är dock att man genom första kammaren får möjlighet att i riksdagen placera personer, som eljest redan på grund av det lägre ledamotsantalet skulle bli svåra att placera i ett enkammarparlament. För den skull vill jag inte operera på samma sätt som herr von Friesen och liksom urgera att första kammarens ledamöter skulle vara »bättre» än andra kammarens eller att andra kammarens ledamöter skulle vara »bättre» än första kammarens; en sådan jämförelse är fullkomligt meningslös. Det väsentliga är att vi erfarenhetsmässigt, under många årtionden, under olika politiska förhållanden, har i första kam-

maren kunnat placera personer som gjort en betydelsefull insats i de gemensamma utskotten. Denna insats kan man inte i vårt land mäta på samma sätt som är möjligt i andra länder genom att räkna antalet skiljaktiga beslut kamrarna emellan: tvåkammersystemet i Sverige är främst inbyggt i det gemensamma utskottssystemet. Vem kan undersöka och vem kan ge en riktig bild av vad ledamöterna från första kammaren har betytt i utskottsarbetet? Man kan i varje fall tryggt våga påstå, att de har betytt ungefär lika mycket som andra kammarens ledamöter, ja, i vissa fall kanske mera på grund av att de så att säga representerat en längre riksdagstradition och därmed en större erfarenhet än många av de nya politiker haft, som startat sin politiska bana i andra kammaren. Det har under långa tider nästan varit förbehållet första kammaren att tillsätta ordförande i utskotten. Så sent som på 1940-talet var sju av åtta ordinarie utskottsordförande tagna från första kammaren, och detta säger väl något om både partiledningarnas och utskottens egen uppskattning av den sakkunskap, som på detta sätt kunnat tagas i bruk.

Intet enkammersystem kan enligt min mening ge en fullgod ersättning för detta eller ens en garanti för en lösning någorlunda jämförlig med den som det nuvarande tvåkammersystemet erbjuder. Man skulle såsom ersättning kunna tänka sig en ökning av andra kammarens numerär, har man sagt från folkpartihåll. Men är det någon som tror att det skulle befördra arbetet i detta hus, om kammarens — den enda kammarens — ledamotsantal ytterligare ökades? Diskussionen i denna kammare är redan nu mycket svår att föra, om meningen med en diskussion skall vara att på något sätt ömsesidigt påverka varandra, detta på grund av att ledamotsantalet, 230 — eller högst 232 — är så stort. All erfarenhet från stora församlingar visar att anförandena snarast blir diktamina till

Författningsfrågor.

protokollet, kanske inte betydelselösa anvisningar för framtiden men av tämligen ringa betydelse för dagen. Ju mindre församlingen är, desto större betydelse har naturligtvis debatterna. Den amerikanska senaten med dess 96 ledamöter är en församling där ett verkligt effektivt arbete utföres. I det schweiziska ständerrådet med dess 44 ledamöter är varje debatt betydelsefull. Och man skulle kunna gå vidare i exemplifiering. Ingen ifrågasätter nu någon ändring i ledamotsantalet i andra kammaren. Jag instämmer helt och fullt i vad herr Hall nyss sagt om att andra kammaren har den stora betydelsen, att den möjliggör en så allsidig representation som möjligt för bygderna, och någon minskning kan därför inte komma i fråga. Men att ta det motsatta steget och gå till en ökning skulle i långt högre grad än någon nu föreställer sig förändra den nuvarande riksdagens arbets sätt och karaktär. Vad herr Hall yttrat om problemet rörande den glesnande landsbygdsbefolkningens representation talar enligt min mening också till förmån för ett tvåkammerssystem, ty det ger större möjligheter att tillförsäkra riksdagen representanter från de olika provinserna än om vi skulle få en andra kammare med låt oss säga 300 ledamöter.

Jag har, herr talman, givetvis åtskilligt att tillägga om denna diskussion skulle fördjupas, men jag vill nöja mig med detta och samtidigt endast meddela, att jag anslutit mig till den utredning angående förstakammarreformen inom det nuvarande representationssystemets ram, som utskottets majoritet stannat för. Jag tror att det inte minst för första kammaren själv är av yttersta vikt att man en gång tar upp till undersökning frågan om valsättet. Vi vet att som det nu är kan en liten grupp på 5—6 personer avgöra ett förstakammarval, och bland dessa personer kan det bli en indelning i grupper på 2—3 personer, och dessa två eller tre kan utse någon poli-

tiskt närstående som representant i första kammaren. Så kan det åtminstone gå till i mindre partier, men jag skulle förmoda att liknande tendenser kan förekomma även i de största och bästa familjer vid förstakammarvalen. Det måste vara alldeles uppenbart att detta system inte erbjuder en absolut fullgod garanti för att man i första kammaren får den fullödiga representationen.

Vad sedan frågan om successiv behandling beträffar är jag naturligtvis tacksam för att utskottet nu anknyter till den reservation, som jag avgav i kommittén för riksdagens arbetsformer år 1947 och där jag framhöll det orimliga i det nuvarande behandlingssättet i den svenska riksdagen, när ledamöterna — såsom i dag — kanske får en enda dag på sig att läsa en stor bunge utlåtanden och sedan har en stor debatt, som fallet var i går, och därefter enligt grundlagens föreskrifter på en enda dag skall avgöra en serie vidlyftiga frågor i bägge kamrarna. Det är ett fullkomligt orimligt system, som inte erbjuder den ackuratess och den säkerhet som behövs, liksom det inte heller möjliggör den instrålning i riksdagen av den offentliga opinionens uppfattningar, som kan vara behövlig även efter det att utskottsutlåtandena kommit på riksdagens bord. Hela det nuvarande systemet leder, menar jag, till att riksdagsarbetet mekaniseras och att partidisciplinen — utan att någon kanske egentligen önskar det — alldeles i onödan skärpes. Ur denna synpunkt synes det mig som om en modifikation av den gemensamma beredningens system, exempelvis så att kamrarna — utom under den sista veckan, som ställer särskilda krav — behandlar utskottsärendena med en veckas mellanrum, dock erbjuder en avsevärd förbättring.

Jag vill dock tillägga att detta förut sätter att ingen kammare skall erhålla absolut prioritet, exempelvis så att första kammaren obligatoriskt skulle komma i efterhand. Det skulle åt hela

Författningsfrågor.

vårt tvåkammerssystem ge en helt annan karaktär än det för närvarande har, den karaktär av lika behörighet och myndighet, som är inskriven i riksdagsordningen. Om det nuvarande systemet skall ersättas med ärendenas behandling på olika dagar i de båda kamrarna, bör det enligt min mening ske genom någon form av lottning så att den ena kammaren får ungefär hälften av frågorna först och medkammaren ungefär den andra hälften. Endast på det sättet bibehåller vi den jämställdhet mellan kamrarna, som det enligt min tro är värdefullt att bevara.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan utom i den del där jag jämte herr Herlitz avgivit särskilda reservationer.

Herr talmannen återtog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr DAHLÉN (fp): Herr talman! De flesta synpunkter som kan anläggas på detta spörsmål har redan kommit fram, och jag skall därför begränsa mig till några kompletterande ting. Eftersom jag dels har deltagit rätt mycket i utskottsarbetet på denna punkt och dels också motionerat i ärendet vill jag nämligen inte helt avstå från att yttra mig.

Det var givetvis med rätt stort intresse jag avvaktade utskottsbehandlingen av dessa stora konstitutionella spörsmål. Det var första gången jag hade den äran att titta in i konstitutionsutskottets arbete, och det var inte småsaker som skulle behandlas, utan det gällde, som flera talare redan nämnt, de flesta stora författningsspörsmål som vi över huvud taget kan syssla med i vårt läge. Jag hyste alltså verklig förväntan att konstitutionsutskottets debatter i första hand och dess utlåtande i andra hand skulle ge ett försök till en totalbild av vårt läge i fråga om de konstitutionella frågorna. Tyvärr måste jag som t. ex. herr Sehlstedt säga att min besvikelse var ganska stor. Den var kan-

ske något mindre beträffande de debatter som försiggick i utskottet än då det gäller utskottsutlåtandet. Jag tycker att detta på de flesta punkter är ett småfinurligt lurpassande på olika synpunkter.

De reformkrav, som konstitutionsutskottet här haft att behandla, var huvudsakligen fem. Det första var en allmän författningsrevision. Här säger konstitutionsutskottet på vissa goda skäl nej. För det andra gällde det den rådgivande folkomröstningen. Där säger utskottet ja med reservation. För det tredje var det fråga om beslutande folkomröstning, och där säger utskottet nej. För det fjärde behandlades valsättet, och där gör konstitutionsutskottet en verkligt djärv insats, som givetvis kommer att gå till historien, när utskottet uttalar en förhoppning om att det provisoriska system som vi nu tillämpar icke skall fortsätta. Detta uttalande kommer säkerligen att i framtiden räknas konstitutionsutskottet till godo, och utskottet kanske behöver detta på plussidan. Det femte var att man ville ha en diskussion av frågan om folkrepresentationens organisation i kamrar, om detta var lämpligt i vårt läge. Konstitutionsutskottet vill här till varje pris bevara tvåkammerssystemet, även om det får ske genom att man gör reformer som — jag skall återkomma till det — verkar litet egendomliga.

Det är klart att man, när nu konstitutionsutskottet har kommit med detta magra betänkande, kan fråga sig vad som är anledningen. Herr Sehlstedt, som givetvis på den här punkten är mera initierad än jag om vad som kan ha försiggått bakom kulisserna, talade om att det var nöden, den gröna nöden. Jag antar att han därmed menade att det var bondeförbundet som var orsaken till att det hela i stor utsträckning har runnit ut i sanden. Bondeförbundet har alltså här också gjort en utomordentlig insats genom att föranleda att konstitutionsutskottet, som nu hade en verklig

Författningsfrågor.

chans att säga någonting som skulle kunna ha betytt ett nytt moment i vår författningsdebatt, ändå icke kom till något positivt resultat.

Finns det då någon som helst anledning att ompröva de konstitutionella former som vi har i vårt land? Ja, man behöver ju bara hänvisa till den ganska intensiva debatt som förts i vårt land och i andra länder om demokratiens arbetsformer. Jag skall inte gå in på denna debatt, utan bara ta fram några synpunkter. Jag hänvisar t. ex. till den lilla — alltså kvantitativt lilla — debatt som ägde rum i Dagens Nyheter i fjol med deltagare från olika håll och som jag, när jag nu läste igenom den i går, tyckte gav en mycket god bild av vad som håller på att ske ute i världen och i vårt eget land.

Det finns verkligen vissa tendenser i demokratin som gör att man kan känna en viss oro för om »den goda demokratin» skall kunna fortbestå under de former som vi har nu. Nu kommer en hel del ögonblickligen och invänder: Ja, men folket går till valurnorna i mycket stora skaror, det är väl ett bra bevis för att vår demokrati fungerar väl! Och det är klart att det på sitt sätt är ett bevis. Folket har ett politiskt intresse, säger man ytterligare, och de politiska organisationerna har ett mycket intensivt arbete. Ja, det har de, och det är mycket tillfredsställande, men som t. ex. herr Edberg och om jag inte minns fel även herr von Friesen påpekade, intresset är i alltför hög grad koncentrerat till vad de politiska partierna som hellheter gör. Det är inte de speciella politiska frågorna som tilldrar sig folkets allra största uppmärksamhet, utan det är vad den och den partiledaren och även någon mindre koryfé på det partipolitiska planet säger som folket intresserar sig för. Jag tror att detta är, såsom de föregående talarna har påpekat, någonting ganska allvarligt. Om intresset för politiken uttunnas till den grad att det egentli-

gen bara blir, för att nu tillspetsa saken, vissa politiska partiledares uttalanden som tilldrar sig intresset — inget ringaktande om dessa herrar för övrigt — då är det någonting som man verkligen bör vara på vakt emot.

De politiska frågorna har ju i många fall blivit så pass svårbedömbara, att det är relativt förstäeligt om folk på visst sätt går vid sidan om frågorna. Låt oss bara ta det exempel som ofta dras fram i dessa debatter, konjunkturpolitiken under senare år. Det är självfallet ganska svårt — i varje fall tycker jag det för egen del, fastän jag sysslar en del med politik — att ha en absolut klar uppfattning om vad som är det enda riktiga, och jag tror att de flesta bland allmänheten säger detsamma. Vi går till val såsom politiska partier, varvid varje parti har en viss enhetsfront, som den visar upp och som den önskar att väljarna skall ta ställning till. Detta är utomordentligt svårt för väljarna. I det läget har det i debatten ofta påvisats att det finns en viss risk för att allmänhetens intresse för de politiska avgörandena minskar. Det finns en viss tendens att skjuta över problemen på dem som man hoppas begriper vad det är frågan om. Jag vill betona att jag inte finner detta så oroväckande i dagens läge, men om tendensen fortsätter finns det verkligen anledning att fråga sig om inte någonting måste göras.

Herr Hallén har både i utskottet och här talat om att det inte finns så stort intresse för dessa frågor. Jag tror det var han som påpekade att debatten ute i tidningarna och debatten här i kammaren inte väcker så särskilt stort intresse och menade att detta var ett bevis för att de konstitutionella frågorna i hela deras vidd inte behöver tas upp till omprövning. Jag måste säga till herr Hallén, att jag tycker att detta snarast visar i en helt annan riktning, ty herr Hallén kan väl ändå inte, antar jag, gå ut ifrån den uppfattningen

Författningsfrågor.

att ingenting behöver göras. Om jag fattar honom rätt, och i varje fall om jag gör en mycket välvillig tolkning av vad han sade i dag, menade han att det finns vissa skäl till överväganden men att folket inte är moget för detta eftersom man inte har frågeställningarna tillräckligt klara. Då är ju det bristande intresset snarast någonting som nog skulle ge anledning för herr Hallén att med verklig iver genom konstitutionsutskottets betänkande försöka driva fram en debatt som skulle ha varit befruktande på detta område.

Inte ens de med något undantag tomma statsrådsbänkarna kan väl vara ett bevis för om frågorna har stor aktualitet eller ej. Tomma statsrådsbänkar har vi ju i regel i kamrarna.

Utvecklingen har lett till en mycket stor politisk stabilitet i vårt land, och den är ju i sig själv mycket värdefull, men stabiliteten kan leda till en stelhet i det politiska livet, en stelhet som är av sådan art att nya idéer, som alltid måste komma fram, inte har genomträngningsförmåga.

Det är beklagligt att konstitutionsutskottet inte har tagit upp dessa synpunkter till ett allvarligt övervägande, utan kommit med det urvattnade betänkande som här föreligger på kamrarnas bord.

Vilka utvägar har man då att tänka sig för att kunna få fram ett annat sakens tillstånd? Ja, utgångspunkten måste därvid vara att *folket skall gripa in så direkt och effektivt som möjligt*. Det är den enda möjligheten att bevara *den goda demokratien*. Därvid har man från vårt håll pekat på tre utvägar, nämligen folkomröstning, rådgivande och beslutande, enkammersystem och ett valsysteem som verkligen ger ett uttryck för förändringarna i folkmeningarna.

Jag skall nu inte alls gå in på att motivera de här olika utvägarna. Jag skall endast ge några repliker på olika punkter

och först säga någonting om folkomröstningen.

Herr Hallén sade, att utskottet beträffande rådgivande folkomröstning har ställt sig på kommitténs grundval med det undantaget att det ifrågasättes om inte den andel av kamrarna, som skall kunna kräva folkomröstning, skulle kunna ändras. Herr Håstad påpekade nyss detta anmärkningsvärda uttalande, vilket innebär att om det finns någon möjlighet att komma emellan en tredjedel och hälften som skulle kunna begära folkomröstning, så är det ju där fråga om så små skillnader i förhållande till nuvarande läge, att utskottets initiativkraft på detta område kommer i betänklighet. Man skulle alltså kunna tänka sig att det från 50,01 procent går att komma ned till 45 eller 40 procent av kammarens ledamöter, som skulle ha rätt att kräva folkomröstning. Om det över huvud taget funnits någon mening med till exempel de tidigare positiva socialdemokratiska inläggen på denna punkt, blir ju resultatet som det nu ter sig i konstitutionsutskottets betänkande utomordentligt otillfredsställande.

I folktopartireservationen påpekas att om man håller sig till exempel till cirka en fjärdedel av kamrarnas ledamöter, som skulle få rätt att begära folkomröstning, så står bakom dem ungefär en miljon människor. Skulle det inte vara tillräckligt om folkrepresentanter, som har bakom sig en miljon medborgare, skulle kunna få begära folkomröstning? Jag tycker för min del att om man bara ställer den frågan, så är det nästan onödigt att ge något svar på den punkten. Det är självfallet att det bör kunna räcka.

Herr Halls uttryck att han inte vill vara med om »spektakel» många gånger, vilket folkomröstning skulle innebära, är kanske något som man kan lämna åt sitt öde. Han menade, att det självfallet måste finnas en majoritet som kräver folkomröstning. Synpunkter

Författningsfrågor.

ten att en folkomröstning i vissa lägen kan vara ett uttryck för att man vill ha ett minoritetsskydd ligger tydligen inte inom herr Halls tankesfär.

Herr Sehlstedt sade, om jag fattade honom rätt, på punkten om beslutande folkomröstning, att om den genomföres och kommer till stånd i alltför stor utsträckning skulle riksdagen få något slags museal betydelse. Han tillade att högern och folkpartiet hoppas tydligen på mera framgång utanför riksdagen än inom riksdagen. Jag vet inte riktigt om jag skall försöka tolka hans inlägg, men det gav mig nästan ett intryck av att han på något sätt ville tillägga riksdagen något egenvärde, som om riksdagen i sig själv hade en alldeles speciellt fin och upphöjd plats, varifrån den inte får förflytta sig. Självfallet har den det ur viss synpunkt, men det är så självklart att jag inte behöver gå in på det. Riksdagen har betydelse endast ur den synpunkten att den skall representera folket. Om man då upptäcker att demokratiens arbetsformer är sådana, att folkets vilja inte på så effektivt sätt som möjligt får komma till uttryck så är ju detta inte något skäl att helt och hållet slå vakt om de nuvarande formerna, utan det är väl snarare ett skäl för att överväga om man inte skall gå över till något annat. Det ideala måste vara att folket skulle kunna bestämma i detalj om de olika frågor, som nu passerar riksdagen. Detta är ju uppenbart orimligt av praktiska skäl. Men om vi skall närma oss det som här är det ideala, får vi tänka oss att folket också skall direkt kunna besluta hur vissa speciella frågor skall avgöras.

Folkomröstningarna kommer säkerligen inte att bli så talrika att herr Hall behöver tala i varje fall om ett ofta upprepat spektakel!

För min del tycker jag alltså att det som herr Sehlstedt här talade om inte är någonting som går emot synpunkterna om önskvärdheten av en beslutande

folkomröstning, utan hans inlägg kan tas som utgångspunkt för att vi verkligen bör försöka ge folket mera inflytande. Om detta sedan rubbar vissa cirklar, t. ex. parlamentarismens nuvarande utformning och allennarådande ställning, spelar kanske mindre roll. Vi får försöka finna oss i att cirkelarna ändras.

Beträffande enkammarssystem skall jag slutligen säga ett par saker. Herr Hallén tog även där upp den synpunkten, att det inte finns något intresse hos folket för enkammarssystem. Ja, det kan man kanske säga. Socialdemokraterna har ju släppt taget om den frågan. Herr Hallén sade, att om det finns ett intresse för revisioner, då skulle också frågan om republik ha kommit med till bedömande. Ja, även här har socialdemokraterna ett förflutet! Frågan om bristande intresse kan socialdemokraterna därför kanske göra upp med sig själva.

Herr Hallén berörde också vilken motivering som från folkpartiets sida har anförts beträffande önskvärdheten av ett enkammarssystem. Han hänvisade till vad som står i reservationen: »En politisk meningsriktning, som vid flera valtillfällen blott kunnat mönstra en minoritet av rösterna och därför förlorat majoriteten i andra kammaren, kan ett antal år bevara majoriteten i första kammaren och försvåra att tillräcklig hänsyn tages till folkmajoritetens åsikter.»

Herr Hallén frågar hur det går om läget blir omkastat. Nu har folkpartiet mindre ledamöter i första kammaren än vad det skulle vara berättigat till. Men hur går det om folkpartiet försättes i den situationen, att det får för många ledamöter i första kammaren? Det finns inte någon möjlighet att uttala sig med någon säkerhet på den punkten. Jag hoppas att det skulle vara likadant. Jag kan ju bara påminna herr Hallén om att folkpartiet har under decennierna kämpat för ett rättvisare val-

Författningsfrågor.

system, det kämpade härför när en förändring skulle ha gått i en för folkpartiet gynnsam riktning, och det vidhåller den uppfattningen, att en förändring är berättigad även när detta innebär att folkpartiet skulle förlora på affären. Man kan aldrig spä om framtiden. Jag ber att få uttala den förhoppningen, att liksom vi har visat ståndaktighet när det gäller kravet på en förändring av valsystemet, skall vi också visa ståndaktighet på den här punkten.

Ståndaktighet kan man däremot inte säga ha varit socialdemokratiens styrka, i varje fall inte när det har varit fråga om enkammarssystem. Om jag inte missminner mig har flera ledamöter av denna kammare tidigare talat för detta. Herr Hallén sade att vid tiden efter det definitiva demokratiska genombrottet det nog fanns synpunkter som talade för att enkammarssystemet borde inrättas. Men han ville inte vara med om det då, och nu, när vi fått stabilitet i det politiska livet, vill han ändå inte vara med om det.

Utskottsmajoriteten, som alltså går emot kravet på en utredning om enkammarssystem, vill dock ha rätt stora reformer inom tvåkammarssystemets ram. Det kan ifrågasättas, om detta är särskilt lyckligt ur majoritetens egen synpunkt. Om man verkligen håller på att tvåkammarssystemet har en funktion att fylla och man så företar mycket stora förändringar — vilket ju måste bli fallet med utskottsmajoritetens skrivning — är det klart att det kanske blir svårt att föra en logiskt klar debatt om motiveringarna till att den gamla grunden för tvåkammarssystemet skall försvinna och en ny grund skapas. Att t. ex. tänka sig folkvalda representanter i en första kammare är väl ändå att gå så långt i förändring av nuvarande förhållanden att motiveringen för att bibehålla tvåkammarssystemet ter sig mycket egendomlig. För dem däremot, som menar att utvecklingen måste

gå mot enkammarssystem, är det givetvis lättare att göra, skall vi säga, den utjämning av skillnaderna i karaktären hos kamrarna som en sådan reform skulle innebära.

Herr Håstad hade beträffande enkammarssystemet ett inlägg varvid han bl. a. uttalade sig för flera ledamöter i utskotten. Men han ville samtidigt ha färre ledamöter i kamrarna, och det tyder ju snarast på att han på något sätt ville införa ett trekammarssystem med utskott och kamrar som mer jämställda. Resonemanget kanske emellertid inet var så allvarligt menat på den punkten.

När jag skall försöka summera vad konstitutionsutskottet på dessa punkter sagt, kan jag inte undgå det allmänna omdöme som redan flera gånger i dag fällts i kammaren, nämligen att konstitutionsutskottet hade sin chans, men missade denna — tyvärr måste jag säga. Jag hoppas emellertid att de ledamöter som denna gång har fattat ståndpunkt i konstitutionsutskottet inte skall ha låst sina positioner på ett sådant sätt, att det inte finns möjlighet att återkomma till saken och då kanske vinna litet mera resultat än som nu blir fallet.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr 2) a).

Herr FAST (s): Herr talman! Jag har inte något behov av att gå in i polemik med de föregående talarna. Jag har närmast ett behov av att klargöra mitt eget ställningstagande i dessa frågor.

De många författningsmotioner som har väckts vid årets riksdag skulle väl tyda på ett stigande intresse i riksdagen för författningsfrågorna. Tyvärr måste vi konstatera att detta intresse inte har fått något gensvar hos folkets breda lager, där man tydligen tycker att det är ganska bra som det är. Jag tror också att den inställningen är förklarlig med hänsyn till den stora författningsreform som dock beslutats och de påbyggnader som sedan undan för

Författningsfrågor.

undan har ägt rum, varvid man på den borgerliga sidan ju steg för steg har fått vika från tidigare intagna positioner.

De motioner, som vi nu har att behandla, är ju inbördes rätt motstridiga och vittnar starkt om att vi befinner oss i ett läge, där konkreta förslag är svåra att utforma och där det är ännu svårare att nå fram till en positiv enighet. Emellertid erkänner utskottet självt att det finns ett naturligt samband mellan de olika författningsproblem som beröres i de olika motionerna, av vilka ju motionerna nr 89 i andra kammaren och nr 63 i första kammaren syftar längst i fråga om kravet på författningsreformer.

I anledning av detta inre sammanhang mellan de olika krav på författningsreformer som framförts i de olika motionerna ansåg jag nog för min del, när vi började principdebatten i konstitutionsutskottet, att det hade varit mest lämpligt, om man tillstyrkt en samlad utredning — varvid alltså de olika problemen uppräknats — som skulle ha varit helt förutsättningslös.

Jag skall villigt erkänna att när man begär en utredning, sker det i regel därför att man vill uppnå positiva resultat, och då vill man ju också ge direktiv för utredningen. Detta hade ju varit ganska uteslutet, om vi valt den väg som jag här talat om. Men, herr talmän, det kan, såsom här är fallet, finnas områden, där man vill ha svårbedömbara problem förutsättningslöst kartlagda. Jag ansåg för mitt vidkommande att våra författningsfrågor i nuvarande läge tillhörde den grupp, där man kunde ha nytta av en förutsättningslös utredning utan någon förhandsbindning, fränsett att man räknade upp de problem som man ville ha belysta.

Under principdebatten i utskottet visade det sig emellertid ganska snart att det inte fanns någon sympati för ett sådant framgående i utskottet och sannolikt inte heller i riksdagen. Enighe-

ten inom utskottet var mycket stor där-om, att utredningskravet borde begränsas till de mera aktuella problemen, som ju inte var desamma för de olika partigrupperna och inte heller för de olika ledamöterna i utskottet. Då ville jag inte ställa mig utanför allt inflytande på utformningen av utskottets utlåtande. Jag måste också medge att redan med de krav i utredningsväg som nu är resta och med de nu pågående eller redan företagna utredningarna synes arbetet nog komma att räcka en liten tid framåt. Jag har emellertid varit angelägen om att utskottets skrivning inte skulle hindra, att det företogs en utredning jämväl av frågan om införande av majoritetsval vid utseende av ledamöter till andra kammaren, därest regeringen skulle anse en sådan utredning påkallad i samband med en översyn av vårt valsysteem. Skälen härför skall jag återkomma till i ett senare sammanhang.

En av de viktigare punkterna i utskottets betänkande är onekligen frågan om folkomröstning. Med den uppläggning, som givits utskottets förslag, som innebär att man endast skall begära utredning och förslag i nu aktuella ämnen, stannade självklart utskottsmajoriteten för att begära förslag endast om rådgivande folkomröstning.

Beslutande folkomröstning passar för övrigt illa in i hela vårt parlamentariska system, så som det nu är uppbyggt. Man kan vara tämligen överens om att en del frågor absolut inte lämpar sig för att skickas ut till beslutande folkomröstning. Dit hör de flesta anslagsfrågorna, utrikespolitiken och försvarspolitiken. Men om man inte har tilltro till svenska folkets omedelbara bedömande i sådana frågor, blir det väl ganska svårt att göra den utgallring, som här tydligen blir nödvändig. I den utredning, som har företagits, har utredningsmajoriteten också på av kammaren kända grunder gått emot förslaget om en beslutande folkomröst-

Författningsfrågor.

ning. Om man inför en sådan folkomröstning måste det ju också föreskrivas, hur stor deltagarprocent som skall erfordras för att omröstningen skall bli bindande för regering och riksdag. Det är mycket sannolikt att en hög deltagarprocent icke är möjlig att uppnå. Det är stor risk för att ett folkomröstningsinstitut, som innefattar både rådgivande och beslutande omröstningar, skulle hos folket trubba av viljan att delta i de allmänna valen. Det ser ut som om folkets intresse knappast räckte till för mer än allmänna val vartannat år. Ibland kan man ju tycka, att det knappast räcker till ens för det, så stor propagandapparat som man är tvungen att sätta i gång för att medborgarna skall göra sina enklaste medborgerliga skyldigheter.

Partiorganisationerna skulle därför nog snart bli överansträngda, både organisatoriskt och ekonomiskt, om man införde folkomröstning. Att statliga organ skulle ombesörja upplysning och propaganda är väl helt uteslutet, liksom att staten skulle ekonomiskt stödja partierna på annat sätt än genom att bekosta vissa tryckalster. Detta sista är däremot inte så främmande för min uppfattning.

En beslutande folkomröstning skulle måhända även avtrubba regeringens och riksdagens politiska ansvar, som folket vid de allmänna valen har att utkräva.

Ett folkomröstningsinstitut med beslutanderätt skulle sålunda obestriddligen tarva en grundlig omarbetning av hela vårt författningsväsende.

Att institutet med rådgivande folkomröstning däremot utgör ett värdefullt komplement till vårt demokratiska författningssystem, råder det i princip ganska stor enighet om. På goda grunder är emellertid meningarna delade om hur stor den minoritet i riksdagen skall behöva vara som skall kunna besluta om en sådan folkomröstning. Utskottet har enligt min mening haft goda

skäl att anse att en tredjedel av ledamöterna i vardera kammaren är i minsta laget. Naturligtvis kunde man nöja sig med att ta den frågan under omprövning vid den utredning som senare blir erforderlig. Om en minoritet beslutar omröstning, får de andra partierna bära sin del både av den organisatoriska och den ekonomiska bördan.

Även vid detta slag av omröstning krävs det att man iakttagit både urskillnad och varsamhet i fråga om vilka frågor som får gå ut till omröstning.

Det kan knappast vara lämpligt att här skapa ett instrument som en liten opposition — jag skall inte taga ställning till vilka siffror det kan röra sig om — kan spela på när den tror att partitaktiska fördelar står att vinna. Givetvis kan man invända att det slutligen blir riksdag och regering som har att bedöma, vilken hänsyn som skall tagas till omröstningsresultatet. Men man bör väl inte skapa ett omröstningsinstitut, som är sådant att man inte kan tillmäta omröstningsresultatet ett mycket betydande värde.

Att frågeställningen vid en folkomröstning måste vara enkel och lättfattlig, är man nog i allmänhet överens om.

När man nu skall utbygga den rådgivande folkomröstningen, bör man emellertid vara försiktig, när man försöker följa utländska förebilder, som kanske inte passar in i vår svenska författning eller är lämpade för svenskt folkkyne.

När man angående nykterhetskommitténs betänkande intagit den ståndpunkten, att frågan om motbokssystemet inte är lämplig att skickas ut till svenska folket i en rådgivande folkomröstning, då vet jag inte vilken annan fråga som skulle kunna vara lämplig. Ty i detta fall berörs ju svenska folket alldeles särskilt. Inte minst berörs husmödrarna, som kanske inte på annat sätt får tillfälle att säga sin mening. Jag tror också att det skall vara möjligt att finna en propositionsordning, som

Författningsfrågor.

klargör vad det är man principiellt har att ta ställning till.

Om jag från detta övergår till frågan om valsättet, så vill jag påminna om, herr talman, att det nuvarande valsättet till andra kammaren, som vi alla känner till, är av provisorisk karaktär. Det var sålunda naturligt — och inte, som man velat göra gällande, någonting som utskottet fann på — att utskottet begärde ett regeringsförslag under denna andrakammarperiod. Utskottet har onekligen rätt i att anhängarna av proportionella val är i majoritet bland svenska folket. Men jag tror att man gör klokt i att aktgiva på att många av proportionalismens gamla anhängare — och dit hör även jag — blir allt ljummare allt eftersom det proportionella valsystemet med olika metoder byggs ut till s. k. fullständig rättvisa. Framför allt skulle detta bli fallet om man införde riksmandat eller tilläggsmandat, där röster utanför valkretsen skulle kunna bli avgörande för resultatet. Även proportionalismens anhängare kan väl som jag erkänna att systemet är tråkigt och ger föga utrymme för personmomentet.

Utskottet förordar nu en undersökning av hur man inom proportionalismens ram skall kunna bereda större utrymme åt personlighetsmomentet. Jag tror att det blir rätt svårt att inom proportionalismens ram finna positiva och godtagbara resultat. Det är emellertid både intressant och nödvändigt att en undersökning kommer till stånd så att man får en kartläggning av huruvida det kan finnas framkomliga vägar här. Låt mig på en gång säga, herr talman, att erfarenheterna från andra länder i detta avseende ger oss föga användbara anvisningar, och jag tror inte att man har någon särskild anledning att kopiera några sådana system.

När man kräver det proportionella valsättets utbyggande till allt större matematisk rättvisa, då bör man ändock inte glömma bort att vallhandlingen

även skall fylla det ändamålet att skapa ett stabilt parlamentariskt underlag för en handlingsduglig regering. Man har inte kunnat undgå att märka, hurusom oppositionen numera anser det vara angeläget att vidga riksdagens makt på regeringsmaktens bekostnad. Här måste det finnas en viss balans, och den skall man försöka eftersträva. Man skall inte förbise den omständigheten, att regeringen utgår ur riksdagens egen krets och måste bäras upp av en riksdags majoritet. Erfarenheterna från länder med en svag regeringsmakt verkar för mig inte särskilt lockande. Ett kortfristigt betraktelsesätt är inte att rekommendera här — inte ens för oppositionen. Partierna kan växa sig starka och gå tillbaka, men i det demokratiska samhället har man alltid behov av en handlingsduglig regering, framsprungnen ur och uppuren av parlamentet.

Frågan om första kammarens avskaffande har ju föga aktualiserats ute bland det svenska folket och inte ens i riksdagen tidigare. Kravet dyker upp tämligen oförberett, och man vet inte heller om det är så särskilt allvarligt menat.

Jag vill i det sammanhanget säga till herr Sehlstedt, att när jag lyssnade till den radiodebatt som förekom i detta ärende för en tid sedan fick jag nästan en känsla av att det var tre mot en och att herr Sehlstedt vid den tidpunkten närmast befann sig bland dem som ville behålla första kammaren. Jag erinrar också om den tveksamma form, som motionärerna i detta avseende använt. Man är liksom trevande, och man har gått fram på den vägen, att man lagt alla författningsfrågor i den s. k. utredningssäcken. Då tyckte man att även frågan om första kammarens existens kunde stoppas in där. Men som läget nu är, är det väl inte så värst realistiskt att kräva införandet av ett enkamarsystem eller en utredning härom. Det är ju ganska självklart att en sådan reform kräver långt gående föränd-

Författningsfrågor.

ringar av vår författning jämväl i andra avseenden än som berörts i någon av de här föreliggande motionerna. Måhända är kravet på enkammarssystem åtminstone i någon mån påverkat av ändringen i den danska författningen. Men vi brukar ju åtminstone inte så där ögonblickligen ta intryck av vad som händer utomlands — inte ens om det kommer från våra närmaste grannländer.

För egen del har jag mycket väl kunnat tänka mig att frågan om enkammarssystemet utreds, men då skall man också samtidigt ta upp en undersökning av hela vårt författningsproblem. Jag tror inte att man i det nuvarande läget kan påstå att man har att göra med ett ubrett folkkrav, som man har att mer eller mindre tvångsmässigt tillmötesgå. Jag har inte så stora anspråk som utskottets ordförande kanske har när han talade om ett växande missnöje hos folket. Jag skulle nöja mig med om det hade funnits ett intresse, som verkligen hade kunnat iaktas hos folket. Jag har dock inte kunnat finna ens något sådant.

Jag tycker nog, herr talman, att det verkar litet egendomligt, att kravet om första kammarens avskaffande dyker upp på folkpartistiskt håll nu när första kammaren blivit fullt ut demokratiserad. Man tyckte tydligen bättre om första kammaren när den utgjorde en spärr mot den sociala samhällsordningen, ty då kom det inte fram några krav om första kammarens avskaffande. Att kravet på enkammarssystem nu är svalare hos socialdemokraterna än förr beror helt enkelt på första kammarens demokratisering. Visst kan man säga att det är ett enkammarssystem man kräver, men det kan ju lika lätt gå ut över andra kammaren som första. Detta är ju dock, herr talman, sådana där allmänna talesätt. Alla vet ju dock vad det här är fråga om.

Man måste nog erkänna, att utskottet

givit goda skäl för att inte i detta sammanhang aktualisera frågan om enkammarssystemet. Att det inom ramen för tvåkammarssystemet finns vissa problem som behöver närmare belysas kan väl ingen förneka. Enligt mitt förmenande gäller det mest iögonenfallande problemet huruvida kamrarnas lika behörighet fortfarande skall gälla inom vårt utskottsväsende. Jag gjorde mig, herr talman, för många år sedan till talesman för att den paritetiska representationen inom utskotten skulle hävas. Jag är både glad och överraskad över att det inom utskottet vunnits majoritet för detta reformkrav — åtminstone på utredningsstadiet. Erfarenheten får sedan ge vid handen hur pass allvarligt ställningstagandet i det avseendet varit. Vi kan väl vara överens om att det annars inte går att få en något så när rimlig och jämn sysselsättning för andra kammarens ledamöter med mindre denna kammare får besätta flera utskottsplatser än första kammaren. Över huvud taget är det förknippat med svårigheter att bygga upp en förnuftig organisation av riksdagens arbete. Huruvida det är möjligt att finna lämpliga former för en successiv behandling av ärendena kamrarna emellan är för mig omöjligt att i dagens läge hysa någon absolut bestämd uppfattning om. Så långt är jag emellertid överens med utskottets talesmän, att det är ett både intressant och aktuellt problem, som kan vara moget att utredas och lösas blott utredningen kan finna godtagbara utvägar.

Jag tror, att man numera kan vara överens om att ett tvåkammarssystem inte behöver och inte heller är mindre demokratiskt än enkammarssystemet. Här är det andra synpunkter som kommer in och som givetvis måste tillerkännas värde. Men man får nog medge, att utskottet i stort sett har rätt, när det framhåller att vårt tvåkammarssystem har givit stadga åt det politiska arbetet och skänkt vårt lands politiska liv dess

Författningsfrågor.

drag av lugn besinning och kraftig reformvilja. Ingen kan väl bestrida riktheten av detta utskottets uttalande.

Herr talman! Med stöd av vad jag nu anfört och av utskottets motivering, som visserligen — det skall jag gärna erkänna — är kortfattad men dock i stora delar har varit klarläggande, hemställer jag, att kammaren måtte på samtliga punkter bifalla vad utskottet anfört och hemställt.

Herr JONSSON i Haverö (s): Herr talman! Sedan alla grundlagsexperter gjort sina inlägg här i dag, finns det naturligtvis inte något skäl för mig att taga upp alla de detaljer som utskottet haft att behandla. På några punkter har jag emellertid anledning att ge min mening till känna.

Herr Sehlistedt började sitt anförande med att säga, att konstitutionsutskottet har gjort precis så mycket som nöden har tvingat utskottet till. Han tillade: Jag kan också säga »den gröna nöden». Ja, man kan ju ha olika uppfattningar. Om man emellertid anser, att det är nöden som tvingat utskottet att intaga den ståndpunkt det gjort, måste man också mena, att bakom det som tvingat fram utskottsbetänkandet står en mycket stark opinion, som åtminstone borde komma till synes här i kammaren. Om man nu granskar närvaron i kammaren i dag, måste man konstatera — även om man intar en blysam attityd — att antalet samlade ledamöter — liksom antalet åhörare på läktarna — för tillfället är allra störst. Detta säger väl en hel del om hur stort intresset för denna fråga egentligen är.

Om jag sedan går tillbaka till frågan om påtryckningen, tror jag ju, att vad herr Dahlén, som ju själv suttit i utskottet vid behandlingen av dessa frågor, försöker apostrofera om »den gröna nöden» på bondeförbundet, får stå för hans egen räkning. Jag har ingen anledning att uppträda som försvarsadvokat för bondeförbundet, men vill

säga att herr Dahlén ändå borde veta att detta utskottsbetänkande inte har tillkommit på grund av påtryckningar från bondeförbundets sida. Jag tycker att man i sanningens intresse har anledning att nämna detta.

Jag vill sedan säga, att jag under utskottsbehandlingen hela tiden haft en ifrån flertalet något avvikande mening.

Jag har inte haft några svårigheter att förena mig med utskottsmajoriteten, men den förvirring som har gjort sig gällande i utskottet mellan de olika motionärerna har gjort mig mera betänksam. Tre ledamöter har väckt motioner om en — som de uttrycker sig — förutsättningslös utredning, som kommer att få omfattande verkningar. Jag vet ju inte i vilken utsträckning utredningen skall vara förutsättningslös, men om en förutsättningslös utredning skall behandla dessa motioner, måste väl hela vårt författningskomplex tagas upp till en mera omfattande revision.

Jag har ingen anledning att tro, att inte motionärerna har klart för sig vad detta innebär, men å andra sidan ifrågasätter jag om motionärerna egentligen har undersökt, huruvida det finns intresse för denna omfattande utredning just nu. Jag behärskar ju inte alls författningsfrågorna i den utsträckning som är önskvärd för att jag skall yttra mig om dem, men under den tid jag har suttit i riksdagen har jag fått en stor vördnad för vår konstitution. Jag var med om den midsommarafteon under kriget då vi inkallades till riksdagen för att ta ställning till en mycket besvärlig fråga. Börjar man fingra på de här sakerna, bör man väl ändå ha litet bättre klart för sig vad man egentligen vill.

Skall vi företa en allomfattande författningsrevision, skall vi inte göra det på några enskilda motionärens framställning, utan skall vi omstöpa hela vårt grundlagskomplex, bör vi sannerligen försöka göra det över partilinerna på sådant sätt att vi inte riskerar

Författningsfrågor.

partipolitiska spekulationer bakom författningsrevisionen. Detta har gjort att jag för min del hela tiden har varit en smula bekymrad för dessa motioner. Den s. k. oppositionen har ju inte på något sätt kunnat ena sig om de direktiv som skall ligga till grund för en eventuell utredning, och om utskottet skulle ha gått längre än det nu har gjort, då hade det väl varit rimligast att stoppa allt i en säck och följa de motionärer som kräver en allsidig författningsrevision.

Jag kan emellertid för min del inte fatta att det finns någon av dessa motioner som ger fullständigt klara direktiv, vilka kan läggas till grund för en utredning, och jag kan inte heller fatta att motionen om en förutsättningslös utredning är tillräckligt klarläggande för att kunna ligga till grund för en sådan utredning. Det är ju gott och väl att en utredning skall vara förutsättningslös, om man överlåter åt någon annan att fundera ut vad som skall utredas, men det är väl ändå litet för mycket begärt att man skall helt och hållet överlåta åt Kungl. Maj:t eller en eventuell utredningskommitté att fundera ut vad det skall bli för ändringar. Jag säger detta utifrån den utgångspunkten, att det ju här på intet vis finns någon enighet om vilka frågor som skall utredas.

Jag skall inskränka mig till detta. Jag har aldrig avsett att berika debatten eller att på något sätt påverka kammarens slutliga ställningstagande, men jag vill sluta med att säga, att eftersom jag har tillhört utskottet, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Orgård* (s), *Severin* i Gävle (s), *Asp* (s), *Jonsson* i Järvsand (s) och *Lindström* (s).

Herr *DAHLÉN* (fp) kort genmäle: Herr talman! Det var endast ett yttrande av herr *Jonsson* i Haverö som föranledde

mig att begära ordet, nämligen att min tolkning av herr *Sehlstedts* uttryck om gröna nöden måste vara felaktig och att bondeförbundet inte gjort något motstånd. Jag tyckte att herr *Sehlstedts* uttryck inte var så oriktigt. Herr *Jonsson* var väl med vid det sista sammanträdet i utskottet, då det fanns en möjlighet att avstyra den enligt min mening mycket olyckliga skrivningen om hur många ledamöter av riksdagen som kan påkalla folkomröstning, och det var inte i första hand från socialdemokratiskt håll som det restes motstånd på den punkten.

Herr *NETZÉN* (s): Herr talman! Jag tror att både herr *Fast* och herr *Jonsson* i Haverö på sitt sätt har rätt när de säger att det just nu inte tycks förefinnas något större intresse bland den stora allmänheten för en mera genomgripande författningsdebatt. De kunde kanske ha tillagt, att vissa tecken också har visat hän på att intresset kanske inte är så utpräglat i riksdagen heller. Möjligen skulle man kanske göra undantag för de tillfällen när det faller sig mera naturligt att diskutera författningsfrågorna. Det senaste tillfället för ett sådant undantag var fjolårets valrörelse och den pressdebatt som därefter följde. Likadant har det varit vid ett par tidigare tillfällen, när människorna verkligen har uppkallats till intresse kring frågor som har att göra med vår författning.

Vid de tillfällena har åtminstone vi som befinner oss i denna kammare och alla i övrigt, som är politiskt verksamma, gjort den erfarenheten, att näppeligen någon politisk debattör med självaktning har underlåtit att åtminstone under den senaste valrörelsen låta just författningsfrågorna, begränsade till vidskepelsen om folkomröstning, utgöra ett av ledmotiven för den politiska förkunnelsen. I någon mån får man väl anta att de, som är verksamma i de politiska debatterna, inte debatterar full-

Författningsfrågor.

ständigt över huvudet på den allmänna opinionen utan att de på något sätt ändå har en förankring i en tillfälligt uppflammande allmän opinions intresse för dessa frågor. Det är väl detta som förklarar, att just årets riksdag har blivit skådeplatsen för hela den rad av framstötter i författningsfrågorna, som här diskuteras och som jag tror verkligen förtjänar att diskuteras just nu, även om det aktuella intresset inte är så över hövan stort.

Om jag för min personliga del inte skulle ha stått med på den socialdemokratiska motionen vid årets riksdag och om jag inte haft tillfälle att läsa konstitutionsutskottets kläm i dess utlåtande, skulle jag nästan kunna begränsa mig till en hel serie av instämmanden med de argument och synpunkter, som konstitutionsutskottet har framfört till stöd för den motion, till vars under-tecknare jag också räknar mig.

Konstitutionsutskottet har i likhet med motionärerna funnit, som här tidigare påpekats av herr Edberg och andra, att frågorna rörande folkomröstningsinstitutet, valsystemet och kamarsystemet inbördes har ett givet samband, och man säger att detta samband talar för att ställningstagandet till genomgripande reformer på de berörda områdena borde ske efter en samlad prövning. Konstitutionsutskottet har då givit motionärernas syfte hela den väl-signelse som de har önskat.

Det är bara i fråga om nästa steg som vi har litet svårt att upptäcka logiken. När man efter denna helhjärtade anslutning och bekännelse till huvudtemat hos de socialdemokratiska motionärerna om en förutsättningslös och allsidig, inte författningsrevision, herr Jonsson i Haverö, utan utredning, då kommer utskottet — och det tycker vi nog är litet märkligt — fram till den mycket enkla slutsatsen, att övervägande skäl talar mot en författningsrevision.

Herr Edberg har tidigare i dag —

förgäves såvitt jag kunnat uppfatta — efterlyst vilka de övervägande skälen är. Så långt jag har kunnat följa debatten i dag har de inte redovisats här i kammaren. De är inte redovisade i utskottets utlåtande, och det har också sagts från denna plats att inte heller under utskottsbehandlingen har dessa övervägande skäl redovisats.

Herr Sehlstedt påtalade för sin del den egendomlighet, som består i att i stället för att fylla det syfte, som herr Jonsson i Haverö ville rent principiellt omfatta med det största intresse, i stället för att nå fram till en syntes av de olika synpunkter som har förts fram i motionsfloden, har konstitutionsutskottet lyckats med det i och för sig respektabla konststycket att lotsa sig förbi varje kontakt med några av de önskemål och krav, som framförts i motionerna.

Det är också i ett ytterligare sammanhang i utskottsbetänkandet, som inkonsekvensen synes mig vara illustrerad, och det är när det heter att från erkännandet att viss samhörighet föreligger mellan olika författningsfrågor är därför steget långt till att kräva en utredning om en allmän författningsrevision, och — vad som är det viktigaste i detta avsnitt — det skulle väsentligen fördröja erforderliga reformer i fråga om folkomröstning och ett rättvisare valsystem. De partiella reformernas väg bör därför i fortsättningen beträdas. Här är, tycker jag, den påtagligaste inkonsekvensen. Det är ju, som så värtaligt har uttryckts under debatten, den genomgående respekten för vårt lands ärevärdiga och respektabla konstitution, som gjort de allra flesta betänksamma inför varje ansats till äventyrligheter. Om man dessutom beträffande partiella reformer delar exempelvis herr von Friesens uppfattning om mycket långt gående ingrepp, då borde, synes det mig, den respekt och aktning man har anledning att kräva i detta hänseende inför vårt lands konstitution

Författningsfrågor.

säga, att man bör med de argument, som de socialdemokratiska motionärerna framfört och som är desamma som de mest bärande argument som konstitutionsutskottet framfört, avvisa tanken på att beträda de partiella reformernas väg innan man har gjort sig underkunnig om vad dessa enskilda partiella reformer har för inbördes samband med alla de övriga frågor, som ryms inom författningsdebatten.

Inkonsekvensen synes mig så mycket mera upprörande som den utgör en reträtt från en i sak riktig ståndpunkt, då utskottet dessförinnan räknat med att man inte får hasta och inte heller skynda på enstaka småvägar, så att man beskär möjligheten till översikt över den stora kungsväg, som man vid behandlingen av de konstitutionella frågorna kan göra anspråk på.

Det är av det skälet man måste säga, att det varit riktigast och minst dikterat av partipolitiska spekulationer att fastslå, att här föreligger ett latent intresse, som blossar upp i valrörelserna och i pressdebatterna vid alla de tillfällen, när dessa frågor kommer i centrum för intresset. Borde man inte säga sig, att med vetskap om att det inte går att diskutera valsystemet utan att samtidigt beröra frågan om representationssystemet och folkomröstningsinstitutets utbyggande — vare sig det gäller den konsultativa eller den beslutande formen — och då alla enskilda detaljer i det stora frågekomplexet är så intimt förbundna med varandra, så måste man, innan man tar ett steg i en viss riktning, vars konsekvenser ingen kan överblicka, sörja för att en undersökning genomföres. Och dagens debatt har ju visat att det i denna kammare finns så många insiktsfulla grundlagsspecialister, att det inte behöver vara någon risk för att undersökningen inte skulle bli så fullödlig och rättvisande som möjligt.

Vore det inte skäl i att följa det förslag om en förutsättningslös och allsidig utredning, som har begärts i mo-

tionerna I:63 och II:89? Jag ber för min del, herr talman, att med det sagda få yrka bifall till dessa motioner.

Herr HALLEN (s) kort genmäle: Herr talman! Jag vill börja med ett litet formellt tillrättaläggande. Då den motion, som senast herr Netzén nu yrkade bifall till, efter debattens slut torde komma att ställas under proposition och då utskottets klämmor är så avfattade, att de inte innehåller något formellt yrkande i fråga om denna motion, ber jag att få komplettera mitt tidigare yrkande med att hemställa om avslag på motionen.

Jag begärde annars ordet för en replik, jag vill säga till herr Netzén liksom även till herr Edberg, när de efterlyser skälen till att vi inte anser det lämpligt att lägga alltsammans i den stora utredningssumpen, att jag i mitt anförande redan framfört dessa skäl. Det ena skälet var, att skulle man lägga alltsammans under utredning, så skulle det drabba även sådana saker, som är utredda genom Kungl. Maj:ts försorg. Frågan om t. ex. referendum, där vi begränsat oss till det konsultativa referendum med uteslutande av kommittémajoritetens förslag om decisivt referendum i grundlagsfrågor, skulle då också bli lagd på is, vilket är onödigt. Likaså har kommittén tagit ställning till valsättet och frågan om riksmandat eller tilläggsmandat. Den frågan är alltså utredd. Allt detta skulle således ännu en gång bli föremål för utredning, och det anser vi alldeles förkastligt. Jag gör det för min del så mycket mera som jag verkligen sätter värde på att vi får, om möjligt redan nästa år, ett förslag från regeringen om konsultativt referendum.

Det är det ena skälet. Det andra anförde jag också, och det är att skall man över huvud taget gå till botten med de konstitutionella spörsmålen, så skall undersökningen ompspanna alla sådana. Dit hör då t. ex. frågan om vårt stats-

Författningsfrågor.

skick. Man får väl erkänna att t. ex. frågan om republik eller monarki är en sak som intimt sammanhänger både med frågan om decisiv folkomröstning och frågan om en- eller tvåkammarsystem. Varför skall man stoppa vid en viss fråga? Konsekvensen kräver att även dylika frågor ingår i utredningen.

Med detta har jag väl redovisat de övervägande skälen till att vi motsätter oss en vidgad utredning nu.

Herr PETERSSON i Norregård (bf): Herr talman! Jag har inte mitt namn under konstitutionsutskottets utlåtande i denna fråga, ty jag var inte närvarande när beslutet fattades, men jag har varit med under debatterna i utskottet, och därför vill jag säga några ord.

I de åtta motioner som väckts har framställts krav dels på partiella reformer, dels på en revision av hela vår författning. Det är helt naturligt att man står mycket tveksam inför en sådan revolution i författningarna som detta nästan skulle innebära. Jag tror också att den av motionärerna, som nu senast var uppe och uttalade missnöje med utskottets ställningstagande, bör vara rätt nöjd med behandlingen av motionerna, ty motionärerna skriver själva: »De med långa mellanrum vidtagna förändringarna i de konstitutionella grunderna tyder på fasthet och är samtidigt uttryck för hur noggrant man prövat sig fram till ändrade former. Antingen dessa varit politiskt betingade eller uttryck för rationella konstitutionella landvinningar eller nödvändiga för att bringa folkvilja och representation i närmare harmoni med varandra har den naturliga tveksamheten mot förändringar, som rör grundlagarna, varit naturlig och förklarlig.»

Motionärerna säger alltså själva, att det är helt naturligt att vi är försiktiga när det gäller ändringar i grundlagarna. Det oaktat kommer motionärerna

till sist fram till ett yrkande om en allmän författningsrevision.

Det har sagts i en tidning av en av motionärerna att konstitutionsutskottet egentligen inte är moget att avgöra dessa frågor med den sammansättning utskottet nu har. Denne motionär vill alltså göra gällande, att det bara är motionärerna, som borde få befatta sig med dessa konstitutionella frågor. Man kan ge denne tidningskrivare rätt, när han önskar det, ty motionerna är över huvud taget så avfattade, att det är mycket svårt att veta vad motionärerna egentligen syftar till. Motionerna är avfattade i mycket svävande ordalag såväl vad beträffar en allmän författningsrevision som i fråga om partiella reformer. Man har en känsla av att motionärerna har varit mycket trevande, när de har framställt dessa krav till riksdagen och således också i viss mån inkompetenta.

Nu säges det, att utskottets utlåtande är urvattnat och att utlåtandet inte tillfredsställer så många. En av folkpartiets ledande tidningar skrev dagen efter det dessa utlåtanden lagts fram följande: »Denna konjunkturkänsliga hållning är föga respektabel — den kommer också att kritiseras av de liberala och delvis från högerhåll. Folkpartiet har ett tillfälle att klart markera sin osvikligt demokratiska karaktär och sin av äldre föreställningssätt liksom av tillfälliga beräkningar obundna reformsträvan.»

Man frågar sig: Kan en tidning med rätta säga, att vi inom utskottet, som vill bevara de gamla formerna, varit konjunkturkänsliga? Är det inte snarare så, att det missnöje som framförts i detta sammanhang just bottnar i konjunkturkänslighet? De gamla formerna som vi har tillämpat och varit nöjda med under tidigare skeden tillfredsställer inte riktigt dem som givit uttryck för detta missnöje. Jag återkommer till det senare.

Det har varit rätt lugnt ganska länge

Författningsfrågor.

vad beträffar författningsändringar. Nu har det på en gång blossat upp en kraftig agitation för att vi skall göra ändringar. Herr von Friesen sade, att det var omöjligt att komma fram till en samlande linje. Vi gjorde stora ansträngningar i utskottet att finna en samlande linje, men minoriteten ville inte pruta på något av vad den framfört i sina motioner, och då var det helt naturligt, att det var omöjligt för oss, som har majoritet i utskottet, att åstadkomma ett enhälligt utlåtande.

Herr Dahlén var inne på frågan om den minoritet, som skulle bli avgörande för om en rådgivande folkomröstning skulle få komma till stånd. Inom utskottets majoritet var vi från bondeförbundet tveksamma, och det har också utskottet blivit, om en tredjedel av kammarens ledamöter är en tillräcklig minoritet för att få kräva folkomröstning. Jag har den uppfattningen att den minoriteten är något för liten. Jag är med på att göra en sådan ändring, att man mjukar upp det nuvarande folkomröstningsinstitutet något, men jag tror att vi inte bör gå längre än till att kräva en minoritet på minst två femtedelar av kammarens ledamöter för villkor för folkomröstning. Då har vi större säkerhet för att inte en liten grupp kan bestämma att det blir folkomröstning i en fråga beträffande vilken det kan vara tvivelaktigt huruvida den bör bli föremål för folkomröstning.

I fråga om första kammarens avskaffande råder det mycket delade meningar. Man kan väl också säga, att det är delade meningar inom det parti, som så hårt förfäktar att första kammaren skall avskaffas. Det har ju senast i år framställts begäran om utredning om att första kammaren skulle uppgå i ett enkammersystem, men inte ens inom det partiet är man enig i denna fråga. Det visade sig i utskottet, att inte alla folkpartister omfattade den meningen att vi skall slopa första kammaren. Den

na kammare har dock en viss betydelse, och det säger också utskottet i mycket kortfattade ordalag. Det framhåller sålunda att de särdrag, som finns i första kammarens sammansättning — indirekta val, frånvaro av bostadsband, längre mandatperiod och successiv förnyelse — är ting som är värdefulla garantier för att det inte blir alltför hastiga omkastningar. Därför tror jag inte att vi är mogna för en utredning om den frågan.

Det var någon av talarna, jag tror det var herr von Friesen, som sade, att det där är gamla förlegade uppfattningar, att första kammaren skulle på sätt och vis göra det mera lugnt på den politiska fronten och att det inte skulle bli så hastiga omkastningar, ty sådana inträffar i verkligheten inte. Emellertid visade det sig vid höstens allmänna val, att de val som verkställdes två månader efter det allmänna valet, uppvisade helt andra röstsiffror än de tidigare allmänna valen. Att det kan bli så häftiga omkastningar när det gäller de allmänna valen efter så kort tid ger enligt min mening belägg för att första kammaren har en viss uppgift att fylla i detta avseende.

Nu är det ju så att det är så många från olika partier som vill ha ändringar. Jag tänkte på det, när herr Senander var framme och redogjorde för sin synpunkt. Han vill ju ha en allmän författningsrevision, och vi förstår onekligen att han inte tycker om vår författning.

Jag kan ju inte tänka mig att det går att stoppa in i samma utredning de förslag han framförde jämsides med folkpartiets och högerns och ej heller jämsides med vad en hel del socialdemokrater motionerat om. Märkligt nog var i det avseendet naturligtvis herr Senanders motivering ungefär likadan som de andras, att han menade att utredningen skulle gå i den riktning motionärerna föreslagit med vissa mo-

Författningsfrågor.

difikationer som bättre skulle tillfredsställa honom.

Herr Dahln kom ju in på vårt folks politiska intresse och att det knyter an till den allmänna politiken. Därvidlag menade han att det måste vara en folkomröstning, som tar ställning till enskilda frågor. Men det är ju i överensstämmelse med vår konstitution att när vi går till allmänna val röstar väljarna på det parti som de anser över huvudet föra en riktig politik. Personligen finns det väl ingen som är riktigt tillfredsställd med sitt parti, men man väljer de förtroendemän inom partiet som man litat på. Jag menar att om vi skulle ha en beslutande folkomröstning skulle det bli ett rätt underligt tillstånd. Vi har egentligen en rätt stor representation i vårt land, och dessa representanter väljas av folket. Jag tror att det skulle avtrubba ansvarskänslan betydligt hos de valda, om de känsliga frågor de har att behandla sedan skulle gå till en beslutande folkomröstning. Jag har den uppfattningen att om vi är valda representanter här får vi ta vårt ansvar i vissa frågor. Det får också regeringsledamöterna göra. De kan ju alltid försöka penetrera hur de partier som står dem nära ställer sig i vissa frågor, och därigenom försäkra sig om majoritet för ett förslag, men de får ju alltid själva ta ansvaret för det. Av den anledningen tycker jag också, att svenska folkets representanter i riksdagen bör ta sitt ansvar, och för att ansvarskänslan inte skall avtrubbas alltför mycket skall de kunna redogöra för sitt fögderi. Och gör de inte det får väl valmännen se till, att det kommer hit andra representanter, som bättre fyller sin uppgift mot väljarna. Detta är mina synpunkter på frågan.

Herr Dahln hade en klumpig kvickhet riktad mot bondeförbundet, som jag emellertid inte skall svara på.

Jag vet att herr Håstad särskilt fått frågan om folkomröstningen som en livssak i sin politiska gärning. Herr

Håstad tar alltid upp denna fråga med ett visst patos, och han har väl tack vare det intresse han ägnat frågan i ett annat land fått en viss känsla för att vad han föreslår är riktigt. Han säger att bondeförbundet tidigare motionerat om folkomröstning. Det skedde 1948, då två ledamöter av första kammaren och tre eller fyra av denna kammare undertecknade motioner i ärendet. I fråga om den folkomröstning de begärde utgick de emellertid från helt andra synpunkter än dem herr Håstad utgår ifrån. När de begärde en folkomröstning gjorde de det med tanke på att det skulle bli en permanent samlingsregering. De anförde också som ett speciellt skäl för införandet av en beslutande folkomröstning möjligheten att Sverige komme att övergå till ett system med permanent samlingsregering. Mot den maktkoncentration som härav skulle bli följden utgjorde enligt motionärernas uppfattning ett referenduminstitut en lämplig motvikt. Det hade alltså gått ut från helt andra synpunkter på frågan än herr Håstad antydde. Nu vet jag inte om herr Håstad och hans medmotionärer anser att vi går emot en utveckling med en permanent samlingsregering oavsett hur de allmänna valen kommer att utfalla. Jag tror inte att så kommer att bli fallet. Men en sådan beslutande folkomröstning hör samman med en permanent samlingsregering. Jag tror sålunda inte att motionärerna ändrat åsikt i fråga om folkomröstningsinstitutet, och vi får väl vänta och se hur utvecklingen blir på detta område och om problemet måste lösas gemensamt med frågan om permanent samlingsregering.

Jag skall inte längre uppehålla mig vid de olika frågorna, men jag tror att utskottet handlat riktigt när det delade upp de olika motionerna på olika punkter och tog ställning till dem var för sig. Herr Fast hade ett förslag i utskottet att vi skulle ta alla motionerna i ett sammanhang och yrka på en förut-

Författningsfrågor.

sättningslös utredning. Det är helt naturligt att det varit en klok taktisk politik med tanke på dem som sysslar med dessa frågor; de hade fått ytterligare några år på sig innan utredningen blivit klar. Man frågar sig vad motionärerna skulle ha företagit sig under den långa tid, kanske ett tiotal år, utredningen kommit att ta, då frågan under tiden legat i en stor utredningskvarn. Det hade då varit bekvämt att kunna till denna utredningskvarn hänvisa allt som berör dessa frågor. Jag tror att det varit klokt att förfara så, ur taktisk synpunkt, men vi kunde inte följa herr Fast i de kloka synpunkter han lade fram i detta sammanhang, enär missnöjet hos motionärerna då blivit ännu större. Jag tror att dessa motioner kommit fram på grund av det nuvarande politiska läget, och därför får man väl ta dem med en nypa salt innan man går med på förslagen. Det har sagts, inte minst från tidningar som står motionärerna nära, att vi har alldeles för många utredningar och att vi skall visa återhållsamhet med utredningar. Jag framhåller detta med tanke på dessa tidningar, som förfäktar samma åsikter som motionärerna, och därför anser jag att utskottet har handlat riktigt. Jag tror att vi bör hålla fast vid att göra partiella reformer och inte göra en sådan revision som här talas om i motionerna och som jag anser att det inte finns skäl till. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle: Herr talman! Kammararens ärade ledamöter fick kanske det intrycket av vad konstitutionsutskottets ärade vice ordförande här yttrade, att majoriteten skulle ha erbjudit minoriteten en kompromiss med eftergifter, vilken vi dock inte skulle accepterat. Ingen skildring av vad som förekommit i utskottet när det gällt referendum kan vara oriktigare. En kompromiss förutsätter naturligtvis

något som ligger emellan vad majoriteten och minoriteten föreslagit. Minoritetens program är: utvidgat konsultativt referendum, ett decisivt lag- och anslagsreferendum samt ett decisivt konstitutionellt referendum, varjämte den för referendums påkallande erforderliga minoriteten satts till 25 procent. Majoriteten i kommittén föreslog utvidgat konsultativt referendum och konstitutionellt decisivt referendum samt siffran 33 procent för storleken av den referendum utlösande minoriteten.

Vad står nu kvar av allt detta? Jo, blott ett utvidgat konsultativt referendum och dessutom när det gäller minoritetens storlek någonting som ligger över en tredjedel. Det står uttryckligen, att det särskilt bör prövas, om det antal ledamöter av vardera kammaren som enligt kommitténs förslag skall äga rätt att påkalla referendum, nämligen en tredjedel, kan vara tillräckligt.

Jag framhöll för utskottsmajoriteten, att om man önskade en samfällad framställning om konsultativt referendum, så borde man ta bort denna sista mening om höjning av minoritetssiffran. Även denna hemställan avvisades emellertid, och det karakteriserar enligt min mening allt talet om kompromissvilja.

Sedan vill jag endast i korthet säga, att den framställning jag nyss gav rörande bondeförbundets motioner 1948 i referendumsfrågan tydligt visar, att man då anknöt kravet på decisivt referendum till de partistrider som uppstått efter 1945. Väl är det sant, herr Pettersson i Norregård, att man samtidigt ordade om önskemålet av en samlingsregering. Men ingenstans i motiveringen och ingenstans i det utskottsutlåtande, som herr Pettersson i Norregård medverkade till år 1948, talas det om en samlingsregering som en förutsättning för införandet av ett decisivt referendum. Nej, det var helt andra motiv som då framfördes.

Slutligen nämnde herr Pettersson i

Författningsfrågor.

Norregård att ett decisivt referendum skulle avtrubba känslan av ansvar hos de folkvalda ledamöterna. Ja, det är en uppfattning, som man ibland möter även utomlands. Men låt oss gå till det enda land, där man har erfarenheter på detta område, nämligen Schweiz. Jag måste säga, att det arbete som det schweiziska parlamentet utför i sina utskott är oändligt mycket grundligare än det, som utföres här. Detta vittnar ju inte om mindre utan tvärtom om större ansvar inför folket än det vi många gånger känner.

Herr PETTERSSON i Norregård (bf) kort genmäle: Herr talman! Herr Håstad sade, att inga försök hade gjorts att nå en kompromiss, och herr von Friesen nämnde också, att vi inte hade gjort några försök att få någon samlande linje. Jag däremot har inte sagt, att det från minoritetens sida inte gjorts något försök i den riktningen men satt i fråga, hur långt minoriteten skulle ha gått. Men man skall inte säga att det varit omöjligt att nå en samlande linje, om inga försök gjorts.

Vad den utredning beträffar som till-sattes med anledning av bondeförbundsmotionerna 1948, så sades det väl inte ut direkt, att permanent samlingsregering avsågs men den blev till med anledning av vad som anförts i nämnda motioner, och de framförda synpunkterna var då grundläggande för deras uppfattning som motionerat inom bondeförbundet. Sedan hade utskottet en annan mening. Herr Håstad frågade, om bondeförbundet hade ändrat inställning till denna fråga, och det var den saken jag svarade på, när jag omnämnde bondeförbundsmotionerna.

Men vi skall komma ihåg, att det var fullkomligt tyst i folkomröstningsfrågan ända från 1931 och fram till 1948. Under den tiden väcktes det inte en enda motion i den frågan här i kammaren. Varför var det så tyst då

under 17 år? Det sägs att vi bondeförbundare är konjunkturkänsliga, men jag tror att det är andra som är det i stället.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle: Herr talman! När herr Pettersson i Norregård i sitt anförande berörde bristen på samarbetsvilja, såg han mycket förgrymmat på mig, vilket gav mig anledning tro, att han adresserade sina ord direkt till mig. Jag är glad, herr talman, över att jag genom min replik emellertid fick tillfälle att tala om, vilket bristande intresse som hos majoriteten fanns för en samlingsregeringens när det gällde ett vidgat konsultativt referendum.

Vidare sade herr Pettersson i Norregård, att ingen diskussion förts om referendum mellan åren 1931 och 1948. Den anmärkningen kan ju inte riktas mot oss, som under 30-talet ännu inte var invalda i riksdagen. Under kriget fick författningsfrågorna självfallet vila. Jag kan emellertid nämna, att redan i högerens partiprogram 1946 togs folkomröstningsfrågan upp. Dessutom var det en tyst förutsättning mellan alla partier omedelbart efter 1920, att man först skulle se hur demokratien utvecklade sig, innan man gick in på den stora frågan om utbyggande av demokratien med ett referenduminstitut. Var och en som läser 1923 års referendumbetänkande skall finna, att detta sistnämnda var ett huvudmotiv, när Nils Edén, Victor Larsson, Sam Clason och de andra då avvisade förslaget om referendum. Det var en tanke som var mycket begriplig, eftersom vi hade fått den stora rösträttsreformen genomförd endast ett par år tidigare.

Herr HJALMARSON (h): Herr talman! Jag skall be att få begränsa mig till några synpunkter på själva folkomröstningsinstitutet. Först kanske jag kan få säga ett par ord till herr Pettersson

Författningsfrågor.

i Norregård. Han framhöll att ett system med permanent samlingsregering förutsätter ett folkomröstningsinstitut. Jag delar herr Petterssons i Norregård uppfattning i denna punkt men inte av de skäl som han anför. Han menade att vid en samlingsregering måste man ha ett folkomröstningsinstitut, ty eljest vore det fara för att regeringen skulle få för stor makt. Men har man en samlingsregering så har man ju vissa garantier för att det just inom själva regeringen blir en utjämning mellan olika intressen. Behovet av ett folkomröstningsinstitut i ett system med permanent samlingsregering framträder därigenom att man eljest riskerar att inte få tillräcklig frihet för opinionsbildningen. Emellertid var det mycket intressant att höra att herr Pettersson i Norregård menade, att i en politisk utveckling, där man riskerar att regeringsmakten blir för stark, är det ett naturligt behov av att ha ett folkomröstningsinstitut. Då måste jag säga till herr Pettersson i Norregård: Har icke den frågeställningen större aktualitet i vår politiska styrelse än vad den har i ett land med en permanent samlingsregering?

I sitt numera många gånger citerade förstamajtal berörde statsministern de problem som den statliga maktkoncentrationen aktualiserat. Han framhöll att denna maktkoncentration inskärper behovet av en effektiv kontroll. Jag vill gärna understryka denna hans synpunkt. Kontrollen kan utövas på olika sätt, men i sista hand måste den utövas av folket självt. Det är riktigt att detta också sker vid de allmänna valen, men är detta tillräckligt? Det är frågeställningen. För min del anser jag att utvecklingen själv framhäver behovet av ett vidgat folkomröstningsinstitut, innefattande även möjlighet till beslutande omröstningar i vissa frågor som ett komplement till de allmänna valen. Jag skall be att i största

korthet få redovisa min motivering härför.

Den statliga expansionen har gjort det allt svårare för den enskilde att överblicka de politiska sammanhangen. Vi vet hur besvärligt det kan vara att få en sådan överblick även för oss, som kan se frågorna från riksdagens horisont. Hur mycket besvärligare måste det då inte vara för den som står mitt uppe i det dagliga yrkesarbetet.

Herr Fast påtalade, naturligtvis med full rätt, den brist på politiskt intresse, som ofta framträder i vårt land. Det finns väl många orsaker till denna brist på intresse, bland annat den, att svenska folket nog inte är vad man brukar kalla ett i verklig mening politiskt folk. Men jag undrar, herr Fast, om inte en orsak till det bristande politiska intresset också är, att människorna ofta känner sin oförmåga att tränga in i det väldiga politiska materialet. Jag kan inte se annat än att det i icke ringa grad skulle kunna underlätta för medborgarna att ta aktiv del i det politiska arbetet, om vi hade tillgång till ett beslutande folkomröstningsinstitut, och att detta därmed också skulle bidra till att öka det politiska intresset. Skulle inte en sådan ordning komma den enskilde medborgaren att känna ett större ansvar för samhällsarbetet? I varje fall lär väl inte herr Fast kunna göra gällande, att det skulle vara ett bidrag till att öka det politiska intresset att motätta sig en utveckling i riktning mot ett beslutande folkomröstningsinstitut.

Herr Hall karakteriserade folkomröstningar som spektakel. Om man, herr talman, anser det vara ett spektakel att människorna själva får direkt vara med om att fatta beslut i viktiga frågor, ligger man naturligtvis ganska långt från våra utgångspunkter. Nu menade herr Hall i verkligheten inte så. Ögonblicket efter förklarade han nämligen, att han kunde vara med om folkomröstningar ifall de tillkomme

Författningsfrågor.

efter beslut av en majoritet i riksdagen. Då borde det inte vara omöjligt för herr Hall att ta steget fullt ut och erkänna att det ofta kan vara ett lika stort intresse att utröna hur ett av en representativ minoritet i riksdagen omfattat önskemål ligger till ute i folkopinionen. Inte bör majoritetsförhållandena i riksdagen vara utslagsgivande för vilka frågor som skall kunna få gå till referendum! I så fall skulle ju syftet med referenduminstitutet kunna bli alldeles förfelat, nämligen syftet att klargöra om i speciella frågor majoriteten i riksdagen verkligen sammanfaller med majoriteten hos folket. Detta syfte ville ju även herr Hall tillgodose.

Ytterligare en synpunkt, herr talman! Har inte många av oss helt vid sidan av alla partigränser en känsla av att frågan om hur långt och i vilken takt den offentliga expansionen bör fortskrida, mer och mer kommer att tränga sig på i framtiden? Vore det då inte naturligt att medborgarna mera direkt fick ta ställning härtill? Det kan ske genom att medborgarna får tillfälle att i decisivt referendum tillkännage sin mening i anslagsfrågor av stor räckvidd berörande exempelvis sociala ändamål. En sådan utveckling förefaller åtminstone mig desto naturligare som det ofta inte finns några principiella motsättningar på riksdagsplanet i sådana frågor utan motsättningen i stället gäller just takten vid frågornas lösande, bedömningen av den enskildes och näringslivets ekonomiska bärkraft.

Tillåt mig till sist, herr talman, att i några punkter sammanfatta mina motiv för anslutning till reservationen rörande folkomröstning.

1) Vi behöver ett beslutande referendum som motvikt mot en alltför stark regeringsmakt. 2) Det är angeläget att medborgarna i särskilda fall kan få vara med om att besluta i frågor, fristående från den mängd frågor, stora

och små, till vilka medborgarna har att ta ställning under en valrörelse. 3) Det är önskvärt att i vårt politiska liv införa ett större mått av rörlighet och livaktighet, bl. a. för att befordra det politiska intresset, för att med andra ord få en mer levande demokrati. 4) Den offentliga expansionen har ingivit många människor en känsla av vanmakt, en känsla av att de inte har någonting att betyda i de politiskt avgörande sammanhangen. Jag tror det vore ett bidrag till undanröjande av denna känsla att införa beslutande folkomröstning, ett uttryck för de styrandes förtroende till den enskilde medborgaren och till hans förmåga att ta en mera aktiv del i folkstyrelsen.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få motivera min anslutning till det av herr Håstad redan framställda yrkandet.

Herr PETERSSON i Norregård (bf) kort genmäle: Herr Hjalmarson yttrade att jag hade sagt att om ett partis majoritetsställning blir mycket stark, då behövs det folkomröstning. Så sade jag inte, herr Hjalmarson. Jag sade att om vi exempelvis ändrade hela vår konstitution och finge en permanent samlingsregering sådan som den i Schweiz, som inte alls vore lyhörd för folkets önskemål och där medlemmarna av ifrågavarande partier oavsett valutgången bara sutte kvar i regeringsställning, då kanske det behövdes en folkomröstning. Denna behövs också i sådana frågor, där en samlingsregering inte kan ena sig. Då bör en fråga gå ut till folkomröstning för att man skall få veta folkets vilja.

Men jag menar inte att ett parti, eller flera som fått en synnerligen stark ställning och majoritet, som regeringsunderlag, för den skull skall behöva tillgripa folkomröstning, ty folket har ju i val sagt ifrån att så vill det ha det. Inte skall man då gå ut till folk och fråga: Har ni kanske ändrat uppfatt-

Författningsfrågor.

ning nu? Vill ni ha en annan politisk sammansättning och atmosfär i riksdagen än den som ni uttalade er för vid de allmänna valen? Därmed kommer vi emellertid in på frågan, huruvida vi skall sätta hela vårt parlamentariska system i gungning och ändra de riktlinjer, som utstakats vid de allmänna valen.

Herr FAST (s) kort genmäle: Herr talman! Herr Hjalmarson sade att det politiska intresset borde kunna uppmuntras genom en beslutande folkomröstning. Anledningen till att folk inte var politiskt intresserade här i landet skulle vara, att de inte kunde överblicka och intränga i det stora materialet i detta sammanhang. Ja, det är mycket möjligt. Men, herr Hjalmarson, hur skulle det i så fall bli vid den beslutande folkomröstningen? Ty folk kommer säkerligen att få lika svårt att kunna intränga i de sammanhangen, som väl inte blir så förfärligt enkla. Då skulle det väl också behövas ingående förklaringar i de olika frågorna.

I alla fall var det intressant att herr Hjalmarson nu utan vidare erkänner att den beslutande folkomröstningen, sedd ur hans synpunkt, skulle vara ett instrument som skulle kunna användas för att, såvitt jag förstod, bromsa åtgärder för framförallt den sociala utvecklingen. Ja, det är möjligt att det kan finnas ett underlag för något sådant, men jag tror man skall vara försiktig därvidlag. Om man frågar svenska folket, om det vill ha det och det, är det klart att man kommer att svara: Ja, det vill vi ha. Men det kan hända att man inte vill ge de nödvändiga pengarna därtill. Sådant har hänt i Schweiz. Och vi är väl överens om, herr Hjalmarson, att vi inte kan låta vare sig utrikespolitik eller försvarspolitik gå ut till folkomröstning.

Jag är livligt övertygad om att om man genom en beslutande folkomröstning ställer de nuvarande försvarskostnaderna under debatt, skulle man kom-

ma till ganska häpnadsväckande resultat. Därför kan man inte heller låta den militära organisationen gå till en sådan omröstning. Man ställer då frågan i vilken utsträckning man vill tillerkänna folket en direkt inverkan på frågornas avgörande? När man skall undanta vissa frågor från folkomröstningen blir det inte lätt att göra den riktiga avvägningen.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle: Herr talman! Herr Pettersson i Norregård argumenterade på sådant sätt, att han i själva verket ryckte undan grunden för önskvärdheten av att få till stånd ett konsultativt referendum, och det var väl ändå inte meningen. Vid de allmänna valen är det många gånger omöjligt för människorna att på sådant sätt kunna ta ställning till de stora och viktiga frågor, som skall behandlas under en kommande period, att den enskilde kan säga sig: »Just en utveckling i den och den riktningen har jag velat främja med min röstning.» Frågorna ligger ofta inte till på det sättet.

Det ger mig omedelbart anledning att gå över till herr Fast's replik. Det måste väl ändå, herr Fast, vara lättare för människorna att ta ställning till en enda stor fråga, som man får tränga in i under en folkomröstning, än att vid ett allmänt val kanske samtidigt behöva ta ställning till tre, fyra eller fem stora frågor av ofta mycket komplicerad karaktär.

Slutligen vill jag, herr talman, säga att jag icke har uttalat någon som helst mening om i vilken riktning som eventuella folkomröstningar kan väntas gå. Inte heller har jag avsett att folkomröstningsinstitutet speciellt skulle tjäna det ena eller andra intresset. För mig är det avgörande att man söker skapa bättre möjligheter för människorna att ge uttryck för vad de själva anser vara mest utvecklingsbefrämjande här i landet. Det är huvudsyftet och ingenting annat.

Författningsfrågor.

Herr OHLIN (fp): Herr talman! Debatten har ju givit en så fyllig belysning av de flesta föreliggande spörsmålen — och den kommer ju att fortsätta med ytterligare någon belysning av valordningsfrågorna — att jag skall i huvudsak begränsa mig till en mera allmän observation.

Men innan jag kommer dit vill jag i alla fall gärna ha tillfälle till ett par korta repliker till något av det som sagts av utskottsmajoriteten och här i debatten av herr Fast och herr Hallén.

Det var med intresse jag hörde herr Fast beskriva att beslutande folkomröstning skulle trubba av allmänhetens intresse för de allmänna valen. Däremot tycks ju herr Fast i sin egenskap av utskottsledamot dela utskottets uppfattning, att den *rådgivande* folkomröstningen skulle befrämja ett mera aktivt deltagande i statsverksamheten och alltså tvärtom stimulera det politiska intresset. Herr Fast, nog är det litet mystiskt detta, att den beslutande folkomröstningen trubbar av allmänhetens politiska intresse medan rådgivande folkomröstning aktiviserar allmänhetens politiska intresse. Nog är herr Fast en skicklig balansgångare, men hur han skall klara detta konststycke, att försvara denna ståndpunkt, det förstår inte jag.

Herr Fast talade mycket om gränsdragningssvårigheterna, när det gäller att välja vilka spörsmål som lämpligen kan göras till föremål för folkomröstning. Han använde detta som ett skäl mot den beslutande folkomröstningen. Mig förefaller det som om dessa gränsdragningssvårigheter på ungefär samma sätt skulle göra sig gällande vid en rådgivande folkomröstning, som ju utskottet är med på att utreda.

Herr Hallén ville ge det intrycket, att folkpartiets intresse för enkammarsystem var partipolitiskt motiverat. Han nämnde att folkpartiet har, jag tror han sade 22 ledamöter i första kammaren och socialdemokraterna 79, och han me-

nade att det skulle vara därför som vi var skeptiska mot första kammaren. Men, herr Hallén, för det första är det inte så att vi i och för sig är skeptiska mot första kammaren och bara vill ha kvar andra kammaren, utan vi vill ha ett *enkammarsystem*, de flesta utav oss åtminstone. För det andra vet ju herr Hallén mycket bra att de här nämnda siffrorna är alldeles vilseledande, om man vill belysa folkpartiets egenintresse av en reform som skulle i viss mån innebära att första kammaren försvinner. Ty under de närmaste åren kommer ju folkpartiets representation i första kammaren att i hög grad tillväxa. Skulle det vara så — varom jag inte vill profetera — att 1954 års landstings- och kommunalval inte på ett alltför radikalt sätt avviker från 1950 års val, som ju ändå var mindre gynnsamt för folkpartiet än valen 1952 och 1948, så kommer ju folkpartiets ställning att ytterligare förstärkas. Så vi har verkligen inte alls något sådant intresse, som herr Hallén ville suggerera, av att första kammaren skall försvinna därför att vi där har en svag representation.

Nå, men allt detta vet ju herr Hallén. Då tycker jag nog att det är litet överflödigt att argumentera på det sättet, att det mycket är därför att det bara är 22 folkpartister i första kammaren som vi reser denna fråga.

Herr Dahlén har redan här påpekat — och därmed tycker jag det bäste svaret är givet till utskottets ordförande — att vi i folkpartiet på en rad punkter i dessa ting har fört fram reformkrav även när reformerna skulle leda till en minskad representation för oss. Vi har gjort det därför att vi går in för rättvisekrav, om än rättvisan till en del skulle köpas på vår bekostnad.

Det enda man därför kan säga som slutintryck av herr Halléns reflexioner på denna punkt är att herr Hallén illustrerar den gamla satsen, att på sig själv känner man andra. Herr Halléns uttalande är intressant som belysning av den

Författningsfrågor.

bedömning, som han själv och kanske många fler än han i hans parti företräder, men vittnar sannerligen icke någonting om hur man resonerar inom folkpartiet.

Utskottsmajoriteten har skrivit på sidan 24 om tvåkammerssystemet att det har »givit stadga åt det politiska arbetet och givit vårt lands politiska liv dess drag av såväl lugn besinning som kraftig reformvilja». Ehuru jag tror att någon föregående talare snuddat vid detta, kan jag inte underlåta att närmare understryka denna mening, understryka den som ett uttryck för hur konstitutionsutskottets majoritet behöver anstränga sig för att finna skäl för att frågan om tvåkammerssystemets vara eller icke vara ej behöver eller får utredas. Vi har alltså fått »lugn besinning» i vårt politiska liv tack vare tvåkammerssystemet, och vi har fått »kraftig reformvilja» i vårt politiska liv tack vare tvåkammerssystemet! Men tänk på länder som Finland, Norge och kanske även Danmark, om det nu övergår till enkammersystem — man kan också säga att England för alla praktiska ändamål mera har enkammersystem än tvåkammersystem — tänk att dessa folk inte vet om detta, hur under svenska förhållanden lugn besinning och kraftig reformvilja är något som kommer, inte från svenska folkets egenskaper, inte från de förtroendemän och -kvinnor som folket väljer till de beslutande församlingarna utan kommer därav, att den svenska folkrepresentationen har en viss organisation, nämligen tvåkammerssystemets form!

Jag tror att vidare reflexioner är överflödiga på denna punkt. Jag nämnde England. Låt mig emellertid säga att jag tror att vi skall vara varsamma med internationella jämförelser. Jag bygger därför inte heller mitt resonemang på någon jämförelse med andra länder utan jag underkänner, som kammarens ledamöter förstår, utan närmare motivering detta egendomliga sätt att resonera som

utskottet har. Jag har redan angivit var jag tror att grunden främst ligger till de goda egenskaper, som svenskt politiskt arbete onekligen på många punkter visar. Jag tror alltså man skall vara försiktig vid internationella jämförelser och vill varna för att tro, att engelska förhållanden representerar någon sorts idealtillstånd, någon måttstock efter vilken man skall bedöma organisationsform och praxis i andra länder. Jag tror tvärtom att förutsättningarna är så olika i Sverige och i England, att vi bör avstå från slutsatser av detta slag.

Beträffande valsystemet skriver utskottet, att det menar att man bör komma fram till ett valsystem, som ger ett ur rättvisesynpunkt *godtagbart* resultat. Detta gäller en definitiv reglering av valsättet, och denna utgångspunkt säges vara densamma som den utskottet tidigare har givit uttryck åt. Konstitutionsutskottet skrev år 1949 — jag tillåter mig alltså att gå litet längre tillbaka i tiden än vad utskottet har gjort — att det i den mån det var möjligt utan eftersättande av andra värden ville man ha *större proportionell rättvisa i mandatfördelningen*. Då var inte uttrycket det, att det skulle vara godtagbart resultat, utan att det skulle vara en större proportionell rättvisa än som funnits under åren före 1949. Jag förmodar att utskottet 1949 i sin önskan om större rättvisa visserligen först tänkte på valen till andra kammaren men också, eftersom den proportionella rättvisan var ännu mindre i första kammaren, hade i tankarna att det skulle vara önskvärt med något större proportionell rättvisa även i första kammaren. Man har all anledning förmoda, att konstitutionsutskottet och riksdagen 1949 medvetet band sig för denna princip, nämligen att man vill ha större proportionell rättvisa i fråga om mandatfördelningen i den svenska riksdagen än man hade haft under perioden före 1949.

Nu upprepar utskottet emellertid inte ett uttalande av denna innebörd. Vi har

Författningsfrågor.

haft en provisorisk reform, men nu är det fråga om den definitiva reformen. Man får det intrycket att utskottsmajoriteten vill hålla dörren öppen för att kunna underlåta att för framtiden eftersträva en större proportionell rättvisa än den vi hade åren före 1949 och i stället övergå till något mera elastiskt, tänjbart så att det endast behöver bli »godtagbart resultat». Vad det innebär är det ju omöjligt att säga någonting om. Det kan tolkas på så sätt att det innebär avvikelser från 1940-talets förhållanden i en riktning motsatt den som utskottet avgav 1949.

Herr talman! Jag har en livlig förhoppning att konstitutionsutskottets ärade ordförande måtte stå upp och dementera och säga: »Herr Ohlins farhågor är ogrundade. När vi har skrivit om ett godtagbart resultat innebär detta icke att vi i minsta mån vill ta avstånd från eller modifiera det uttalande som gjordes 1949. Utskottet, i varje fall dess ordförande, står klart kvar på sin ståndpunkt att man önskar större rättvisa i mandatfördelningen partierna emellan i den mån detta kan ske utan eftersättande av andra värden.»

Innan jag kommer, herr talman, till en avslutande reflexion, skall jag kanske först säga, att beträffande spørgsmålet om enkammarssystemet bör enligt min mening en utredning helst gå *direkt* på frågan om enkammarssystem. Men jag har ingenting emot att man utreder även frågan om reformer av vårt nuvarande tvåkammarssystem. I så fall bör man inte begränsa reformarbetet att gälla endast mindre väsentliga ting, utan då bör man ta upp alla frågor av intresse för ett eventuellt reformerat tvåkammarssystem. Bland annat får man inte glömma bort att modifiera den långa eftersläpningen i första kammaren som det nuvarande valsystemet innebär.

Herr talman! Den fråga, som nu aktualiserats från olika håll genom en rad motioner, är väl närmast hur man skall kunna stärka den svenska demokratin

genom att förbättra dess arbetsformer, bl. a. formerna för utseendet av representationen. De små reformer som utskottsmajoriteten tänker sig kan inte lämna något väsentligt bidrag till detta problems lösning. Det har två socialdemokratiska talare här i dag betygat och det står utanför all diskussion, vad man än anser i övrigt.

Frågan blir därför den: Skall förhållandena i stort sett behållas som de är, eller behöver folkets direkta inflytande över samhällsangelägenheterna stärkas och behöver man skapa större frihet för att den verkliga folkopinionens utslag blir respekterade i landets styrelse?

För min del svarar jag ja på dessa båda senare spørsmål. Det är önskvärt att folkets direkta inflytande stärkes, bland annat genom möjlighet till beslutande folkomröstning, inte bara rådgivande sådan. Det är önskvärt att respekten för folkviljans utslag ökas genom att en mera rättvis valordning införas för val till andra kammaren och att antingen enkammarssystem genomföres eller en mera djupgående reform i fråga om första kammarens utseende och en del andra förhållanden företages.

Om man försöker göra en sammanfattning av utskottsmajoritetens utlåtande och vad de ledande företrädarna för socialdemokratien har sagt här i dag, vad finner man då att den svenska socialdemokratien svarar på detta? Vad svarar den socialdemokrati, som tillsammans med den liberala riktningen under många årtionden arbetat på att bana väg för den svenska demokratin?

Jo, man svarar nej till tanken på en beslutande folkomröstning, detta trots att på det socialdemokratiska programmet sedan länge har stått kravet på folkomröstning. Ingen har såvitt jag har hört sagt att det skulle underförstås, att folkomröstningen skulle vara bara rådgivande. Att det bakom denna hållning ligger en viss misstro mot folkets omdöme har många gånger påpe-

Författningsfrågor.

kats. Jag undrar bara, vad Hjalmar Branting skulle ha tänkt om han erfårit svenska socialdemokratiens uppfattning i dag på denna punkt.

Vad sedan respekten för folkviljan beträffar, tycks socialdemokratien vara angelägen att bevara möjligheten att få majoritet i riksdagen även med minoritet bland väljarna. Man önskar få överrepresentation i riksdagen på olika vägar, även om man därigenom kanske försåvårar bildandet av en regering med majoritet i riksdagen av grupper som tillsammans har majoritet bland väljarna. Detta kan nämligen bli effekten av en överrepresentation i riksdagen för det största partiet. Socialdemokratien har varit van att vara överrepresenterad både i andra och i första kammaren. För närvarande är den ju särskilt överrepresenterad i första kammaren, där den under ett antal år haft, har och får i genomsnitt fyra mandat mer än hälften, under det att en proportionell rättvisa — baserad på de båda senaste valen — skulle ha givit ungefär fyra mandat mindre än hälften.

Jag vet inte vad den nu sittande kommitté, som utreder frågan om landstingsvalen, kommer till för resultat. Men det har försports i pressen, att det hos socialdemokratien inte finns något intresse för en sådan förstoring av landstingsvalkretsarna eller för sådana reformer av det gällande valsättet, som skulle medföra större rättvisa vid mandatfördelningen i första kammaren. Jag skulle bli mycket glad om dessa förmodanden visar sig vara oriktiga. Det kanske någon kan upplysa om.

Tills vidare har man alltså anledning att utgå ifrån att socialdemokratien både när det gäller andra och första kammaren vill *bevara orättvisorna*. Det kan t. o. m. hända att reformerna av valsättet till första kammaren leder till ännu värre förhållanden, men därom kan man inte uttala sig nu. Men riktlinjen tycks vara att

bevara missförhållandena. Om detta skulle vara ett missförstånd, ber jag hans excellens herr statsministern göra ett uttalande, att enligt hans mening riktlinjerna för reformarbetet, såväl i fråga om den definitiva valordningen vid val till andra kammaren som i fråga om första kammarens tillsättande, bör vara inte mindre utan större rättvisa i mandatfördelningen än hittills.

Skulle man anse att vissa metoder medför alltför stora risker för partsplittring av icke önskvärt slag, kan man ju göra en reservation på denna punkt utan att därför underlåta att lämna denna allmänna deklaration.

Jag har ställt en liknande fråga förr utan att få något egentligt svar. Jag hoppas att frågorna genom det senaste årets diskussioner har mognat och att det därför finns förutsättningar för ett tillfredsställande uttalande från regeringsbänken.

Låt mig inte dölja att jag tror, att man under den närmaste framtiden inom regeringspartierna, och särskilt inom socialdemokratien, måste bestämma sig mera än man gjort under de senaste årens politiska debatt. Vill man handla i den anda, som har utmärkt vänsterpartiernas kamp för demokratien här i landet när det har gällt att steg för steg bana väg för demokratiska reformer — den anda som bars upp av Sven Adolf Hedín, Karl Staaff och Hjalmar Branting? Eller har det långvariga maktinnehavet skapat en mentalitet som finner skäl att bevara orättvisorna när de gagnar den egna gruppen, en mentalitet som har lätt att finna motiv för att vägra folket väsentligt ökade möjligheter till inflytande, då sådana skulle kunna inkräkta på den egna maktpositionen?

Behandlingen av dessa konstitutionella frågor i år och de allra närmaste åren blir en prövosten på halten av den demokratiska andan inom den svenska socialdemokratien. Jag vill ogärna tro annat än att utskottsmajori-

Författningsfrågor.

tetens i stort sett negativa ståndpunkt i fråga om åtgärder för demokratiens förstärkning i en nära framtid skall omprövas och förändras i en mera positiv, mera demokratisk riktning.

Herr andre vice talmannen övertog nu ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr FAST (s) kort genmäle: Herr talman! Det måste vara fråga om ett misstag från herr Ohlins sida, när han påstår att jag har sagt, att rådgivande folkomröstning är ägnad att öka det politiska intresset, medan beslutande folkomröstning skulle ha en motsatt verkan. Jag har varit angelägen om att framhålla, att jag inte tror att någontida av dessa slag av folkomröstning är särskilt ägnat att öka det politiska intresset, och när jag ändock förordat den rådgivande folkomröstningen, har det varit av helt andra skäl. Såsom jag har funnit viktigt att betona, bör man härvidlag gå försiktigt fram, ty har det svenska folket rådfrågats, är det en ganska kinkig sak att inte ta nödig hänsyn till det utslag som framkommit vid folkomröstningen, även om deltagandet i denna varit ringa.

Jag tror att om herr Ohlin studerar mitt tidigare anförande skall han ge mig rätt i vad jag här sagt.

Vidare skulle jag vilja inlägga en gensaga mot detta ständiga tal om rättvisa och orättvisa. I de demokratiska länderna finns det ju olika valsystem, men t. ex. i England faller det inte, så vitt jag vet, någon människa in att tala om att valsystemet är orättvist. Såsom jag här framhållit, är ju inte organiserandet av valhandlingen den enda funktion som valsystemet skall fullgöra, utan det syftar också till någonting mer. Jag har emellertid utvecklat den saken i mitt första anförande och behöver väl inte nu göra det ytterligare.

Slutligen vill jag framhålla att i det socialdemokratiska partiprogrammet talar det bara om »folkomröstning», och

såvitt jag förstår kan däri ligga både det ena och det andra slaget av folkomröstning. Man har inte tagit ställning till hur det hela skall utformas, och det är sålunda fullt i linje med parti-programmet, om vi nu hävdar att tiden är mogen för införandet av rådgivande folkomröstning och nu stannar därvid.

Herr HALLÉN (s) kort genmäle: Herr talman! Herr Ohlin tog upp min lilla erinran om den nuvarande ställningen i första kammaren och menade att på sig själv känner man andra.

Till all lycka hade jag i förväg skrivit vad jag tänkte anföra på denna viktiga punkt, och jag kan därför ordagrant återge vad jag sade. Sedan jag anfört siffrorna för den nuvarande mandatfördelningen i första kammaren, tillade jag: »Om läget hade varit omvänt — 22 socialdemokrater, respektive 78 folkpartister — är det då så säkert att detta krav på första kammarens försvinnande hade rests? Detta är inte avsett som en impertinent fråga; vi är ju alla människor, och det är högst mänskligt även i politiken, att man söker lägga beslag på alla åtkomliga resurser när det gäller att befrämja sina egna idéer. Naturligtvis kan det också gälla det parti, som här åsyftas och som alltså är första kammarens största.»

Jag vill bara inför kammaren konstatera att medan jag på detta sätt, såsom jag tycker, ärligt erkänt att partierna naturligtvis ser en smula till effekten av den ena eller andra reformen, framträder herr Ohlin här som en oändligt mycket mera ridderlig och ädel natur. För honom existerar inte sådana banala saker som att folkpartiet i kanske ännu många år kommer att befinna sig i minoritet i första kammaren. Man kan ju inte annat än lyckönska ett parti till att ha så starka moraliska föreställningar, att sådana här praktiska överväganden utan vidare kan avvisas såsom ovärdiga.

Författningsfrågor.

Vidare vill jag när det gäller striden om konsultativt eller decisivt referendum säga, att vår tankegång har varit att om man börjar med konsultativt referendum, får man ju dock ett instrument, genom vilket folket kan gång på gång uttrycka sin mening, exempelvis om första kammarens avskaffande, majoritetsval, tilläggs- och riksmandat och annat sådant, ja t. o. m. om införande av decisivt referendum. Riksdagen skulle sålunda i folkopinionen få ett material som kan ge vägledning för det fortsatta arbetet.

Nu säges det att man bör pigga upp det politiska intresset genom att omedelbart gå in för decisivt referendum. Ja, det skulle säkerligen verka mycket uppiggande, om man på en gång så att säga släppte lös allmänheten att husera hur som helst i våra grundlagar. Jag tycker att det är mycket underligt, att herr Ohlin finner detta vara ett lockande perspektiv. Vi menar, att det är bättre att genom ett konsultativt referendum låta folket säga vad det tycker och tänker i dessa ting än att låta det omedelbart fatta beslut.

När herr Ohlin talar om vad Branting skulle säga om han levde och kunde höra vårt resonemang, kan jag lika gärna säga: Vad skulle Karl Staaff säga, om han hörde herr Ohlins sätt att argumentera i frågan om parlamentarismens befestande. Det var dock en betydligt angelägnare sak för Staaff än för hans efterföljare.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle: Herr talman! Jag ber herr Hallén erinra sig, att folkpartiet, när det till följd av gällande valordning var gynnat och överrepresenterat, arbetade för att få till stånd en valordning som skulle ta bort en överrepresentation bland annat för vårt parti, ty vi fann önskvärt med en mera rättvis valordning. Att framhålla detta faktum kan kanske betraktas som ett skryt, men ett skryt av den

arten får väl alla partiets företrädare göra sig skyldiga till.

Ingenting skulle glädja mig mer än om herr Hallén i sin strävan att framhålla att vi är alla lika stora syndare, droge den slutsatsen för socialdemokratiens del, att även detta parti bör inta den ståndpunkten, att när ett råddande valsysteem ger överrepresentation, skall man arbeta för en rättvis valordning, trots att denna tar bort överrepresentationen för partiet. Visst tänker vi alla, herr Hallén, att det är bra att ha så många mandat som möjligt, men vi vill också ha en rättvis representation. Vad som gör den skillnad, som kan vara avgörande för slutsatserna, är om man tillmäter det ena eller det andra större vikt.

Till herr Fast vill jag säga, att jag inte kan se, att herr Fast reserverat sig. Jag trodde därför att han var anhängare av vad utskottet skrivit, nämligen att »ett utbyggande av folkomröstningsinstitutet skulle kunna medföra ett mera aktivt deltagande från folkets sida i statsverksamheten, vilket torde vara ägnat att ytterligare befästa vår demokratiska samhällsform». Vad utskottet säger tyder ju på att ett folkomröstningsinstitut anses öka det politiska intresset. När man härav drar den slutsatsen, att det kräves en utredning om det rådgivande folkomröstningsinstitutet, verkar det som om det var detta man hade i tankarna. När herr Fast går emot det beslutande referendum och talar om *minskat* intresse, så föreligger det en inkonsekvens mellan vad herr Fast sagt i kammaren i dag och vad han för en kort tid sedan skrivit under i utskottet. Den inkonsekvensen får han vidkännas, om han inte vill ta avstånd från vad han skrivit under i utskottet.

Hans excellens herr statsministern ERLANDER: Herr talman! Vi debatterar ju om motioner som syftar till utredningskrav. Det är ju inte vanligt att

Författningsfrågor.

regeringsledamöter ger sig in i sådana diskussioner, i varje fall mera ingående. Herr Ohlin var emellertid angelägen att få ett inlägg från min sida i dagens debatt, och med den kända välvillighet gentemot de krav herr Ohlin framför som präglar mig är det givet, att jag gärna går honom till mötes. Jag gör det så mycket hellre som jag betraktar den fråga som vi här diskuterar som både intressant och viktig. Detta intresse har jag haft alltsedan vid en späad ålder mitt politiska intresse vaknade.

Jag skall, innan jag ger mig in på de mera principiella frågor som jag föreställer mig att herr Ohlin speciellt var intresserad av att höra min mening om, göra ett par randanmärkningar till den här förda diskussionen. Det tycks ha uppstått en tävlan i ädelhet om vem som minst tar hänsyn till de partitaktiska synpunkterna. Jag önskar herr Ohlin all lycka i den fortsatta marschen mot avståndstagandet och bortseendet från de partitaktiska synpunkterna. Jag föreställer mig emellertid att när han nu lyckats göra en så god start, beror det därpå att han och hans parti visserligen skulle förlora ett och annat mandat på grund av den valordning som han pläderar för, men att förlusten skulle bli ännu större för socialdemokraterna. Det är klart att herr Ohlin däri har ett gott stöd för sin moral.

Herr Håstad är en varm vän av folkomröstningsinstitutet. Det kan man visst vara. Jag har vid upprepade tillfällen förklarat, att det är en intressant uppgift att se, om ett folkomröstningsinstitut går att förena med det parlamentariska styrelsesättet. Jag är inte säker på det. Jag tror, att möjligheten att förena folkomröstningsinstitutet med parlamentarismen är så oviss att det kan hända, att ett ställningstagande till en decisiv folkomröstning också betyder ett ställningstagande mot parlamentarismen, vilket vi inte är mogna för.

Det är mycket möjligt att den väg som här hånas, utskottsmajoritetens väg — att vi skall pröva den rådgivande folkomröstningen — innebär ett uppslag som kan föra oss vidare fram på vägen mot en ökad aktivisering av medborgarna, vilket folkomröstningsinstitutets anhängare påstår skulle bli resultatet av dess införande. Därom vet vi emellertid ingenting.

De skäl, som herr Edenman så utomordentligt skickligt utvecklade i debatten i fjol, har under det år som gått, sedan den debatten fördes, icke mött någon avgörande kritik. Herr Edenmans erinringar står kvar, och jag tror därför att man skall gå försiktigt fram innan man tar ett steg som kan äventyra betydande värden — om man nu menar att parlamentarismen har ett betydande värde. Den konsultativa folkomröstningen medför icke dessa risker — i varje fall inte i samma utsträckning.

Men, herr Håstad, är det så alldeles säkert att det ens i ett land där man inte alls accepterar parlamentarism — t. ex. i Schweiz — är så särdeles lyckat med ett folkomröstningsinstitut? Jag har här i min hand en tidningsnotis från den 10 maj 1953. Den handlar om ett ärende som intresserar den svenska riksdagen. Notisen är hämtad ur en fransk tidning. Vi beviljade för någon månad sedan 800 000 kr till ett internationellt europeiskt atomforskningsinstitut som skulle förläggas till Schweiz. Alla var överens om detta, och såvitt jag vet har alla deltagande staters parlament beviljat anslag. Man anser att det är en ganska brådskande sak, om man vill undvika en nationell splittring i Europa när man ger sig i kast med dessa oerhört konstnadskrävande experiment att få till stånd detta internationella europeiska forskningsinstitut. Institutet skulle, som sagt, ligga i Schweiz. Men vad händer nu? Den schweiziska regeringen kan inte träffa något avtal. Den utomordent-

Författningsfrågor.

ligt noggranna prövning, som herr Håstad talade om skulle äga rum i den schweiziska folkrepresentationens utskott, spelar ingen roll. Tillräckligt många människor har nu begärt en folkomröstning i kantonen Genève, där det stora institutet skall ligga. Man försöker, såvitt jag kan se, att krångla sig ifrån denna folkomröstning, men sannolikt måste man låta folket taga ställning.

Är inte detta orimligt, och är det inte ett exempel på hur besvärligt det är att införliva folkomröstningsinstitutet även med en sådan författning som inte accepterar parlamentarismen? Man kan säga att det inte spelar någon roll, då folket naturligtvis kommer att ställa sig bakom den position som schweiziska regeringen intagit. Det blir emellertid ett uppskov, och dessutom är det, som tidningen säger, inte alls säkert att förslaget går igenom. Detta beror helt enkelt därpå att alla skräckens affekter nu har mobiliserats emot den fredliga atomforskningen. Kommunisterna har börjat attacken, och man känner en viss oro; atomforskning är ju ett mycket invecklat problem, och man kan klart föreställa sig hur lätt det kan vara att här bedriva en affektbetonad motståndsrörelse mot förslaget.

Ärade kammarledamöter, fundera ett slag på denna och andra notiser från Schweiz. Då kanske ni kan förstå att det inte är några antidemokratiska känslor hos oss som gör att vi säger, att det visserligen vore bra om man kunde aktivisera folkviljan genom folkomröstning och förena detta med vårt parlamentariska system, men att detta har sina besvärligheter. Vi måste gå varsamt fram och pröva innan vi tar steg, som vi sedan kan komma att ångra.

Karl Staaffs namn nämndes här av en talare — jag tror det var herr Ohlin som först förde in det i debatten. Det är ganska djärvt gjort av folkpartiets nuvarande ledare att i detta samman-

hang tala om Karl Staaff. Det finns nämligen inte mycket gemensamt i den upplägning, som herr Ohlin gjorde i dagens debatt, och den som kan utläsas ur Karl Staaffs ställningstaganden. Karl Staaffs storhet på detta område — han var en stor man på många områden — var den genialiska intuition han visade, när han, samtidigt som han satte in sina krafter på att skapa gehör för de medborgerliga rättigheterna och medbestämmanderätt för alla, tog upp till diskussion hur den demokrati skall arbeta, som skall ge medborgarna en känsla av att de är med och bestämmer i sitt eget hus. Han sysslade med demokratiens arbetsformer på ett sätt som är ganska förbluffande, när man besinnar, att det låg nära till hands att inrikta agitationen mot enkla, primära ting, där man inte besvärade sig med att ta upp detaljer om hur demokratin skulle arbeta. Men han insåg att demokratin, rösträtten — varje man en röst och varje röst lika mycket värd — skulle gå under, om man inte samtidigt skapade arbetsformer, som gjorde demokratin funktionsduglig. Därför var han, herr Ohlin, icke ointresserad av internationella jämförelser. Han skulle ha betraktat det som någonting abnormt att säga, att vi inte skall bry oss om att jämföra med exempelvis den engelska parlamentarismen.

England och det engelska världsväldet har utbildat en parlamentarisk praxis som gjort det möjligt att skapa fram ledningar för imperiet, som har räddat hela världen från katastrofer därigenom att det har funnits en stark regeringsmakt i England. Sådana situationer kan inte vi tänkas komma i, men det hindrade inte Karl Staaff att som det primära villkoret för en funktionsduglig demokrati förutsätta en stark regeringsmakt. Han skulle alldeles säkert ha tyckt att det var ett underligt tal, när herr Hjalmarson här motiverade folkomröstningsinstitutet med att det skall förhindra uppkomsten av för

Författningsfrågor.

starka regeringar. Den starka regeringsmakten är A och O i alla de resone-mang, som Karl Staaff spinner på. Han tar från början inte definitiv ställning till huruvida den starka regeringsmakten skall vara en samregering i stil med den schweiziska eller om den skall byggas på parlamentarism. Han kommer efter åtskilliga överväganden till att den engelska parlamentarismen är den lämpligaste modellen för oss, och där-efter driver han sin mening.

Men alldeles oberoende av om man väljer den schweiziska eller den engelska formen, var den punkten, att demokratierna måste vara funktionsduglig och att därtill hör i första hand att det finns en regeringsmakt, som kan tolka statsviljan i både kritiska och normala tider, för honom A och O i diskussionen om demokratiens arbets-former. Hade han fel, var det ett teore-tiserande av en politiker, som ännu inte haft tillfälle att i Sverige pröva demokratierna? Erfarenheten har visat att Karl Staaff hade rätt. I alla de län-der, där demokratierna har gått under, har den gått under på grund av att i parlamenten uppstått en partisplittring som omöjliggjort en stark regerings-makt.

Weimarrepubliken, var ett skolexem-pel på vad herrarna Ohlin och Hjalmar-son begär att vi skall göra med vår de-mokrati. Den hade alla tekniska fines-ser, proportionalism, en stark riksdag, starka utskott, en stark presidentmakt. Den hade allting som man kunde häm-ta från den amerikanska demokratierna, från den engelska parlamentarismen, med parlamentarismen t. o. m. inskri-ven i grundlagen. Hur gick det? Det gick fullkomligt sönder därför att man drev rättvisesynpunkten så långt, att det tyska parlamentet sprängdes sönder i en rad småpartier, och så stod man där. Medan världen hade behövt en handlingskraftig regering i Central-europa blev denna utomordentliga blomma på proportionalismens träd ett

lätt offer för de kriser, som bröt fram under 1920-talet. Karl Staaff hade otvi-velaktigt rätt. Vad han teoretiskt spe-kulerade sig fram till har bekräftats av verkligheten.

Nu kommer jag in på svaret på herr Ohlins fråga. Han frågar: Är statsmin-tern beredd att säga att strävandet skall gälla att skapa ett sådant vals-system, att folkrepresentationen speglar folkviljan på ett rättvist sätt? Till det svarar jag, liksom jag svarade i fjol, naturligtvis obetingat ja. Självfallet skall folkrep-resentationen spegla folkviljan. Jag skul-le tro att vårt vals-system i det avseend-et är mera av en avspeglning av folk-viljan än de allra flesta nu fungerande demokratier. Men, herr Ohlin, det fanns också ett tillägg både till vad jag sade i fjol och till vad herr Ohlin sade från talarstolen här, fastän det kanske inte observerades av kammaren. Själv var herr Ohlin inne på att det vid sid-an av denna princip fanns en annan, nämligen den att man inte skulle upp-muntra parlamentets splittring i små partier. Jag behöver inte utveckla var-för, men det är klart att detta alltid blir ett avvägningsproblem: en så noggrann spegling av folkviljan som möjligt, men ett vals-system som inte uppmuntrar till att varje nyansskiftning inom ett parti skall leda till en partibildning.

Jag måste säga, att det är beklämman-de när reservanterna i konstitutionsut-skottet på sidorna 58 och 59 i utskot-tets betänkande viftar bort hela detta problem såsom någonting ganska betyd-selöst, ty det är ju här hela proble-met ligger, hur vårt representativa system skall byggas ut. De säger att det inte finns några risker för en långtgå-ende partisplittring, och de säger att om det skulle bli en partisplittring, får väl partierna samarbeta. Ja, det är lätt att samarbeta, det har herr Ohlin märkt. Och tänk så lätt det är att samarbeta med de borgerliga, herr Ohlin. Herr Ohlin talade om att det fanns risk för att socialdemokraterna var så stora att

Författningsfrågor.

vi hindrade uppkomsten av en borgerlig regering, även om vi komme i minoritet bland väljarna. Ja, jag skulle vilja se den regering herr Ohlin skulle bilda med de andra borgerliga partierna. Det är inte så lätt att göra det. Resultatet skulle kanske bli en minoritetsregering med alla de risker detta för med sig. Små partier är alltid stingsligare än stora, ty de har sina inhägnade områden, där de skall försöka få tag på väljare. Ju mer lika partierna är och ju mer de jagar efter samma väljare, desto angelägnare är de att bygga murar mellan sig.

Den franska partisplittringen utgör ett intressant kapitel i det avseendet. Det har varit så ända sedan 1870-talet, att små partier med till synes lika program har gått ut för att försöka dra till sig väljarnas uppmärksamhet. Ju mer lika deras program har varit, desto ivrigare har partiledningarna varit att skilja sig från de andra. Tror inte herr Ohlin, att det skulle gå på samma sätt här, om det uppstod sex, sju, åtta, nio, tio partier, som vädjade låt oss säga till tjänstemännens intressen? Man kommer att uppförstora små divergenser för att få dem att se sig som partiskiljande frågor.

Den kritiske lyssnaren till den svenska politiska debatten har kanske hört liknande tankegångar vid något tillfälle från partier som inte varit så hypersmå — det kanske herr Ohlin av egen erfarenhet kan vitsorda.

Om vi gynnar uppkomsten av små partier, kommer vi att få någonting liknande med små partier som ängsligt och svartsjukt bevakar varandra. Ett stort parti har råd att samarbeta. Ett stort parti har råd att ta risker, till och med sådana förfärliga risker som att införa grispremier, herr Ohlin. Vi har råd till det, ty det finns stora och väsentliga värden som håller ihop det stora partiet. Men slå sönder oss i småpartier, så tror jag inte den sammanhållningen kommer att finnas, och när sam-

manhållningen saknas, blir det betydligt svårare att samarbeta.

Det är ett lättsinnigt tal som reservanterna för när de viftar bort riskerna för partisplittring och konstaterar att om det blir många partier, får man väl samarbeta. Det finns intet stöd i erfarenheten för en sådan uppfattning, men däremot finns det starka stöd för uppfattningen att stora partier har förmåga att samarbeta. Det skedde med det liberala partiet när det var stort. Socialdemokratien är inte rädd för att ta kontakter och samarbeta, vilket hela vår historia har visat.

Jag svarar alltså på herr Ohlins fråga så som jag svarade i fjol: Vi har ett avvägningsproblem framför oss. Detta avvägningsproblem skall lösas så, att man i folkrepresentationen får den bästa möjliga spegling av folkviljan. Det har vi eftersträvat, men vi vill inte medverka till en partisplittring som i andra demokratier har visat sig vara ödesdiger. Och, herr Ohlin, det förslag som högern och folkpartiet lade fram i fjol byggde på samma principer. Jag tillät mig i debatten i fjol konstatera, att det inte fanns någon principiell meningskiljaktighet mellan herr Ohlin och mig. Vi var båda anhängare av denna princip. Herr Ohlin gick ju till och med något längre än jag i välvilja mot det stora partiet eftersom han ville införa spärregler som skulle tillföra det stora partiet ännu fler mandat än jag tyckte var lämpligt, men det var en liten detalj. I princip stod vi på samma grund.

Vad har hänt sedan i fjol? Varför har folkpartiet intagit en annan ståndpunkt, eftersom det nu går att resa så våldsamma anklagelser mot oss? Socialdemokratien står kvar vid den ståndpunkt som var högerns, folkpartiets, bondeförbundets och socialdemokratiens gemensamma principiella utgångspunkt i fjolårets debatt.

Jag antar att mitt svar är klart och att det inte finns någon anledning för mig att ytterligare fördjupa mig i detta,

Författningsfrågor.

men medan jag har ordet, herr talman, skall jag be att få säga en sak beträffande hela denna fråga.

Jag tycker det är rimligt och klokt att man ser på problemet så, som jag föreställer mig att de flesta i konstitutionsutskottet har gjort. De partiella reformer som man kan genomföra på olika områden i de fall frågorna är utredda, dem skall man inte kasta in i en ny utredningskvarn. De har själva räknat upp vilka partiella reformer det är fråga om. Men om man skall vidtaga längre gående åtgärder — och dit räknar jag införande av beslutande folkomröstning, borttagande av första kammaren och ersättande av det proportionella valsystelet med majoritetsval — då hör alla dessa frågor ihop. Jag har tillåtit mig att på det socialdemokratiska partiets kongress — mitt anförande är tryckt och offentliggjort, och den intresserade kan läsa det — skisserat hur jag ser på dessa ting. Jag tror över huvud taget inte på att man kan införa majoritetsval, enkammersystem eller folkomröstning utan att man tar alla dessa ting i betraktande i ett sammanhang. Därför tillåter jag mig att tolka konstitutionsutskottets uttalande så, att om regeringen vill gå de partiella reformernas väg, med de mindre putsningar vi redan har. Men vill vi gå till attack på bredare front och undersöka något av de stora problemen, får vi lägga alla författningsfrågorna i stöpsleven och försöka reda ut dem så grundligt som möjligt.

Jag tror att detta är en riktig tolkning av konstitutionsutskottets skrivning, och under sådana omständigheter tycker jag att utskottet både beträffande partiella reformer och en allmän reform ger åt regeringen den handlingsfrihet, som regeringen behöver.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle: Herr talman! Visserligen får jag strax ordet för att framföra ytterligare några allmänna synpunkter, men hans excellens statsministern apostroferade mig direkt, och jag vill därför begagna mig av replikrätten för att omedelbart ta upp vad han sade.

Jag vill för det första säga, att det går inte att uteslutande peka på Schweiz och framhålla, att så och så är det där och på det sättet försöka så att säga slå undan fötterna under det svenska förslaget. Vi reserverar i Sverige har ju i det ena hänseendet efter det andra reducerat det schweiziska systemet, och det är det förslag som vi lagt fram som skall diskuteras och inte denna stora vittomfattande direkta demokrati som finns i Schweiz.

Då kommer jag med detsamma över till frågan om folkomröstning angående atomforskningen, som jag förut inte kände till men som jag nu fått kännedom om genom statsministerns anförande. Om folkomröstningen gäller ett internationellt avtal om atomforskningen, varom beslut fattats, så kan 30 000 medborgare i Schweiz under vissa villkor begära folkomröstning. Men detta har ju ingen betydelse för oss, eftersom vi undantar internationella avtal från folkomröstning i Sverige. Är det återigen så, att det blott rör sig om ett anslag, kan man i Schweiz anordna folkomröstning, om 30 000 människor begär det och »Dringlichkeit» ej beslutats av förbunds församlingen. Här i Sverige skulle det emellertid enligt vårt förslag i realiteten fordras stöd av två partier för samma sak. Två partier — det motsvarar minst en miljon röster och är någonting helt annat än 30 000 personer. Och skulle det vara så, att två partier i en kammare bland fyra har den meningen, att detta lilla anslag betyder någonting principiellt utomordentligt viktigt i utrikespolitiskt hänseende, varför skall inte då dessa två partier vädja till folket i val, om man verkli-

Författningsfrågor.

gen betraktar anslaget som ett engagemang på den ena sidan i det kalla kriget?

Sedan ingick herr statsministern på problemet om parlamentarismen och ville liksom göra gällande, att därför att parlamentarismen möjligen skulle fungera annorlunda om referendum infördes, så gick vi därmed emot parlamentarismen och var på väg att bli antidemokratiska. Det var ungefär den tankegång som kom fram eller skymtade i statsministerns anförande.

Låt mig då först få säga, Ers excellens, att för mig är demokrati lika viktig som parlamentarism. Parlamentarismen är endast ett av de medel man har att tillämpa demokrati, men den är inte det allena saliggörande, och genom referendum tillgodoser man i minst lika hög grad som genom parlamentarism det demokratiska intresset.

Om vi nu skall försöka konkretisera och anta, att vi genom det av reservanternas föreslagna decisiva referendumsystemet skulle få t. ex. 10 referenda på 25 år — ja, det är mycket högt räknat med tanke på det stränga krav som reses även om 25 procent behövs för att utlösa ett referendum — och om vi säger att fem av dessa referenda skulle gå regeringen emot, vad har då regeringen att göra i de enskilda fallen? Jo, för det första har regeringen att ta ställning till om den fråga det gäller är av sådan politisk betydelse, att den behöver leda till regeringens avgång. En regering kan tåla nederlag och inte behöva avgå. För det andra har regeringen möjlighet att anordna en riksdagsupplösning därest den skulle känna sig tveksam om sin ställning. För det tredje kan den demissionera direkt. Man får förutsätta att den demissionerar endast för så vitt den vet att det går att få till stånd en annan regering, som rimligen kan fungera, och endast om det i referendumutslaget uppenbarligen låge ett misstroende mot regeringen.

Då frågar sig möjligen de närvarande:

Är det ändå inte orimligt att ett regeringsskifte äger rum? Nej, enligt min mening är det någonting självklart att regeringen skall avgå, om den inte bara lidit ett s. k. nederlag utan också fått en demonstration mot sig, som är att betrakta såsom jämställd med ett misstroendevotum i riksdagen, allra helst om upplösningen skulle gå regeringen emot.

Om det för övrigt är som herr Hallén säger, att ett konsultativt referendum i realiteten binder riksdagen, så kan ju det resonemanget tillämpas också på ett konsultativt referendum, vilket statsministern ju förordar.

Kvar står dessutom vad jag yttrade tidigare i dag men vilket hans excellens statsministern kanske inte hörde: I referendumstaten Australien har man ett parlamentariskt system, lika klassiskt som Englands. Regeringen har lidit många referendumnederlag, men det parlamentariska systemet liksom demokratien har fungerat utmärkt väl. Och i Danmark, där socialdemokraterna nu har accepterat det decisiva referendum med 30 procent av riksdagen som utlösare, har man samtidigt föreslagit att parlamentarismen skall inskrivas i författningen. Det förutsätter uppenbarligen att de danska socialdemokraterna i denna fråga inte alls har samma uppfattning eller hyser samma farhågor som statsministern.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle: Herr talman! Jag får kanske återkomma senare i debatten, men jag hinner ta upp ett par saker, hoppas jag.

Statsministern säger att valsystemet skall spegla folkviljan men inte uppmuntra till partisplittring; det är ett avväggningsproblem. Ja, naturligtvis. Statsministern tillägger sedan att hans parti står fast vid den ståndpunkt, som även folkpartiet och högern intog 1952. Men, herr statsminister, då betonades från oppositionspartiernas sida, att *alla* de provisoriska förslagen var otill-

Författningsfrågor.

fredsställande och att vi som riktlinje för det demokratiska reformarbetet i den definitiva valordningen ville ha ökad rättvisa.

När statsministern på ett för mig glädjande sätt understryker hur lika vi tänker och tycker på detta område, hoppas jag, att statsministern vill göra det även härvidlag genom ett litet tillägg, att när det gäller den definitiva reformen vill han eftersträva större rättvisa än provisorierna kunde åstadkomma. De avväggningsproblem, som statsministern nämnde, hör nämligen kunna lösas på ett sätt som uppfyller det villkoret. Socialdemokratien har ett tillfälle att nu inom ganska nära framtid honorera statsministerns uttalande när det gäller landstingsvalkretsarnas storlek och i landstingsvalen använda valmetoder. Det skall bli mycket intressant att se vad den praktiska slutsatsen av statsministerns deklaration blir, när den saken snart kommer på tal.

Sedan vill jag säga, att statsministern är nog mycket djärv, när han så ofta återkommer till Weimarrepubliken i en debatt, där han betonar vikten och värdet av att man har en stark regering. Nog är det väl ändå så, herr statsminister, att en väsentligt bidragande orsak till Weimarrepublikens fall var, att man hade vissa grundlagsbestämmelser för att trygga en stark regeringsmakt genom en fullmaktsparagraf. Just strävan att särskilt tänka på att garantera förekomsten av en stark regering skapade vissa fällor, som visade sig vara olyckliga.

Beträffande Karl Staaff talade jag om den *anda* som utmärkte hans strävan att utbygga demokratien steg för steg, liksom Hedins och Brantings inställning. Det var inte fråga om de speciella formerna. Arbetsformerna får anpassas efter varje tids förhållanden. — Inte heller sade jag, att England ingenting har att lära oss. Jag sade, att England inte är en måttstock, en pro-

bersten, med vilken man kan avgöra hur ett idealtillstånd skall vara beskaffat. Skulle statsministern vilja dra lärdom av förhållandena i England, bör han emellertid inte begränsa sig såsom han hittills gjort. Vill statsministern lära av de engelska förhållandena, så kan han där finna skäl att ompröva vårt tvåkammerssystem och bör vara benägen för ett system med ett överhus utan mer än suspensivt inflytande i vissa frågor. Karl Staaff skulle säkerligen, trots att han levde för fyra decennier sedan, varit en anhängare av en utveckling i denna riktning, alltså med en första kammare som inte var jämställd med andra kammaren. Han skulle alltså ha satt vår form av tvåkammerssystemet i fråga. Här har statsministern ett tillfälle att verkligen lära både av England och av Karl Staaff. Det skulle vara intressant att höra, om statsministern är villig till det.

Jag hinner sedan bara med en avslutande anmärkning. Får jag säga några ord om detta att tävla i »ädelmod». Det är inte fråga om att *i tal* tävla i »ädelmod» eller rättsinne. Det gäller att göra detta, när man *tar ståndpunkt* till de olika frågorna. Ingenting skulle glädja mig mer än om statsministern på sitt partis vägnar här ville tävla med oss i folkpartiet, om han sedan kallar det att tävla i ädelmod eller kallar det en strävan efter en så rättvis valordning som man kan uppnå utan att undertrycka andra hänsyn, som eventuellt kan föranleda *mindre* modifikationer.

Till sist, herr talman, sade statsministern, att det är lätt att samarbeta för ett stort parti.

(Herr statsministern: Lättare.)

Ja, jag undrar om inte orden föll en gång »lättare» och en annan gång »lätt». Finansminister Sköld gav en utmärkt illustration till detta för en vecka sedan, när han sade: Vi bryr oss inte om att försöka kompromissa, det tjänar ingenting till. Men statsministern

Författningsfrågor.

hade ett konkret exempel: ett stort parti har råd att ta risker — detta till och med när det gäller något sådant som grispremierna, som statsministern tycks ha fått en smula på hjärnan. Det är verkligen djärvt att begära en applåd för detta som en speciell dygd. Man hade f. ö. »råd» till detta inte därför att man var stark utan därför att man var så svag, att man måste köpa sig bondeförbundets stöd.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle: Herr talman! Med anledning av vad herr statsministern anförde vill jag framhålla vad jag sagt någon gång förut i denna kammare, nämligen att jag för min personliga del i princip är anhängare av det schweiziska systemet. Med det som utgångspunkt för ett resonemang om styrelsefrågorna tror jag man når de bästa lösningarna.

Men ett folkomröstningsinstitut efter reservanternas linje har enligt min uppfattning en mycket viktig uppgift att fylla även i vårt politiska system. Statsministern framhöll, att regeringsmaktens styrka skulle kunna bli försvagad, om man införde beslutande folkomröstning. Tre fall kan här inträffa: För det första kan folkomröstningen stödja regeringen. Då kan det inte vara någon fara ur statsministerns synpunkt. För det andra kan folkomröstningen gå emot regeringen i en viss fråga utan att regeringen känner sig i övrigt ha förlorat folkets förtroende. Då vill jag fråga statsministern: På vad sätt kunde regeringsmaktens styrka försvagas, om regeringen i det fallet skulle acceptera folkmeningen? I det tredje fallet, när folkomröstningen gått emot regeringen på ett sådant sätt, att det kan uppfattas som ett misstroende, delar jag helt och hållet herr Håstads mening om vilka konsekvenser som regeringen bör draga.

Jag skall också be att få säga några ord om vad statsministern anförde om regeringspartiets samarbetsvilja. Jag

antecknade ordagrant statsministerns uttalande. Det lydde: Ett stort parti har råd att samarbeta. Ja, man kunde tycka det.

Låt mig, herr statsminister, erinra om tre viktiga tillfällen, då regeringen hade haft möjlighet att demonstrera denna samarbetsvilja. För det första. På sommaren och hösten 1951 pågick överläggningar mellan regeringen och oppositionen om den ekonomiska politiken. Bakom högerens och folkpartiets rygg träffade socialdemokraterna en separat uppgörelse med bondeförbundet. Var det uttryck för samarbetsvilja?

För det andra. I en kommitté hade man kompromissat ihop sig — under oppositionsledningarnas medverkan under hand — rörande valsättet. Regeringen frångick denna kompromiss utan att ha tagit någon som helst kontakt med oppositionen, trots att detta var en fråga som i högsta grad berörde oppositionens intressen.

Och för det tredje. I 1949 års skattekommitté hade meningarna jämkats samman i den stora frågan om inkomstskatten. Regeringen tog icke hänsyn härtill. Utan att ha tagit någon kontakt med oppositionen frångick man den träffade kompromissen. Var det, Ers excellens, ett uttryck för samarbetsvilja? Nej, vi har inom oppositionen fått en stark känsla av att visserligen har regeringen ett teoretiskt intresse av samarbete, men i verkligheten är regeringen inte intresserad av någon annan form av samarbete än den som innebär att regeringen får precis som den vill.

Herr EDBERG (s) kort genmäle: Herr talman! Jag vill bara göra en kort kommentar i anledning av ett yttrande av statsministern.

Statsministern har tolkat utskottets utlåtande så att utskottet å ena sidan menade, att man borde genomföra de partiella reformer som han finner nödvändiga, men när det gäller mera ge-

Författningsfrågor.

nomgripande reformer borde man få en samlad utredning. Jag tror att det ena inte behöver utesluta det andra. Jag nämnde här i ett tidigare anförande att jag mycket väl kan föreställa mig, att man bryter loss frågan om den konsultativa folkomröstningen ur det stora sammanhanget. Det är ju bara att utbygga de möjligheter som man redan nu har i författningen, men detta behöver ju inte hindra att man samtidigt finner tiden vara inne för en mera omfattande översyn av författningen. Och jag tror att om man går in på en sådan partiell reform som konstitutionsutskottet tänkt sig, nämligen frågan om en successiv behandling av ärendena kamrarna emellan, öppnar det så vida perspektiv att det är svårt att inte ta upp kammarsystemet i sammanhanget. Och gör man det är man inne på de andra författningsfrågorna.

Sedan, eftersom jag ändå har ordet, en liten replik till herr Hallén. Herr Hallén var vänlig nog att lätta på slöjan så att man fick veta vilka övervägande skäl som utskottet anser tala mot en utredning nu. Man fick veta att dessa skäl var två, för det första att motionärerna hade tagit upp för mycket, man hade inte nöjt sig med små partiella reformer. Och för det andra hade man tagit upp för mycket, ty man hade inte tagit upp republikkravet. Jag måste, herr talman, säga att jag väntat något betydligt mera imponerande bakom talet om de övervägande skälen. Övervägande må de gärna kallas, men övertygande kan de inte benämnas.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER**: Herr talman! Jag föreställer mig att kammaren håller mig räkning för att jag inte fortsätter replikerna med herr Ohlin efter de sista meningarna i hans replik. Jag tror inte att frågan vinner på en munhuggning i den stilen.

Till herrar Håstad och Hjalmarson skall jag däremot replikera följande.

Herr Hjalmarson säger att han är anhängare av det schweiziska systemet, och med utgångspunkt härifrån förstår jag att han fogar in folkomröstningsinstitutet. Jag vet inte om jag missuppfattade honom, men om det är så att man är anhängare av en permanent samlingsregering, är det klart att det inte erbjuder sådana svårigheter att foga in folkomröstningsinstitutet som det är, när man har med parlamentarism att göra. Såvitt jag förstår är därför herr Hjalmarsons ståndpunkt som jag hört den här logisk och invändningsfri. Men vad man däremot kan invända är: Är den sakligt stark? Är det sannolikt att det skulle vara bättre att gå bort ifrån parlamentarismen? Ja, det har jag inte tagit någon annan ställning till än att jag säger, att vi inte skall göra något som ställer oss i tvångsläge och gör parlamentarismen omöjlig. Jag håller verkligen med herrar Håstad och Hjalmarson om att för mig är demokratin viktigare än parlamentarismen, och att de schweiziska och amerikanska systemen naturligtvis är former av demokrati. Vad jag sagt är att vi skall ha klart för oss att den beslutande folkomröstningen kan vara svår att förena med parlamentarism och att vi kanske därför tar ställning emot den form av demokrati, som vi vant oss vid, om vi inför den beslutande folkomröstningen. Herr Håstad sade det inte riktigt så, men trots att herr Håstad är så skarpsinnig och utomordentligt intressant att lyssna till är det dock en nästan omöjlig sak han har att försvara, när han påstår att det går att förena parlamentarism med den beslutande folkomröstningen. Han säger: Vad sedan, om regeringen blir slagen i en folkomröstning, som gäller en stor och viktig fråga, får man upplösa parlamentet. Men tag ett konkret fall t. ex. värnplikten, som en regering anser nödvändig att förlänga på grund av utrikespolitiska omständigheter. Riksdagen godkänner regeringens ståndpunkt

Författningsfrågor.

men en minoritet låter frågan gå till folkomröstning. Där blir det nederlag. Regeringen har då ingenting annat att göra än att upplösa parlamentet, säger herr Håstad. Ja, men i parlamentet har ju regeringen förtroende. Är det då en logisk konsekvens att skicka hem den riksdag som stöder regeringen därför att folkopinionen går emot både regeringen och riksdagsmajoriteten? Men vi bortser från det, vi antar att regeringen gör det och upplöser andra kammaren. Och så kommer riksdagen tillbaka ungefär likadan och säger: Vi stödjer regeringen. Vad skall vi göra då? Skall vi gå till en ny folkomröstning? Vi kan inte underlåta att ta hänsyn till folkomröstningens resultat. Regeringen vill inte ta ansvaret för den förlängda värnplikten, vad skall vi då göra? Resultatet måste såvitt jag kan förstå bli parlamentarisk bankrutt, och den regering som blivit slagen kan inte längre fungera, trots att den har parlamentariskt förtroende för andra gången så att säga.

Jag tror att herr Håstad med sin exemplifiering visat att konsekvensen är den att det är svårt att förena den beslutande folkomröstningen med parlamentarism. Jag har sagt, att jag är intresserad av folkomröstningsinstitutet, men vill gå varsamt fram. Låt oss försöka det som ett konsultativt referendum. Ett riksparlament med en majoritet som är beredd att ta sitt ansvar kan emot en rådgivande folkomröstning fatta sitt beslut.

Herr HÅSTAD (h): Herr talman! Endast några ord med anledning av vad hans excellens statsministern anförde.

Jag skall gärna göra det tillägget till vad jag sade förra gången, att om vi skulle införa hela det schweiziska systemet med rätt för 30 000 att begära referendum i allehanda frågor, så skulle det kunna bli ett problem att göra en avvägning mellan parlamentarism och referendum. Men jag anser, att stats-

ministern alldeles enormt överdriver de svårigheter, som skulle uppstå här i Sverige ur parlamentarisk synpunkt ifall decisivt referendum i begränsad omfattning skulle införas. Låt mig knyta an till det allra sista, som statsministern sade, nämligen det fallet att regeringen skulle uppfatta ett referendumnederlag som ett misstroende, med påföljd att kamrarna upplöstes. Ja, det är enligt min mening självklart att regeringen då måste acceptera utslaget. Folket står ju över regering och riksdag. Men om upplösningen skulle ge regeringen fortsatt majoritet i riksdagen, kan naturligtvis regeringen fortsätta att regera, ty den äger ändå såväl parlamentets som folkets förtroende, oavsett referendumnederlaget.

Jag kan inte finna annat än att det är mycket hemmagjorda skäl som anföres, när man säger att vi skall börja med ett konsultativt referendum. Vi började med det för 30 år sedan. Skall vi nu börja igen, kanske med 40 procent i stället för 50 procent av kamrarnas ledamöter såsom villkor för referendums påkallande? Tror någon att ett konsultativt referendum med så starka krav på minoritet kommer att leda till någon egentlig förändring i förhållande till vad som nu gäller? Nej, det blir i så fall bara en försättning av den början som för länge sedan gjorts. Det blir i verkligheten knappast något nytt som introduceras!

Sedan bara några ord till herr Fast. I år liksom i fjol har han ställt några frågor i detta sammanhang. Jag tycker dock, att de redan är besvarade genom det utlåtande, som har avgivits av reservanterna. Den första frågan rörde folkets ovilja mot skatter. Vi har ju uttryckligen i vårt förslag om det decisiva referendumet undantagit skatten. Däremot kan vi mycket väl tänka oss ett konsultativt skattereferendum såsom vägledning för regeringen. Vad sedan frågan om värnplikten beträffar är det alldeles självklart att försvarsfrågorna

Författningsfrågor.

i vissa lägen kan föranleda svårigheter ute bland folket. Men det är litet skillnad, herr Fast, om referendum får begäras av 30 000, som i Schweiz, vilket motsvarar i Sverige ungefär 100 000 å 120 000, eller om det är en minoritet på 25 eller 33 procent, eller vad det nu kan vara, med ansvar inför väljarna, som skall begära detta. Jag vill betona, att det fordras även vid 25 procent ett samgående av minst två demokratiska partier, och det är inte ens säkert att detta samgående i den närmaste framtiden skulle vara tillräckligt.

Det går alltså inte att här diskutera det schweiziska systemet som alternativ till majoritetsförslaget. Alternativet är minoritetens restriktiva system, byggt på ansvar även för minoriteten. Detta gör skillnaden mellan Schweiz och Sverige så stor.

Slutligen är det väl ett minnesfel, när herr Fast gör gällande, att den socialdemokratiska partikongressen 1917 skulle ha haft i tankarna både det konsultativa och decisiva referendumet liksom fallet var 1914. Det framgår ju med all tydlighet av kongressprotokollet, att det var ett decisivt referendum och ingenting annat, som var i åtanke vid dessa tillfällen.

Sedan yttrade herr Hallén någonting om att folket ifall konstitutionellt referendum infördes skulle börja husera om i grundlagen, som han uttryckte det. Jag tycker det är ett mycket egendomligt uttryck för att komma från det socialdemokratiska partiets ledande konstitutionella expert. Skulle folket »husera om i grundlagen»? Hur är det, betraktas inte grundlagen som folkets kontrakt med de maktägande? Det är folket som sluter kontrakt. Man har kommit oerhört långt från månghundraårig folksuveränitetssuppfattning, om varje yttring från folket i grundlagsärenden skulle betraktas som ett huserande, alltså ett otillbörligt intrång!

Sedan också några ord i förstakammarfrågan. Jag fick den uppfattningen

att herr Ohlin i vissa hänseenden rekommenderade det engelska systemet men utan överhus med de mycket betydelsefulla uppgifter, som detta som tekniskt lagstiftningsorgan fått. Men jag frågar ändå: Är det någonting att stå efter att få ett system, där man den ena dagen har stålindustrien socialiserad och den andra icke socialiserad utan några som helst konstitutionella hämningar från något håll? Ju mer man kommer in i en planhushållningsstat eller i den socialliberala välfärdsstat, som föresvävar herr Ohlin, desto större blir riskerna av hastiga svängningar, och desto större blir behovet av motvikt i det politiska och konstitutionella livet. Därför synes det mig som om herr Ohlins förslag om en enkammarriksdag redan med hänsyn till den allmänna ekonomiska utvecklingen är ett mycket tvivelaktigt framsteg. Jag skulle tro, att ett närmare studium av Hayeks bok »Vägen till trädedom» — som herr Ohlin säkerligen redan grundligt studerat — där författaren är inne på åtskilliga konstitutionella problem, skänker belysning även åt representationsfrågan.

Själva denna idé om en motvikt mot andra kammaren — blott en så att säga temporär motvikt, inte en politisk motvikt — behandlades en gång av det liberala partiets dåtida främste författningsexpert, professor Axel Brusewitz, i den förstakammarkommitté som arbetade på 1920-talet. Då några socialdemokrater hade hotat med att avskaffa den demokratiska första kammaren skrev Brusewitz i en tidningsartikel följande ord, som jag skall be att få adressera särskilt till herr Ohlin och herr von Friesen: »Nu äro väl dylika hemskt klingande stridsrop knappast att fatta annorlunda än som ett slags rituella rytanden, icke olika dem som medicinmännen hos vilda stammar pläga upphäva för att sprida skräck bland fienden och förtröstan inom stammens egna led. På dem som äro

Författningsfrågor.

något invigda i den politiska mysteriekultens riter är deras verkan icke så synnerligen imponerande. Det hindrar icke att de giva ett nog så intressant vittnesbörd om ett fortlevande atavistiskt föreställningssätt, som är ägnat att i någon mån verka nedstämmande på den som icke alldeles upphört tro på civilisationens framsteg även inom det politiska livets område.»

Detta riktade alltså Axel Brusewitz mot de socialdemokrater, som på 1920-talet tänkte ta bort den demokratiserade första kammaren. Exakt samma ord om civilisationens framsteg o. s. v. skulle han säkerligen i dag ha riktat mot det parti, som han tillhörde, och därmed ha karakteriserat dess motion.

I övrigt skulle jag, herr talman, vilja tillfoga ett par synpunkter om själva valsystemet. Majoritetsvalet har här blivit på ett mycket intressant sätt karakteriserat av herr Hall. Jag kan i mycket instämma med honom. Jag skulle framför allt vilja understryka hans synpunkt att det är ett stort misstag att tro att proportionella val i allmänhet — undantag kan finnas — ger så att säga bättre utslag för personligheten än ett majoritetsval. Det finns ju en tävlan inom majoritetsvals-systemet som inte är till förmån inom det proportionella vals-systemet.

Det finns en annan olägenhet hos majoritetsvalen, som jag skall be att få understryka, nämligen att då endast en man representerar valkretsen denne blir faktiskt förbunden att rösta som majoriteten inom valkretsen vill. Om han inte gör det vet han att han begår politiskt självmord. Många gånger har man åberopat fallet Liss Olof Larsson. Denne var med all säkerhet från början frihandelsvän, men så hölls det år 1887 ett möte i hans hemsocken, där man uttalade sig till förmån för spannmålstullar. Liss Olof Larsson meddelade att han var skyldig att tillvarata sina valmäns intressen, och han slutade också som en bland tulledarna. De

riksdagsmän, som var med före år 1911 och som jag personligen kommit i kontakt med, uttalade många gånger att de under majoritetsvalens tid hade känslan av fullständigt beroende av majoriteten inom valkretsen. Det är också detta fullständiga beroende som gör det amerikanska politiska livet så oerhört laddat med opinionsyttringar från valkretsen till kongressmedlemmarna. Jag tycker att även den synpunkten bör komma in i denna debatt om valsystemet.

Härutöver vill jag endast uttala någon förvåning över den lätthet med vilken herr Edberg tar på frågan om möjligheten att verkställa en utredning om majoritetsvals-systemet. Det är minnsann något av det svåraste man kan ge sig in på. Vi måste ju först binda oss för vilket system vi skall ha. Skall vi ha det engelska systemet med enkel majoritet och högsta röstetal eller det franska systemet med obligatoriskt omval, om ingen får majoritet i första omgången, och relativ majoritet först i andra omgången? Redan detta ställer ju alla beräkningar på huvudet. Sedan gäller det valkretsarna. Hur skall vi göra uppdelningen? Skall vi ta de gamla häradena där ett härad för närvarande kanske har 10 000 och ett annat 50 000 invånare, eller skall vi bestämma att valkretsen skall omfatta precis $\frac{1}{230}$, t. ex. 29 666 invånare och dela kvarteren och kanske till och med husen tvärs igenom? Så kan man naturligtvis inte göra, men hela denna beräkningsgrund är fullständigt avgörande för hur man skall göra denna utredning. Vidare måste man göra något så när klart för sig vilka partier som kan tänkas uppträda. Vi vet visserligen att det i dag finns fem partier, men blir det majoritetsval kanske det etableras samarbete mellan närstående partier, ty det har väl aldrig hänt att en eventuell folkmajoritet, fördelad på vissa partier, frivilligt låter sig dekapiteras till förmån för ett enda parti, som ock-

Författningsfrågor.

så motsvarar inemot hälften. Alltså måste man förutsätta en mängd olika partipolitiska omskiftningar efter valsystemets art. Det går kort sagt inte att göra en utredning om majoritetsvalsystemet. Man kan inte se in i framtiden. Man vet inte hur regeringsproblemet eller den partipolitiska utvecklingen kommer att gestalta sig under ett nytt valsysteem. Man vet endast, att om alla partier skulle gå fram splittade som hittills kommer socialdemokraterna att få ungefär 200 mandat i dag. Men all erfarenhet säger oss att det blir ingen sådan splittring, och då står vi där och kan inte komma mycket längre. Därför tror jag att man får bedöma detta problem om majoritetsval med känselspröt och med vanlig empirisk logik och inte genom några matematiska beräkningar.

Till sist ett par ord om det förslag som väckts från höger- och folkparti-håll om en utredning rörande tilläggsmandaten. Jag vill betona att frågan om tilläggsmandat rent tekniskt aldrig blivit föremål för någon utredning hittills. Vi som i 1950 års kommitté var anhängare av tilläggsmandatsystemet, herr Bergvall och jag, vi avstod i kompromissens namn från att begära en fullständig utredning av tilläggsmandat när det gällde betänkandet om andra-kammarval. Vi trodde då att uddatalsmetoden med 60 procents spärr, närmast i anslutning till herr Skölds förslag, skulle kunna bilda utgångspunkt för ett enighetsbeslut.

Men i dag vet vi, vilket vi inte visste i höstas, att alla beräkningar som gjordes i fjol våras inte fullständigt har hållit streck. Alla har lämnat större rum än beräknat för slumpverkningar samt givit något annorlunda utslag än dem man kunde få fram på basis av beräkningar rörande de fem andrakammarvalen 1932—48. Det har också sedermera, inte minst genom den utredning som nu pågår rörande landstingsvalen, bekräftats att om man vill skapa fas-

tare valutslag än hittills, d. v. s. mindre slumpbetonade än dem som utmärkte fjolårets system, så är tilläggsmandatsystemet det enda riktiga.

Nu är emellertid detta system i majoritetens ögon på något sätt pestsmitat. Bara man talar om rättvisa, så ligger det något kränkande däri. Däremot är det inte kränkande när det från majoritetens sida säges, att det lämpligaste är ett system, som ger ett regeringsparti litet fler röster än det egentligen borde ha. Detta anses vara fullkomligt juste ur politisk synpunkt. Jag anser fortfarande att fordran på valrättvisa ej blott är lika mycket värd såsom politisk princip som denna »rågegrundsats», som kom att ligga till grund för regeringens proposition i fjol, utan det enda i längden hållbara.

Dessutom bör det här framhållas att tilläggsmandatsystemet ingenting annat är än en utveckling av 1,4-principen. Med 1,4 eller 1,3 eller 1,25 eller vilken kvot det än gäller vill man nå samma resultat, nämligen en viss utjämning. Det är bara det att det systemet går under ett särskilt namn, den modifierade uddatalsmetoden.

Om man nu har känt sig särskilt illa berörd av dessa tilläggsmandat, därför att de skulle kunna bygga på ett system med rikslistor, vill jag säga precis som jag sagt i utskottet, att rikslistor inte är att föredraga, utan att det bästa utjämningsystemet är att göra lika många tilläggsmandat som antalet valkretsar och låta ett tilläggsmandat gå tillbaka till varje valkrets. Det blir måhända skönhetsfel på kanske ett eller två mandat i botten; i övrigt blir det ett otadligt system, och landsbygden skulle därigenom inte komma i någon sämre ställning än hittills, liksom städerna inte heller kommer att gynnas.

Det är möjligt att man på liknande sätt skulle kunna teoretiskt konstruera en annan automatik på detta område, men tills vidare vill jag endast deklarera att jag förstår dem som reagera

Författningsfrågor.

emot rikslistesystemet, och jag tror, att återgångsprincipen härvidlag skulle kunna vara tillfyllest.

Herr Hall nämnde, säkerligen med mycken rätt, att vilket system man än väljer — 1,4, 1,3, 1,25 eller någon annan kvot — kommer missnöje alltid att yppas efter varje val. Därför tror jag det enda riktiga är att från början lägga valsystemet på en sådan bog, att det inte kan göras någon som helst principiell invändning emot själva metoden. Jag hyser nämligen den bestämda uppfattningen att en utredning säkerligen skulle komma att utvisa att det system, som man med alla partiers begivande under 35 år tillämpat i Danmark och som man där också vill förlänga genom det nya författningsförslaget, härvidlag bildar den bästa utgångspunkten.

Däremot är den princip, som herr Hallén i dag uppställt, ur principiell synpunkt den minst acceptabla. Herr Hallén säger att ett valsystem skall vara så funtat att det ger ett starkt utslag för det parti, som haft den största framgången vid valet. Vad innebär detta? Om vi antar att ett parti, som förut haft 120 representanter, får 110, då har detta parti gått 10 röster tillbaka. Men man kan då inte, med den tröghet som kännetecknar vårt valsysteem, påstå att väljarna genom sina röster har givit ett starkt utslag till förmån för detta vikande parti. Själva valmetoden, om den nu skall bygga på 1,4-principen, syftar dock direkt till att konservera och gynna det parti som har majoritet eller som är störst. Om å andra sidan detta parti skulle få låt oss säga ett röstetal motsvarande 120 mandat, inte kommer ett tilläggsmandatsystem att hindra detta parti att i riksdagen få 120 mandat eller något mandat mera. Detta system garanterar under alla förhållanden mycket tillförlitligare än något annat — ja, man kan säga hundraprocentigt — att ett parti som har majoritet hos folket också får

majoritet hos riksdagen, vilket måste betraktas som det enda riktiga. Därför och av andra skäl, som tiden ej medger att diskutera, kan den hallénska uttolkningen av den princip, som låg till grund för fjolårets beslut, enligt min mening inte innebära någon som helst lösning utan endast bidra till att suddas ut hela problemet.

Om vi, ärade kammarledamöter, ser ut över Europa, så finner vi en het-sig debatt i olika länder om valsättet — i Norge, i Tyskland, i Italien, i Frankrike och kanske i andra länder också. Man har accepterat demokratin, men man har där fått samma upprörande strider om själva valsysteem som tidigare förekommit om demokratin. Det enda land, där tystnad råder på denna punkt och där man känner sig tillfreds med valordningen, är Danmark, där man löst frågan efter den linjen att var röst skall väga lika och varje plats få ett rättvist antal mandat.

Någon belåtenhet — det må jag säga inom parentes — med det engelska systemet finns inte i England utom i det parti, som sitter vid makten och har gynnats av systemet; i varje fall är belåtenheten där inte hundraprocentig, som hävdats i debatten tidigare i dag.

Jag tror att ingenting kan komma att i fortsättningen förgifta den politiska atmosfären så mycket som om vi före, vid och efter varje val skall hålla på och diskutera valmetoden och ifrågasätta varandras ärlighet och hederlighet. Jag tror att det ligger i regeringens eget intresse att här försöka komma till ett samförstånd över hela linjen, så att denna fråga pacificeras. Och jag skulle till sist verkligen vilja ställa denna fråga: Förhöll det sig kanske inte så, att socialdemokraterna politiskt gick tillbaka ett par mandat förra gången just på grund av den misstro till partiet som valmetoden och diskussionen om denna kom att förorsaka? Det är alltså inte alls säkert att det social-

Författningsfrågor.

demokratiska partiet i verkligheten gagnades av den metod som användes. Må även detta, tycker jag, vara någonting för detta parti att tänka på, och må vi så fort som möjligt kunna bringa hela denna valsättsdiskussion ur världen.

Herr HALLÉN (s) kort genmäle: Herr talman! Herr statsministern frågade i sitt första anförande, om han inte hade tolkat konstitutionsutskottets ståndpunkt riktigt, att utskottet, samtidigt som utskottet yrkar bifall till sina positiva förslag, avgivna under punkterna A—C, vill hålla dörren öppen för en fri och förutsättningslös utredning i övrigt av olika konstitutionella frågor. Jag tillåter mig här säga att jag anser att denna hans tolkning är riktig.

Herr FAST (s) kort genmäle: Herr talman! Det är svårt att i dag diskutera med herr Håstad. Jag har ju från början tagit den här debatten ganska lugnt och svalt, under det att herr Håstad tar den nästan som om det vore fråga om någonting annat, om högre värden som man knappast diskuterar.

Jag skulle emellertid vilja säga till herr Håstad att detta inte är första gången som man på borgerligt håll tolkar både tillkomsten av vårt partiprogram och dess innehåll. Det är vi rätt vana vid. Jag vill ingalunda förneka att herr Håstad har rätt i att det kan täcka båda formerna av omröstning, men det var just därför man valde denna lydelse. Sedermera har man ju av utvecklingen fått se hur man skulle utforma detta omröstningsinstitut, och det är också detta som är anledningen till att denna punkt orubbad har fått stå kvar hela denna tid i partiprogrammet.

Sedan skulle jag vilja säga några ord till herr Håstad; vad jag säger kanske för övrigt kan få litet vidare syftning. På tal om den beslutande folkomröstningen säger herr Håstad: Ja, men herr

Fast och jag är ju överens om att vi från den beslutande folkomröstningen måste undanta betydande frågor; dit hör försvaret, dit hör sådana frågor som i regel går under den vanliga budgeten o. s. v. Ja, när vi kanske har gjort en sådan där uppdelning och kompromissat med varandra, när herr Håstad har undantagit vad som är hjärtesaker för högern och vi vad som vi anser kanske är olämpligt för en sådan beslutande folkomröstning, blir det inte så värst mycket kvar. Men vad jag härvidlag vill ha fastslaget det är att förtroendet till väljarnas omdöme i sådana här frågor inte är oinskränkt och att man därför enligt min mening åtminstone borde kunna sluta upp med att rikta anklagelser emot varandra. Man har inte detta odelade förtroende för väljarna, ty om man hade det behövde man inte göra sådana undantag som man nu är beredd att göra.

Herr von FRIESEN (fp): Herr talman! Enligt den överenskommelse som träffats mellan några av talarna, som är särskilt intresserade för denna speciella och enligt min mening aktuella fråga om valsystemet, har jag på nytt begärt ordet — jag lovar att vara mycket kort — för att motivera den ståndpunkt som jag och mina medreservanter har tagit i denna fråga.

Jag är för min del övertygad anhängare av ett valsystem som avser att vara en spegel av folkmeningen, och då har det synt naturligt att man låter valsystemet så noga som möjligt återspegla folkopinionen. Jag har aldrig kunnat förstå den ståndpunkt som med det föraktfullt avvisande ordet »millimeterrättvisa» säger, att visst skall valsystemet vara en spegel, visst skall vi ha ett rättvist valsystem, men vi skall inte gå så långt i rättvisa som vi kan nå genom dessa former. Det har emellertid kunnat visas att det enda system som verkligen ger rättvisa är ett system med tilläggsmandat på ett eller annat

Författningsfrågor.

sätt, antingen med en återgång till valkretsen eller med tilläggsmandat på rikslista. Jag tror icke heller att det är någon som bestrider att detta är den enda väg på vilken man kan nå till rättvisa resultat.

Utskottet har nu liksom även statsministern mycket energiskt utvecklat vissa synpunkter emot tanken på en mera fullständig rättvisa och anfört vissa skäl, som talar emot att införa detta system. Utskottet säger att man på det sättet skulle bidra till en ökad politisering av valet, då valförfarandet i valkretsarna måhända bleve mindre intressant för deltagarna i valet. Valdeltagaren skulle inte känna att hans röst fick det inflytande som den borde ha, och man skulle accentuera de politiska partierna och valorganisationerna på ett särskilt sätt. Ja, man använder denna argumentering över huvud taget som det passar. Vi har i detta sammanhang när det gäller folkomröstningen just velat peka på vilka möjligheter folkomröstningen ger när det gäller att undvika politisering i vissa väsentliga frågor, att just undvika det som utskottsmajoriteten på denna punkt säger sig vara särskilt orolig för. Det politiska livet har väl emellertid hos oss nått en sådan stabilitet att man inte behöver befara att väljarna i det avseendet skall känna sig kränkta.

Det har också anförts några allmänna synpunkter, framför allt av statsministern, som syftar till att visa vilka olägenheter som är förbundna med ett valsysteem efter den mera fullständiga rättvisans modell. Statsministern återkommer till ett resonemang som han förde för ett år sedan i denna kammar i det att han målar upp Weimarrepubliken och vad den förde med sig och sätter upp detta såsom ett varnande exempel, tillämpligt på svenska förhållanden. Jag tillåter mig att säga nu vad jag sade då, nämligen att det är orimligt att här göra några jämförelser och därmed suggerera fram den före-

ställningen, att det i vårt land skulle lura några faror i form av diktaturpartier, som plötsligt skulle komma till makten och besegra den stabila demokratiska folkmeningen, bara därför att man genomför ett valsysteem som justerar mandaten i en relativt blygsam omfattning. Jag tror inte att det är riktigt att använda sådana argument som statsministern har gjort som bakgrund för ett tillstyrkande av ett mindre rättvisande valsysteem.

Jag medger gärna att man inte alldeles kan bagatellisera dessa farhågor för uppkomsten av småpartier. Men det borde finnas möjlighet för den utredning som vi har begärt — herr Håstad påpekade mycket riktigt att om dessa ting har det i vårt land aldrig varit någon egentlig utredning — att föreslå spärranordningar för att hindra onödiga små partier att uppkomma.

Ett annat av de argument, som gärna används i detta sammanhang på samma överdrivna sätt, är enligt min mening att föra in regeringsproblemet i diskussionen. En ärad socialdemokratisk talare, herr Sehlstedt, använde ett uttryck som jag tycker gärna kunde bevingas. Det har visserligen senare använts av herr Dahln och med indignation tillbakavisats av konstitutionsutskottets vice ordförande, nämligen uttrycket: »den gröna nöden». Vi har inom oppositionen funnit att det var ett ganska lustigt uttryck för den regeringsituation, som för närvarande råder. Jag tror helt visst att man skulle kunna beteckna läget på det viset, och vi kan ju mycket väl uppta uttrycket, då det inte är ett smådeord som kommit från oppositionen själv utan från en av ledamöterna av regeringspartier. Med detta uttryck har man väl velat visa vilka svårigheter som råder beträffande regeringsbildningen redan nu, svårigheter som väl torde vara ganska uppenbara, och det är naturligtvis mycket möjligt att dessa svårig-

Författningsfrågor.

heter kan komma att bli något värre i framtiden.

Jag ser med mycket stort lugn och stor förtröstan mot framtiden i vad avser lösandet av denna fråga. Jag tror att möjligheten av samarbetsvilja mellan partierna och den allmänna stabilitet i våra politiska förhållanden, som har blivit så omvitnad här under debatten, är en tillräcklig garanti för att regeringsproblemet i fortsättningen nog kommer att lösas även om några justeringar kan bli nödvändiga beträffande mandaten och representationen i kammaren.

Vad beträffar det förslag till utjämningsförfarande som har föreslagits har ju högern gått på den linjen att använda tilläggsmandat med återgång till valkretsarna. Herr Håstad har ju nyss särskilt förordat detta system. För vår del har vi efter övervägande funnit att systemet med tilläggsmandat på rikslistor är ett bättre och mera tillfredsställande system. Men vi har i reservationen nöjt oss med att begära en utredning om båda dessa anordningar för att man närmare skall kunna pröva vilken av dem som har de största fördelarna.

Mot systemet med rikslistor har gjorts den invändningen, att de lokala partiorganisationerna, valkretsförbunden, skulle berövas sitt inflytande. Den tanken kan lätt komma upp att det här skulle bli några i Stockholm sittande personer som skulle figurera på rikslistorna medan valkretsarna skulle bli utan inflytande. Jag tror att man, även utan att använda några författningsmässiga föreskrifter, mycket väl skulle kunna korrigera en sådan utveckling, som också jag anser skulle vara farlig och olämplig om de lokala valkretsorganisationerna finge vid uppgörandet av dessa rikslistor ett tillräckligt inflytande.

Huvudmotiveringen till detta vårt förslag med tilläggsmandat har angivits också i ett uttalande av Karl Staaff som

ju vid olika tillfällen har figurerat i debatten, nämligen strävandet att ge varje röst lika värde.

Jag ber med denna motivering, herr talman, att på denna punkt få yrka bifall till reservationen 2) a).

Herr BRACONIER (h): Herr talman! Jag skall yttra mig mycket kort. Jag vill bara med anledning av herr statsministerns historieskrivning, som vi ju delvis diskuterat redan tidigare, säga att hans analys av den engelska parlamentarismen är ganska egendomlig. Han säger att de stora partierna vågar ta risker som inte de små gör. I själva verket förde ju de stora partierna i England på 1930-talet trots Churchills varningar en försvarspolitik, som ledde till andra världskriget, vilket kanske hade kunnat undvikas. Statsministerns tal om den starka regeringsmakten i England ter sig i viss mån egendomligt med tanke på t. ex. de svårigheter som Attleeregeringen hade, när den måste laborera med en ytterligt knapp majoritet.

Det har skrivits många engelska arbeten med kritik av det nuvarande systemet. Bara för några månader sedan fördes i det engelska underhuset en debatt om engelskt statsliv, varvid åtskilliga talare framförde åtskilliga kritiska synpunkter. Att detta system skulle vara ett rättesnöre för vårt land i nuvarande läge, är nog ett ganska tvivelaktigt påstående. Påpekas kan att det liberala partiet med sina miljoner väljare praktiskt taget inte får någon representation alls i det engelska underhuset. Kan det vara något föredöme för den svenska parlamentarismen att på så sätt utestänga ett ganska stort parti? Det ställer jag mig tveksam till.

När det gäller Weimarrepublikens undergång är det riktigt, att det sätt man där löste författningsfrågorna på kan ha spelat in för demokratiens undergång i Tyskland. Men där hade man att möta ett stort antidemokratiskt parti, som skulle ha vållat svårigheter

Författningsfrågor.

i vilket land som helst med vilken författning som helst, därför att sådana metoder som nazisterna använde måste utgöra en utomordentlig fara för demokratin. Den tyska Weimarrepubliken ger alltså inte någon ledning för våra förhållanden.

Det franska systemet ger inte heller någon ledning. Där har man ju ända sedan 1870-talet laborerat med olika majoritetssystem och proportionella system, utan att man under någon längre period haft någon stark regeringsmakt, vilket system man än har haft.

Jag skall av herr von Friesens anförande ta upp bara en liten punkt, som jag anser är väsentlig för hans resonemang om första kammarens avskaffande. Han säger, att om man får en enda kammare kan man skapa större inflytande för den svenska riksdagen. Jag skulle vilja fråga herr von Friesen, hur införande av enkammarssystem, som ju lätt kan leda till förhastade beslut, kan motverka den maktställning som t. ex. organisationerna har. Och enkammarssystemet i Norge, där man har kunnat skapa en tvångslag som enligt vår mening medför mycket starka inskränkningar i den medborgerliga tryggheten, kan väl inte ur borgerlig synpunkt anses vara något värn för de fundamentala rättigheter som herr von Friesen vill slå vakt om. Å andra sidan kan vi väl inte komma ifrån att i exempelvis Schweiz och USA, där det finns två kamrar, har man slagit vakt om fundamentala frihetsprinciper.

Är det inte egentligen litet lättsinnigt att på så lösa grunder föra fram frågan om första kammarens avskaffande såsom någonting för de »sanna» reformvännerna att slåss för?

Jag kan inte förstå annat än att en successiv behandling av frågorna inom tvåkammarssystemets ram — och det strävar väl även konstitutionsutskottets majoritet till — kan vara till gagn och förhindra förhastade beslut, något som ju är mycket väsentligt för en demokrati.

Jag skall gärna medge att frågan om förhållandet mellan decisivt referendum och parlamentarism kan ses ur olika aspekter. Men å andra sidan är det, såsom också framgår av konstitutionsutskottets betänkande, av vikt för en demokrati att skapa en levande debatt om statslivets problem, och till detta kan ett referenduminstitut medverka. Hur vi än ser på det schweiziska statssystemet, måste vi väl medge att den politiska debatten i Schweiz ligger på en hög nivå och att man där i regel undviker att kring politiken skapa den atmosfär av röstköpande och sensationer som i många länder inneburit en fara för hela demokratin.

Jag kan sålunda inte komma ifrån att ett införande av referenduminstitutet skulle medverka till en fördjupad debatt om de politiska problemen. Detta skulle gagna folkstyrelsen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen tillkännagav, att han med hänsyn till de under överläggningen framställda yrkandena komme att framställa propositioner först beträffande motionen II: 89 och därefter beträffande de särskilda punkterna i utskottets hemställan.

I överensstämmelse härmed gav herr talmannen till en början propositioner i avseende å motionen II: 89, nämligen dels på bifall till nämnda motion dels ock på avslag därå; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Sehlstedt begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår motionen II: 89 av herr Edberg m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Författningsfrågor.

Vinner Nej, har kammaren bifallit ifrågakvarande motion.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning; och befanns därvid flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren avslagit motionen II: 89.

Härefter gav herr talmannen beträffande utskottets hemställan i punkten A propositioner på 1:o) bifall till utskottets berörda hemställan; 2:o) bifall i motsvarande del till den av herr Bergvall m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall i motsvarande del till den reservation, som avgivits av herrar Herlitz och Håstad; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr von Friesen begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) anmärkta propositionen, efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i punkten A i utskottets förevarande utlåtande nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den reservation, som beträffande denna punkt avgivits av herr Bergvall m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr von Friesen begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid av-

gavos 108 ja och 62 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkten A.

I avseende å punkten B framställde herr talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall i motsvarande del till den reservation, som avgivits av herr Bergvall m. fl.; samt 3:o) bifall till den av herrar Herlitz och Håstad avgivna reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr von Friesen begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen änyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) anmärkta hava flertalets mening för sig. I fråga om kontrapositionen begärde likväl herr Håstad votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående punkten B i konstitutionsutskottets betänkande nr 17 antager den av herr Bergvall m. fl. avgivna reservationen i motsvarande del, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit motsvarande del av den reservation, som avgivits av herrar Herlitz och Håstad.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställ-

Ändrade bestämmelser om val till första kammaren.

des. Därvid avgåvos 59 ja och 94 nej, varjämte 29 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den av herrar Herlitz och Håstad avgivna reservationen i förevarande del.

I enlighet härmed blev nu efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i punkten B i utskottets betänkande nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herrar Herlitz och Håstad avgivna reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Håstad begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 103 ja och 73 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkten B.

I fråga om punkten C gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels på bifall till den av herr Bergvall m. fl. vid betänkandet fogade reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr von Friesen begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i punkten C i utskottets betänkande nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Bergvall m. fl. avgivna reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr von Friesen begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 116 ja och 52 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets i punkten C gjorda hemställan.

På därå framställd proposition biföll kammaren slutligen utskottets hemställan i punkten D utom i vad angick motionen II: 89.

§ 4.

Ändrade bestämmelser om val till första kammaren.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, i anledning av väckta motioner om viss ändring i bestämmelserna rörande val till riksdagens första kammare.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr ADAMSSON (s): Herr talman! Bakom den föreliggande motionen ligger valet i Malmö stadsfullmäktige av valmän som i landstinget skulle deltaga i förstakammarvalet 1952. Antalet valmän för Malmö stad bestämdes

Ändrade bestämmelser om val till första kammaren.

med hänsyn till befolkningstalet den 1/1 1952 i Malmö, medan befolkningstalet i Malmöhus län den 1/1 1949 var bestämmande för antalet landstingsmän. Jag skall här inte närmare redogöra för lagens bestämmelser, som är klart redovisade i utskottets utlåtande, varför jag hänvisar till det.

Nog kan det ur principiella synpunkter sägas vara oriktigt att antalet landstingsmän i ett landstingsområde och antalet stadsfullmäktigeledamöter som skall deltaga i val till första kammaren i en gemensam valkrets fastställas efter befolkningstalet i resp. områden vid skilda tidpunkter. Det är ett önskemål att på den punkten få en ändring till stånd. Att motionärerna levat i föreställningen att nuvarande bestämmelser skulle orättmätigt gynna städernas invånare synes i och för sig vara naturligt och en näraliggande slutsats. Som utskottet emellertid fastslår finns det en regel som verkar i annan riktning. Jag citerar utskottets utlåtande: »Utskottet avser regeln att för varje valkrets vid landstingsmannaval skall, oavsett dess folkmängd, utses en landstingsman. Denna regel medför att smärre valkretsar allmänt taget få proportionellt flera landstingsmän än större. Eftersom var och en av de ifrågakvarande städerna, såsom framhållits ovan, vid bestämmande av antalet valmän jämföras med en valkrets vid landstingsmannaval, och när vidare envar av städerna är till folkmängden större än de flesta valkretsar vid landstingsmannaval, ha i flertalet fall, trots den av motionärerna påtalade verkan av de nu gällande bestämmelserna, städerna haft efter folkmängden icke flera utan färre representanter i valförsamlingarna än landstingsområdena.»

Till utskottets utlåtande är fogad en sammanställning, som jag ber att få hänvisa till. Av sammanställningen framgår, att antalet valmän vid valet i höstas i Malmö fastställdes till 40. Ett bifall till motionärernas förslag skulle

ha minskat antalet valmän till 38. Om emellertid Malmö stad skulle ha haft proportionellt lika många representanter i valförsamlingen som hela landstingsområdet, skulle siffran vara 43, d. v. s. 3 mer än nu. Det är därför horribelt att yrka på en ändring, som skulle betyda en minskning. Motionärerna har tydligen inte gjort sig mödan att se efter hur deras förslag kommer att verka i det praktiska livet. Man har måhända med denna motion väckt den björn som synes sova.

Herr talman! Under förhoppning att 1950 års folkomröstnings- och valsätsutredning tar fasta på vad konstitutionsutskottet anfört i anledning av den föreliggande motionen samt framlägger förslag som medför att stad utanför landsting erhåller förhållandevis lika många representanter i valförsamlingen som landstingsområdet, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1953/54;

nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln m. m.;

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnader för å kryssaren Gotland vattenskadad ammunition; och

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till turistpropaganda i Amerikas förenta stater.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6.

Interpellation ang. behovet av lokaler för skolsociala anordningar.

Ordet lämnades på begäran till

Fröken KARLSSON (h), som anförde: Herr talman! Skolans väsentligaste uppgift är undervisning och fostran. Dessutom tillkommer det skolan att handha vissa skolsociala uppgifter, såsom hälsovård, tillhandahållande av skolmåltider och andra.

Inom vårt skolväsen råder en skriande brist på lokaler, och ett stort antal skolor äger icke tillräckliga och ändamålsenliga utrymmen för att fullgöra ens sina huvuduppgifter på ett önskvärt sätt. Ecklesiastikministern uppgav vid invigningen av en skola i Stockholms-Näs kommun 1952 att 3 000 lärosalar saknades i landet.

Bristen på klassrum medför i stor utsträckning dubbelläsning. Dubbelläsning är för själva undervisningen försvärande och för barnens personlighetsfostran ytterst besvärande. Barnens rätt till trygghet och lugna arbetsförhållanden bör icke få äventyras, och det bör vara varje skoldistrikt angeläget att se till att lokalbristen i vad den avser skolrummen i första hand avhjälpes. Bristen på klassrum medför dessutom ofta att skolornas specialrum, såsom skolkök, slöjdsalar, bibliotek, lärarrum och annat, blir tagna i anspråk för den allmänna undervisningen. Följden därav har blivit en besvärande brist på specialrum, vilken blir särskilt kännbar i de högre klasserna.

Vid över 500 nya skolor saknas f. n. gymnastiksal. Enbart vid Norrköpings folkskolor råder en brist på 13 gymnastiksal, och samma är förhållandet vid Malmö folkskolor. Då skolorna tyvärr nu ofta byggs i etapper, vilket i hög grad förrycker skolarbetet och dessutom drar stora onödiga kostnader, blir förhållandet ofta som vid Djurgårdsskolan i Eskilstuna, där i första etappen byggts en del undervisningslokaler och bespisningslokaler men icke

någon för gymnastikundervisningen. I den nya, ytterst moderna folkskolan i Råsunda finns icke heller en gymnastiklokal, men väl en utomordentligt utrustad mat- och samlingsal, där cirka 425 elever kan serveras och drygt 600 har sittplatser. Skolans ca 950 elever får sin gymnastikundervisning i en provisorisk lokal, som är byggd för att vara hobbylokal. I Stockholms stad saknas inemot 100 gymnastiksal.

Även gamla skolor, som tidigare haft mindre gymnastiksal, saknar nu lokal för gymnastikundervisningen på grund av att gymnastiksalarna tagits i bruk som klassrum och i undantagsfall även som bespisningslokaler. Så har skett i t. ex. Lillångets skola, Sollefteå skoldistrikt, Östby och Dynäs skola, Kramfors skoldistrikt, Lillebacka skola, Säffle skoldistrikt och Kyrkskolan, Täby skoldistrikt.

Även i de högre skolorna är bristen på gymnastiklokaler stor. Som ett exempel skulle jag vilja nämna Ängby läroverk i Stockholm med 1 100 elever och 4 ordinarie gymnastiklärare, men ingen gymnastikinstitution. Allt som står till buds för detta stora elevantal är en liten och provisorisk gymnastiklokal. Enahanda är förhållandet vid Solna läroverk.

Förhållandena på skolgymnastikens område har blivit skrämmande i det land, som en gång var föregångslandet på detta område, medan det t. ex. i Danmark är otänkbart att ej varje nybyggd skola förses med gymnastiklokal.

Gymnastikundervisningen tillhör skolans primäruppgifter, men den stora bristen på gymnastiklokaler innebär att de nu rekordstora årskullarna går miste om den grundläggande fysiska fostran och utbildning, som ges i ändamålsenliga gymnastiksal. Då gymnastikens betydelse för ungdomens såväl fysiska som psykiska hälsa inte kan överskattas, medför lokalbristen följder, som man inte nu kan överblicka. Det torde emellertid vara alldeles klart att detta är ogynnsammare i en tid av ökad hets,

Interpellation ang. behovet av lokaler för skolsociala anordningar.

arbetsbörda och anspänning i skolarbetet. Bristen på undervisningslokaler även i övrigt medför bl. a. ett tvång att öka klassernas storlek, varav följer en ökad press på eleverna då en önskvärd individuell undervisning icke kan upprätthållas. Den avspänning och rationella avkoppling som en väl organiserad gymnastikundervisning ger kan nu på många håll icke uppväga trängselns avigsidor på grund av bristen på gymnastiklokaler. De stränga restriktioner, som sedan ett tiotal år tillbaka tillämpats i fråga om uppförande av lokaler för gymnastikundervisningen har försatt oss i detta läge.

Svenska skolläkarföreningen har i en skrivelse till skolöverstyrelsen framlagt sina allvarliga bekymmer över den tilltagande bristen på lämpliga gymnastiksalor. I skrivelsen påpekas att skolans fostrande och hälsobringande arbete kommer att lida avsevärt avbräck genom denna alltmer ökade eftersläpning i byggandet av gymnastiksalor. Skolöverstyrelsen har också hos regeringen understrukit nödvändigheten av gymnastiklokaler i skolorna och att det gäller inte bara folkskolor utan även högre skolor. Ävenledes behövs gymnastiksalor i mycket stor utsträckning för den frivilliga gymnastikverksamheten.

På grund av vad ovan anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framställa följande frågor:

Anser herr statsrådet att vid skolbyggen lokaler för utövande av skolans huvuduppgifter är de mest angelägna, eller bör lokaler för de skolsociala anordningarna och samlingslokaler komma i främsta rummet?

Avser herr statsrådet att inom en snar framtid företaga åtgärder för att minska bristen på gymnastiklokaler och i så fall vilka?

Denna anhållan bordlades.

§ 7.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från första lagutskottet:

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 10 maj 1901 (nr 26 s. 1) om in-teckning i fartyg, m. m.; och

nr 247, i anledning av väckta motioner angående viss lagstiftning rörande pensionsstiftelser; samt

från sammansatta stats- och första lagutskottet:

nr 248, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 249, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa anslag till polisväsendet för budgetåret 1953/54 m. m.

§ 8.

Till bordläggning anmälades:

konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet;

statsutskottets utlåtanden:

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag för budgetåret 1953/54 under fjärde huvudtiteln m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till medicinska högskolan i Göteborg och Göteborgs högskola m. m. jämte i ämnet väckta motioner; -

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till Stockholms högskola jämte i ämnet väckta motioner;

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa frågor rörande statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1953/54 till understöd åt kommunala anstalter för yrkesundervisning jämte i ämnet väckta motioner;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till civilförsvaret m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående organisationen av den civila sjukvårdsberedskapen m. m.;

nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till avlöningar till härads-skrivarna m. fl. jämte i ämnet väckt motion;

nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överförande till Sverige av vissa sjuka flyktingar m. m.;

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den framtida verksamheten vid Solhems sjukhus;

nr 146, i anledning av väckta motioner om viss ersättning av statsmedel åt Clara Johanna Maria Nyström; och

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1952/53, i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden:

nr 9, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m., dels ock i ämnet väckt motion; och

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till fångvården m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 45, i anledning av väckta motioner om upphävande av lagen om investeringskonto för skog m. m.;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 76 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 53, i anledning av väckta motioner om införande av avdragsrätt i fråga om erlagd förmögenhetsskatt samt om höjning av det skattefria beloppet för äkta makar vid förmögenhetsbeskattningen;

bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 20, angående användande av riksbankens vinst för år 1952;

nr 21, i anledning av väckta motioner angående ändring av tidsangivelserna i riksdagstrycket;

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 3 juni 1949 (nr 314) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv m. m.;

nr 24, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning i fråga om pension åt städerskan vid riksdagshuset Anna Lillberg; och

nr 25, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning i fråga om pension åt städerskan vid riksbankens avdelningskontor i Jönköping Sofia Wiborg;

första lagutskottets utlåtande nr 39, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående nya bestämmelser om medlemskap av finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947 (nr 303) dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 34, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om rätt till arbete;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av väckta motioner om tryggande av yrkesfiskares nyttjanderätt till av dem arrenderade fiskevattnen; och

nr 25, i anledning av väckt motion om översyn av gällande tätortslagstiftning; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 30, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens försöksgårdar för budgetåret 1953/54, m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 31, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående det fortsatta stödet åt hampodlingen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 9.

Anmäldes, att till herr talmannen under sammanträdet avlämnats följande motioner:

i anledning av bankoutsrottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan att till utskottet från delegerade för riksdagens verk inkommit förslag om ändrade tjänste- och personalförteckningar för riksdagens verk m. m. motionerna:

nr 606 av herr *Ward m. fl.* och

nr 607 av herrar *Kyling* och *Håstad*; samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 224, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område motionerna:

nr 608 av herr *Hæggbloom m. fl.*;

nr 609 av fru *Boman*;

nr 610 av herr *Larsson* i Hedenäset;

nr 611 av herrar *Antby* och *Ståhl*; samt

nr 612 av herr *Larsson* i Julita *m. fl.*

Dessa motioner bordlades.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 6.23 em.

In fidem
Gunnar Britth.